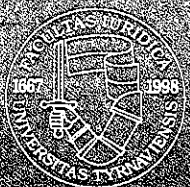

**Acta
Universitatis
Tyrnaviensis
Iuridica**

I

Číslo 1/23
Právnická fakulta
Česká vysoká škola
v Tyrnávce

**akademický rok
2002/2003**

37106 PF

Redakčná rada

Predseda

prof. JUDr. Ján Lazar, DrSc.

prof. JUDr. Helena Barancová, DrSc.

prof. JUDr. Peter Blaho, CSc.

prof. JUDr. Alexandra Krsková, CSc.

prof. JUDr. Jozef Prusák, CSc.

prof. JUDr. Ján Švidroň, CSc.

prof. JUDr. Mílan Štefanovič, DrSc.

Tajomníčka

Mgr. Darina Macková

TRNAVSKÁ UNIVERZITA

Právnická fakulta

Hornopotočná 23

918 43 TRNAVA

Recenzenti

prof. JUDr. Helena Barancová, DrSc.

prof. JUDr. Ján Lazar, DrSc.

JUDr. Jozefína Machajová, CSc.

JUDr. Matúš Nemeč, PhD.

prof. JUDr. Jozef Prusák, CSc.

JUDr. Ľudovít Šajgal

JUDr. Ján Šikuta

JUDr. Alexander Škrinár, CSc.

prof. JUDr. Mílan Štefanovič, DrSc.

prof. JUDr. Ján Švidroň, CSc.

© Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2003

ISBN 80-89047-80-7

OBSAH

Úvodné slovo	5
prof. JUDr. Jozef Prusák, CSc., dekan fakulty	
Reforma reformy pracovného práva	7
prof. JUDr. Helena Barancová, DrSc.	
Reforma záložného práva v Slovenskej republike	35
prof. JUDr. Ján Lazar, DrSc.	
Reforma práva obchodných spoločností	83
JUDr. Zuzana Nevolná, PhD.	
Transformácia sociálnej sféry v Slovenskej republike	114
JUDr. Zuzana Macková, PhD.	
Rímske právo a súčasná Európa	138
prof. JUDr. Peter Blaho, CSc.	
Unifikačné a kodifikačné snahy v oblasti súkromného (občianskeho) práva v ČSR (1918–1938)	162
JUDr. Míriam Ferancová	
Rodinné právo a jeho miesto v systéme právneho poriadku	182
JUDr. Marianna Arnoldová, CSc.	
Právna povaha Európskych spoločenstiev a Európskej únie a ostatná novela Ústavy SR	188
JUDr. Viliam Karas	
Azylové právo v Slovenskej republike	208
Mgr. Darina Macková	
Odlíšné stanovisko k súdnemu rozhodnutiu	227
JUDr. Jana Kvasničková	
Správne trestanie – súčasný stav a perspektívy	261
JUDr. Jozefína Machajová, CSc.	
Daňové príjmy rozpočtu obce	285
JUDr. Alena Pauličková, PhD.	

ÚVODNÉ SLOVO

Čitateľovi právnickej obce Slovenskej republiky, ale aj čitateľom iných najmä európskych štátov a univerzít sa dostáva v týchto dňoch do rúk prvé číslo vedeckej ročenky Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave pod názvom *Acta Universitatis Tyrnaviensis – Iuridica I*. Ročenka teraz vychádza v slovenskom jazyku, ale v budúcnosti sa postupne premení na ročenku vo svetových jazykoch. Ide o zakladateľské dielo, ktoré dúfam, pretrvá dovtedy, kým sa vedecká práca a vedecký výskum v oblasti štátu a práva udrží v popredí pozornosti učiteľov, vedeckých pracovníkov a činiteľov Právnickej fakulty Trnavskej univerzity.

Edičná činnosť každej univerzity alebo fakulty je čitateľnou stopou, ktorú zanechávajú vedecké inštitúcie na dlhé roky, desaťročia a stáročia. Sú výpoveďou o kvalite univerzity a jej predstaviteľoch, o dobe, v ktorej žili, a preto aj o platnom práve a jeho vedeckej interpretácii. Dodnes je takou stopou edičná činnosť vydavateľstva a tlačiarne historickej Trnavskej univerzity, ktorá sídlila v meste Trnava v období rokov 1636 až 1777. Historická Trnavská univerzita a jej právnická fakulta zohrali dôležitú úlohu pri vydávaní odbornej právnickej literatúry, najmä pri vydávaní zbierok aplikovaného práva a pri ich zjednocovaní. Jednotu zbierky v roku 1696 obnovila významná osobnosť Právnickej fakulty Trnavskej univerzity, profesor Szentiványi, rodák z Liptovského Jána, pod názvom *Corpus iuris Hungarici*. Podľa historikovo oprávnenie vydávať *Corpus iuris Hungarici* preniesla panovníčka Mária Terézia na Trnavskú univerzitu. Po presťahovaní Trnavskej univerzity, edičné práva prešli na univerzitu v Budíne. Táto stopa, ako aj celý rad odborných knižných diel učiteľov Právnickej fakulty Trnavskej univerzity vydaných univerzitou v 17. a 18. storočí nás tiež inšpirovali pri príprave koncepcie a profilu vedeckej ročenky fakulty.

Z novodobej histórie právnickej fakulty, ktorá takmer po dvestoročnej prestávke obnovila svoju činnosť v akademickom roku 1998/1999, treba pri tejto príležitosti spomeniť, že prvé číslo ročenky sa na vydanie pripravovalo v priebehu letného semestra akademického roka 2002/2003, v ktorom sa na záver uskutočnili promócie prvých absolventov fakulty. To znamená, že vedecká ročenka fakulty a prví absolventi fakulty vstupujú do života v tom istom roku.

Ročenka právnickej fakulty sa zaradi medzi ďalšie formy pravidelnej vnútroštátnej publikačnej činnosti interných, externých a hosťujúcich učiteľov fakulty. Medzi doterajšie a pravidelné edičné formy patria najmä monografie a učebnice fakulty, ako aj zborníky z pravidelnej vedeckej konferencie Lubyho právnické dni vydávané prostredníctvom slovenského vydavateľstva IURA EDITION. Konferenciu organizuje každý druhý rok Nadácia Štefana Lubyho spolu s Právnickou fakultou v Trnave a v súčinnosti s inými subjektmi právnej teórie a právnej praxe. Do tejto kategórie patrí aj ročenka *Orbis Iuris Romani* vydávaná spoločne Právnickou fakultou Trnavskej univerzity v Trnave a Právnickou fakultou Masarykovej univerzity v Brne. Je potešujúce, že vydavateľstvo IURA

EDITION vytvorilo edičné predpoklady aj pre vydávanie vedeckej ročenky *Acta Universitatis Tyrnaviensis – Iuridica*.

Ročenka fakulty je nielen zrkadlom odbornej a vedeckej práce učiteľov fakulty. Je aj príspevkom k rozšíreniu publikovaného doktrínálneho výkladu práva a širšie k zverejňovaniu pôvodných výsledkov a záverov slovenskej právnej teórie. V porovnaní s výkonom univerzít v okolitých štátoch je jej zreteľne menej. Príčinu treba hľadať najmä v zhoršujúcom sa financovaní školstva a vedy, v chabej finančnej a morálnej podpore odborného rastu mladých univerzitných doktorandov a asistentov, najmä zo strany štátu, ale aj iných verejnoprávných korporácií, ktorá ich hneď na začiatku právnickej kariéry odrádza od participácie na kultivácii slovenskej právnej vzdelanosti. Dôležité je, že nová ročenka fakulty znamená rozšírenie pôsobenia a pôsobnosti slovenskej právnej teórie doma a v zahraničí. Je určená tak akademickým právnikom, najmä na univerzitách, ako aj právnikom v aplikačnej a normotvornej právnej a spoločenskej praxi.

Vďaka a uznanie za prípravu vydania prvého čísla ročenky patrí jednak vedeniu právnickej fakulty a osobitne profesorovi Jánovi Lazarovi, prodekanovi fakulty pre vedu, výskum a zahraničné vzťahy. Za účasti redakčnej rady profesor Lazar zostavil prvé číslo ročenky na atraktívnom personálnom, interdisciplinárnom a integračnom základe. Poďakovanie patrí aj tajomníčke ročenky Mgr. Darine Mackovej za jej plynulú a riadne ukončenú redakčnú, technickú a organizačnú prípravu vydania ročenky.

Jozef Prusák
dekan fakulty

prof. JUDr. Helena Barancová, DrSc.

Katedra pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia
Právnická fakulta TU Trnava

REFORMA REFORMY PRACOVNÉHO PRÁVA

I. VŠEOBECNÁ CHARAKTERISTIKA

Od 1. apríla 2002 nadobudol právnou účinnosť nový Zákonník práce (zákonom č. 311/2002 Z.z. v znení neskorších predpisov) spolu so zákonom č. 313/2002 Z.z. o verejnej službe v znení neskorších predpisov a zákonom č. 312/2002 Z.z. o štátnej službe v znení neskorších predpisov.

Významnou systémovou zmenou v porovnaní s doterajším právnym stavom bola zásadná zmena v usporiadaní vzťahov Zákonníka práce a Občianskeho zákonníka, ktorý vo vzťahu k prvej časti Zákonníka práce platí pre oblasť pracovnoprávných vzťahov subsidiárne. Nový Zákonník práce predstavuje v porovnaní s dovtedajším právnym stavom podstatnú legislatívnu zmenu predovšetkým tým, že po vyše 36 rokoch podstatným spôsobom kvalitatívne mení vzťah medzi Zákonníkom práce a Občianskym zákonníkom.

Podľa § 1 Zákonníka práce platí subsidiárna pôsobnosť Zákonníka práce vo vzťahu k prvej, t.j. všeobecnej časti Zákonníka práce. Niet pochybností o tom, že charakter tejto legislatívnej zmeny má povahu zásadnej a systémovej zmeny.

Už koncepcia nového Zákonníka práce predpokladala podstatnú liberalizáciu právnej úpravy pracovnoprávných vzťahov založených na široko koncipovanej zmluvnej autonómii účastníkov pracovného pomeru. Predpokladané koncepčné zmeny, ktoré stáli pri zrode nového Zákonníka práce, sa v plnom rozsahu nenaplnili, aj keď nový Zákonník práce podstatným spôsobom zredukoval dovtedajší rozsah donucujúcich, t.j. kogentných ustanovení v prospech dispozitívnych ustanovení so širšou možnosťou uplatnenia zmluvnej voľnosti účastníkov pracovného pomeru.

V súčasnosti možno s určitosťou konštatovať, že legislatívny zámer podstatným spôsobom rozšíriť dispozitívne ustanovenia sa novým Zákonníkom práce z roku 2001 naplnili len čiastočne.

Medzi zásadné koncepčné zmeny pri tvorbe nového Zákonníka práce patrí aj nevyhnutnosť transponovať do obsahového rámca Zákonníka práce všetky požiadavky pracovného práva Európskej únie upravené najmä v početných smerniciach Európskej únie.

Z hľadiska požiadaviek aproximácie nový Zákonník práce transponoval do rámca svojich ustanovení všetky relevantné právne pramene práva Európskej únie. Spôsob transpozície právnych prameňov Európskej únie nebol vo všetkých systematických častiach Zákonníka práce rovnako kvalitný a vytváral priestor pre zdokonalenie pracovnoprávnej úpravy v rámci budúcich legislatívnych zmien Zákonníka práce.

Tým, že Zákonník práce uskutočnil transpozíciu prevažnej časti smerníc Európskej únie prijatých do prvého polroku 2001, v relatívne komplexnej podobe odrážal právny stav požiadaviek pracovného práva Európskej únie na národnú úpravu pracovnoprávnych vzťahov koncentrovanú v Zákonníku práce.

Aj napriek nenaplneným očakávaniam rekodifikácia Zákonníka práce spolu so zákonom o verejnej službe a zákonom štátnej služby predstavujú kvalitatívne novú etapu v doterajšom vývoji pracovného práva v Slovenskej republike. Trojica uvedených zákonov posunula proces aproximácie právneho poriadku Slovenskej republiky s právom Európskej únie výrazne dopredu. Súčasne sa tým začal aj proces zásadnej diferenciácie pracovnoprávnych vzťahov v závislosti od pracovných kategórií zamestnancov. Osobitná pracovnoprávna úprava pracovnoprávnych vzťahov vo verejnej službe a v štátnej službe vytvorila relatívne široký právny rámec pre zvýraznenie súkromnoprávnej povahy Zákonníka práce, ktorý mal byť Zákonníkom práce upravujúcim najmä minimálne nároky zamestnancov, ktorí vykonávajú závislú prácu s možnosťou zvýšenia týchto nárokov v kolektívnych zmluvách a v pracovných zmluvách.

Z hľadiska aproximačného charakteru Zákonníka práce relatívne široký priestor na rozdiel od dovtedajšieho právneho stavu dostali protidiskriminačné ustanovenia, ktoré sa premietli nielen do základných zásad Zákonníka práce, ale aj do ďalších ustanovení Zákonníka práce.

Medzi zásadné legislatívne zmeny v novom Zákonníku práce z roku 2001 patrí aj zrušenie množstva doterajších zákonov, vykonávacích vládnych nariadení i vyhlášok a premietnutie ich obsahu v modifikovanej podobe do normatívneho textu Zákonníka práce.

II. ODDELENIE PRÁVNEJ ÚPRAVY VEREJNOPRÁVNÝCH PRACOVNÝCH VZŤAHOV OD SÚKROMNOPRÁVNÝCH PRACOVNÝCH VZŤAHOV

Nový Zákonník práce spolu so zákonom o štátnej službe a zákonom o verejnej službe po prvýkrát od prijatia kodifikovaného Zákonníka práce v roku 1965 oddeľuje pracovnoprávnu úpravu súkromných pracovnoprávnych vzťahov od verejnoprávnych pracovných vzťahov tým, že upravuje len súkromnoprávne pracovné vzťahy, a zákon o štátnej službe verejnoprávne pracovné vzťahy.

Prijatie zákona o štátnej službe zákonodarcovi súčasne umožnilo očistiť Zákonník práce od viacerých verejnoprávnych prvkov, ktoré sa do Zákonníka práce dostali ešte v päťdesiatych rokoch a ktoré do Zákonníka práce ako kódexu súkromnoprávnej povahy nepatrili.

Ide najmä o vypustenie vymenovania a voľby ako právneho základu založenia pracovného pomeru. Redukcia verejnoprávnych prvkov v pracovnoprávnych vzťahoch v podobe zvýšenej miery ingerencie odborových orgánov do procesu rozhodovania zamestnávateľa sa však neznížila. Oproti doterajšiemu právnemu stavu nadobudla taký rozmer, že až ohrozovala právnu subjektivitu zamestnávateľa.

Relatívne veľká časť verejnoprávneho obsahu doterajšieho Zákonníka práce súvisiaca s úpravou bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci bola z nového Zákonníka práce vyňatá a stala sa predmetom osobitnej úpravy zákona o bezpečnosti a ochrane zdravia pri práci. Z doterajšej pracovnoprávnej úpravy bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci ostalo len jedno ustanovenie. Uvedený legislatívny postup nemožno považovať za správny, pretože ochrana bezpečnosti a zdravia zamestnancov už od samého vzniku pracovného práva vždy patrila k najdôležitejším verejnoprávnym prvkom obsahu pracovného pomeru. Bezpečnosť a ochrana zdravia pri práci má svoje veľmi významné miesto v obsahu pracovného pomeru, a preto mala byť tak ako samotný pracovný pomer upravená priamo v Zákonníku práce.

III. NOVÁ ÚPRAVA VZŤAHU ZÁKONNÍKA PRÁCE K OBČIANSKEMU ZÁKONNÍKU

Popri aproximácii a zvýšení súkromnoprávneho obsahu Zákonníka práce druhou systémovou legislatívnou zmenou v doterajšom rozvoji právneho systému Slovenskej republiky po vyše 36 rokoch od kodifikácie pracovného práva je úprava vzťahu všeobecnej časti Zákonníka práce k Občianskemu zákonníku na princípe subsidiarity.

Najmä v priebehu deväťdesiatych rokov v novom ekonomickom systéme sa jednoznačne preukázalo, že pretrhnutie všetkých väzieb medzi Zákonníkom práce a Občianskym zákonníkom nebolo rozumné a v ostatnom čase veľmi sťažovalo aplikáciu viacerých právnych inštitútov Zákonníka práce v aplikačnej praxi. Nový Zákonník práce bez toho, aby stratil svoju kódexovú podobu upravujúcu výkon závislej práce, vo svojej prvej – všeobecnej časti upravoval len tie z problémov, ktoré vo vzťahu k Občianskemu zákonníku vykazujú také osobitosti, že nemôžu byť upravené Občianskym zákonníkom. V ostatnom počítal v rámci svojej prvej – všeobecnej časti so subsidiárnou pôsobnosťou Občianskeho zákonníka. Zákonník práce už napríklad nezakotvil pojem právny úkon, ani dôvody neplatnosti

právných úkonov okrem osobitného dôvodu neplatnosti právneho úkonu pre vopred vzdanie sa práva zamestnanca a pre nedodržanie zákonom požadovanej písomnej formy alebo predchádzajúceho súhlasu či prerokovania príslušného orgánu (§ 17 ZP).

Nový Zákonník práce už nezakotvil ani techniku vzniku zmlúv v pracovnom práve, zastúpenie ani pojem právny úkon.

Na rozdiel od Občianskeho zákonníka Zákonník práce v § 18 aj naďalej vychádza z uzavretosti zmluvných typov.

IV. SPLNIL NOVÝ ZÁKONNÍK PRÁCE OČAKÁVANIA?

Najmä kategória zamestnávateľov od nového Zákonníka práce oprávnené očakávala, že zrovnováži doterajšiu záujmovú nerovnováhu zamestnávateľa a zamestnanca tak, aby zamestnanec nebol pre zamestnávateľa priveľkou ťarchou a vážne neohrozoval jeho záujmy v konkurencii v širšom európskom priestore.

V predchádzajúcich desaťročiach sa nielen u nás, ale aj v ďalších vyspelých krajinách najmä členských krajinách Európskej únie podarilo pre zamestnancov dosiahnuť relatívne nadštandardné práva. Zvýšil sa nielen ich objem, obsah, ale aj ich právna kvalita bez toho, aby to vážne až existenčne ohrozovalo zamestnávateľa. V posledných rokoch sa situácia v pracovnom práve nielen u nás, ale aj v zahraničí podstatne zmenila a medzičasom dosiahnutý relatívne vysoký štandard práv zamestnancov v pracovnom pomere začal ohrozovať zamestnávateľa. Toto ohrozenie nie je síce vždy existenčným ohrozením, ale ohrozením jeho konkurencie spôsobilosti s inými podnikateľskými subjektami, pretože globalizácia svetovej ekonomiky kladie enormne vysoké požiadavky na spôsobilosť konkurencie podnikateľských subjektov.

Relatívne nadštandardný právny status zamestnanca v mnohých krajinách oproti objemu práv zamestnávateľa v čase globalizácie svetovej ekonomiky spôsobil dosť výraznú nerovnováhu v záujmoch zamestnancov na jednej strane a v záujmoch zamestnávateľov na strane druhej. V našich podmienkach sme tento už dlhší čas existujúci záujmový konflikt pri absencii trhového prostredia dostatočne nevnímali. Až pod vplyvom nového ekonomického prostredia, ktoré sa vytvorilo rozširujúcim sa trhovým hospodárstvom, sa ukázalo, že pracovné právo najmä v očiach zamestnávateľov stráca svoju pôvodnú exkluzívnu pozíciu v rámci vytvoreného právneho systému predovšetkým z dôvodu pre zamestnávateľa vysokého, ekonomicky neúnosného sociálnoprávneho štandardu zamestnanca.

Zachovaním doterajšieho vysokého sociálnoprávneho štandardu pracovno-právneho postavenia zamestnancov v novom Zákonníku práce sa nenaplnili očakávania najmä zamestnávateľov, ktorí vnímali Zákonník práce aj naďalej ako príliš ochranársky, poškodzujúci len záujmovú sféru zamestnávateľa.

V. ZÁKON O VEREJNEJ SLUŽBE

Zákon o verejnej službe je vo vzťahu k Zákonníku práce bol koncipovaný na princípe subsidiarity. Z hľadiska systematického členenia ho tvorí najmä komplex právnych povinností zamestnanca vo verejnej službe, platové náležitosti zamestnanca verejnej služby a špecifický spôsob kolektívneho vyjednávania vo verejnej službe.

Výkon verejnej služby zákon o verejnej službe vymedzuje ako vykonávanie verejných vecí a úkonov súvisiacich s územnou samosprávou. Osobný rozsah zákona tvoria zamestnanci, ktorí sú na základe pracovnej zmluvy v pracovnom pomere k orgánom štátnej správy, štátnym orgánom, ostatným rozpočtovým a príspevkovým organizáciám, obciam, štátnym fondom, školám a školským zariadeniam s výnimkou súkromných škôl, určeným verejnoprávnym inštitúciám, k sociálnej poisťovni, k zdravotným poisťovniam, ktoré sú zriadené podľa osobitného predpisu, a k Fondu národného majetku.

Osobitosti právnej úpravy verejnej služby

Za osobitosti právnej úpravy verejnej služby zákon o verejnej službe v porovnaní so všeobecnou pracovnoprávnou úpravou v Zákonníku práce považuje ustanovenie zákonných predpokladov na vykonávanie verejnej služby, ktorými sú najmä bezúhonnosť, kvalifikačné predpoklady, zdravotná spôsobilosť a pre učiteľov náboženstva aj kánonická misia.

Zákon o verejnej službe zakazuje zamestnávateľom pri prijímaní zamestnancov do verejnej služby odpustiť kvalifikačný predpoklad vzdelania. Medzi zákonné predpoklady založenia pracovného pomeru, pokiaľ tak ustanoví osobitný predpis, zákon o verejnej službe zaraďuje aj vymenovanie, ktoré nezakladá pracovný pomer, ale je zákonným predpokladom založenia pracovného pomeru pracovnou zmluvou.

Odvolaním z funkcie tak zamestnanec stratí zákonný predpoklad pre výkon práce, čím je daný výpovedný dôvod na strane zamestnávateľa pre nespĺňanie predpokladov pre výkon dojednej práce.

Osobitosťou zákona o verejnej službe je zakotvenie právnych povinností zamestnanca bez akýchkoľvek kompenzácií vrátane definitívny. Medzi povinnosti zamestnanca verejnej služby patrí napríklad nestrannosť, zachovávanie mlčanlivosti, zákaz prijímania darov, vylúčenie konfliktu záujmov, zloženie sľubu zamestnanca verejnej služby. Medzi povinnosti vedúceho zamestnanca verejnej služby zaraďuje aj povinnosť každoročne predkladať majetkové priznanie. Zákon síce túto povinnosť výslovne ustanovuje len pre štatutárneho zástupcu, ale pracovným poriadkom zamestnávateľa možno túto právnu povinnosť rozšíriť aj na širší okruh vedúcich zamestnancov verejnej služby.

Štatutárni zástupcovia zamestnávateľských subjektov z oblasti verejnej služby, resp. aj širší okruh vedúcich zamestnancov upravených v pracovnom poriadku, nesmú vykonávať inú zárobkovú činnosť ani podnikateľskú činnosť s výnimkou činností taxatívne uvedených v zákone (napríklad pedagogická činnosť, vedecká, umelecká, publicistická činnosť).

Pracovná zmluva so zamestnancom verejnej služby sa musí pod sankciou neplatnosti uzavrieť v písomnej forme. Podstatnú časť zákona o verejnej službe tvorí osobitná právna úprava odmeňovania za prácu, ktorá oproti doterajšej všeobecnej právnej úprave podstatne obmedzuje možnosť poskytovania výnimiek zo splnenia kvalifikačných predpokladov. Možnosť poskytnúť výnimku zo vzdelania, a tak založiť pracovný pomer pri absentujúcom predpoklade vzdelania zákon o verejnej službe obmedzuje len na taxatívne uvedené prípady (umelci, vrcholoví športovci).

Návrh zákona o verejnej službe v systematickej časti odmeňovania za prácu taxatívne ustanovuje, v ktorých prípadoch je zamestnávateľ oprávnený podrobnejšie upraviť podmienky poskytovania tarifného platu a osobného platu v kolektívnej zmluve. Podmienky a bližšie náležitosti poskytovania platových zložiek sa však môžu v rámci kolektívneho vyjednávania dohodnúť len v rámci príslušných ustanovení zákona o verejnej službe.

Na rozdiel od Zákonníka práce, zamestnávateľ je povinný vymáhať od zamestnanca spôsobenú škodu.

V súvislosti so zákonom o verejnej službe treba uviesť, že adresáti jeho pôsobnosti sú nemálo sklamaní. Zákon o verejnej službe budúcim zamestnancom verejnej služby nezabezpečuje ani definitívu, ktorá sa v oblasti verejnej služby všeobecne očakávala.

VI. ZÁKON O ŠTÁTNEJ SLUŽBE

Zákon o štátnej službe upravuje pracovné vzťahy štátnych zamestnancov pri vykonávaní štátnej služby ako verejnoprávne vzťahy týchto zamestnancov k štátu. Pokiaľ ide o osobnú pôsobnosť zákona o štátnej službe, zákon sa vzťahuje na štátnych zamestnancov vykonávajúcich štátnu službu na ministerstvách, iných ústredných orgánoch štátnej správy, ostatných orgánoch štátnej správy a niektorých štátnych orgánoch, akými sú napr. Kancelária prezidenta, Kancelária Ústavného súdu, Kancelária Národnej rady SR. Zákon o štátnej službe nadväzuje na už existujúce osobitné zákony o štátnej službe príslušníkov Policajného zboru, Slovenskej informačnej služby, colníkov, príslušníkov Zboru väzenskej a justičnej stráže, Železničnej polície, prijatých v Slovenskej republike už v priebehu rokov 1997 až 1999.

Zákon o štátnej službe predstavuje komplexnú úpravu právneho postavenia štátnych zamestnancov. Nevzťahuje sa na tie fyzické osoby, ktoré sú z rozsahu

jeho osobnej pôsobnosti výslovne vylúčené (napr. poslanci Národnej rady SR, prezident, členovia vlády SR). Ďalej sa nevzťahuje na tie fyzické osoby, ktoré sú v pracovnom pomere k orgánom štátnej správy a nepĺnia úlohy štátnej správy v rozsahu ustanovenom v § 2 ods. 2 až 4 zákona a ich právne postavenie je upravené osobitnými predpismi.

Pracovný vzťah štátneho zamestnanca sa bude zakladať vo vzťahu k štátu, nie k príslušnému ministerstvu. Štátnym zamestnancom môže byť len fyzická osoba, ktorá má štátne občianstvo Slovenskej republiky a spĺňa zákonom ustanovené ďalšie podmienky, z ktorých by nemala byť povolená žiadna výnimka.

Ide o nasledovné predpoklady

- vek 21 rokov,
- vykonanie základnej vojenskej, náhradnej či civilnej služby,
- bezúhonnosť,
- splnenie kvalifikačných predpokladov,
- zdravotná spôsobilosť,
- trvalý pobyt na území Slovenskej republiky,
- ovládanie štátneho jazyka,
- úspešné absolvovanie výberového konania.

Zákon o štátnej službe upravuje tri druhy štátnej služby; prípravnú štátnu službu, stálu štátnu službu a dočasnú štátnu službu.

Zákon zakotvuje relatívne široký katalóg právnych povinností štátneho zamestnanca (mlčanlivosť, nestrannosť, zodpovednosť, povinnosť prehlbovania kvalifikácie, neprijímanie darov, povinnosť poskytovania informácií služobnému úradu, zachovávanie vernosti Slovenskej republike, ochrana majetku štátu, správať sa slušne k predstaviteľom, obmedzenie podnikania).

Nepochybne jedným z hlavných cieľov zákona o štátnej službe je záruka kvality a zabezpečenia lojality a nezávislosti štátnych zamestnancov voči výkonnej a politickej moci. Najväčším sklamaním v súvislosti s prijatím zákona o štátnej službe je minimálny rozsah kompenzácií pre zamestnancov štátnej služby, neprimeraný množstvu ich právnych povinností. Nedosiahnutie kompromisu v priebehu prípravy zákona o štátnej službe, pokiaľ ide o rozsah kompenzácií, vyriešil parlament podstatnou redukciou navrhovaných kompenzácií pre zamestnancov štátnej služby.

Rekodifikácia pracovného práva z roku 2001 naplnila najmä požiadavky harmonizácie právneho systému Slovenskej republiky pri jej začleňovaní do Európskej únie. Nevyhnutnosť vyrovnávania úrovne úpravy pracovných podmienok zamestnancov pri rozličnej národnej úrovni hospodárstva v jednotlivých členských krajinách Európskej únie vytvára potrebný právny priestor na plnenie integračnej funkcie pracovného práva Európskej únie. Početní experti práva Európskej únie považujú význam vyrovnávania pracovných podmienok zamestnancov v členských krajinách Európskej únie za taký významný z hľadiska ovplyv-

ňovania kvality spolupráce podnikateľských subjektov na národnej i nadnárodnej úrovni, že ho označujú za „motor európskej integrácie“. Vyrovnávanie rovnakých východiskových predpokladov pre voľnú hospodársku súťaž podnikateľských subjektov členských krajín Európskej únie. Preto aj aproximácia právnych úprav členských krajín Európskej únie aj tých krajín, ktoré sa na vstup do Európskej únie len pripravujú, najmä v oblasti pracovných podmienok, pôsobí ako predpoklad i právna garancia rovnosti konkurenčných podmienok a eliminácie sociálneho dampingu.

Nová právna situácia vytvorená výraznou záujmovou kolíziou medzi zamestnávateľom a zamestnancom skutočne kladie kvalitatívne nové úlohy a požiadavky aj pred samo pracovné právo. Za ťažisko najbližších úloh pracovného práva do budúcnosti treba považovať vytvorenie takej optimálnej štruktúry, obsahu i kvality práv zamestnancov, aby existenčne neohrozovala zamestnávateľov, ale aj stále sa zvyšujúci počet nezamestnaných. Rozšírenie dispozitívnosti najmä Zákonníka práce by nepochybne významne prispelo k opätovnému získaniu dôvery zamestnávateľov voči pracovnému právu, ktoré doterajšou kogentnosťou odrádza zamestnávateľov výkon závislej práce právne pokrývať pracovnoprávnymi vzťahmi. V záujme zamestnancov by malo pracovné zákonodarstvo zakotvovať minimálne nároky zamestnancov, ktoré bude musieť rešpektovať každý zamestnávateľ, a nad rámec zákonných miním sa vytvorí podstatne širší právny priestor pre zmluvnú voľnosť, ako aj pre zvýšenie a rozšírenie pracovnoprávných nárokov zamestnancov.

Rekodifikácia pracovného práva v Slovenskej republike v doterajšom legislatívnom vývoji pracovného práva na území Slovenskej republiky plne neodrážala nové nároky aplikačnej praxe deväťdesiatych rokov, ktoré vznikli v novom ekonomickom systéme Slovenskej republiky.

Medzi požiadavky aplikačnej praxe pri úprave pracovnoprávných vzťahov v ostatných rokoch nepochybne patrila aj nevyhnutnosť rozšírenia dispozitívnych ustanovení Zákonníka práce. Nový Zákonník práce predstavuje pokrok aj v uvedenej oblasti, najmä pokiaľ ide o rozširovanie pracovnoprávných nárokov zamestnancov prostredníctvom kolektívneho vyjednávania. V oblasti rozšírenia dispozitívnych ustanovení však nový Zákonník práce mohol ísť podstatne ďalej.

Novela Zákonníka práce – reforma reformy pracovného práva?

Aj napriek mnohým pozitívam spätým s novým Zákonníkom práce z roku 2001 práve zo strany jeho adresátov, podnikateľských subjektov – zamestnávateľov už od počiatku jeho účinnosti bolo vyjadrených nemálo výhrad, medzi ktoré patrila nízka úroveň flexibility pracovnoprávných vzťahov, nedostatok zmluvnej voľnosti účastníkov a široký rozsah kompetencií odborových orgánov.

Hneď po voľbách v roku 2002 sa začali legislatívne práce na príprave rozsiahlej novely Zákonníka práce, ktorá bola Národnou radou SR prijatá v máji 2003 s tým, že právnu účinnosť nadobudne od 1. júla 2003. Novelu Zákonníka práce početnosťou, ale aj charakterom uskutočnených legislatívnych zmien, možno považovať za reformu reformy pracovného práva v Slovenskej republike.

Z vyše 200 legislatívnych zásahov do normatívneho textu Zákonníka práce tri štvrtiny tvoria vecné zmeny. V celej novele Zákonníka práce je zjavný rukopis zamestnávateľov ako jedného zo sociálnych partnerov vlády Slovenskej republiky tak, ako obsah Zákonníka práce z roku 2001 bol poznačený silnou pozíciou KOZ.

Hlavným zámerom predkladateľa, ktorý sa v rámci Tripartity pri príprave novely Zákonníka práce identifikoval so záujmami zamestnávateľov, bolo zliberalizovať v oblasti pracovnoprávných vzťahov čo sa dá a odstrániť takmer všetky zákonné prekážky pre uplatnenie zmluvnej voľnosti účastníkov pracovnoprávných vzťahov. Z veľkej časti sa to aj podarilo.

Predstavy, s ktorými zamestnávateľia spolu s vládou hodlali reformovať už reformovaný Zákonník práce, sa dosť výrazne odlišovali od právnych modelov medzinárodného pracovného práva premietnutých do početných a Slovenskou republikou ratifikovaných dohovorov Medzinárodnej organizácie práce, ako aj modelov pracovného práva Rady Európy ťažiskovo reprezentovaných Európskou sociálnou chartou, ratifikovanou v SR v roku 1998. Predstavy ako zreformovať už reformované pracovné právo v Slovenskej republike boli sčasti aj v rozpore s pracovným právom Európskej únie. Zdlhavým rokovaním so sociálnymi partnermi sa odstránili aspoň niektoré zjavné rozpory s viacerými smernicami Európskej únie.

Na rozdiel od iných čisto súkromnoprávných disciplín v právnom systéme Slovenskej republiky na vývoj pracovného práva nielen členských krajín Európskej únie majú dominantný vplyv nielen vlastné národné predstavy, ako to často, aj keď neúspešne v Európskej únii dokumentuje Veľká Británia. Tento vývoj sa aj v členských krajinách Európskej únie musí uberať najmä v súlade s právom Európskej únie, s medzinárodným pracovným právom a pracovným právom Rady Európy.

K pripravovanej novele Zákonníka práce ešte v priebehu legislatívneho procesu Medzinárodná organizácia práce pripravila rozsiahle stanovisko s viacerými odporúčaniami. Ani jedno z odporúčaní Medzinárodnej organizácie práce sa nepremietlo do pripravovanej novely Zákonníka práce. Ak by si prijatú novelu Zákonníka práce detailnejšie všimla aj Komisia Európskej únie, konečné znenie novely Zákonníka práce by nemohlo zostať bez vážnejších pripomienok.

Na druhej strane za korektný treba uznať zámer predkladateľa vyrovnáť v oblasti pracovnoprávných vzťahov existujúcu výraznú nerovnováhu v záujmových pozíciách zamestnávateľa a zamestnanca, aj keď ani v budúcnosti nemožno oča-

kávať, že by táto pozícia zamestnávateľa a zamestnanca v pracovnoprávných vzťahoch boli celkom v rovnováhe.

Novelou Zákonníka práce sa podarilo dosiahnuť podstatné rozšírenie zmluvnej autonómie účastníkov pracovnoprávných vzťahov, podstatnú liberalizáciu v oblasti pracovnoprávnej úpravy pracovného času, podstatnú redukciu platných prekážok v práci na strane zamestnancov, liberalizáciu pracovných pomerov na určitú dobu, čiastočných pracovných úväzkov a zjednodušenie právnych podmienok pri jednostrannom skončení pracovného pomeru zo stany zamestnávateľa. Kvalitatívne novým spôsobom sú legislatívne riešené kolektívne pracovné vzťahy, ktoré po prvýkrát Zákonník práce konštituuje na báze duálneho systému zastupovania práv a záujmov zamestnancov. Zamestnanecké rady s relatívne širokými kompetenciami na rozdiel od doterajšieho právneho stavu budú môcť pôsobiť u zamestnávateľa paralelne s odborovými organizáciami.

Novelu Zákonníka práce, tak ako bola prijatá v Národnej rade SR v máji v roku 2003, aj keď na rozdiel od doterajšieho právneho stavu obsahuje veľa pozitívnych právnych riešení, nemožno hodnotiť len pozitívne. Jej niektoré obsahové časti sa dostali do rozporu so smernicami Európskej únie, čo nie je najlepšia správa pre Slovenskú republiku necelý rok pred prijatím do Európskej únie. Samo začlenenie Slovenskej republiky do Európskej únie prinesie už ako členskej krajine Európskej únie viaceré právne riziká, premietnuté aj do novely Zákonníka práce, ktoré môžu vyústiť do početných súdnych sporov pred Európskym súdnym dvorom. Za alarmujúcu v tejto súvislosti treba považovať situáciu, v ktorej sa po začlenení Slovenskej republiky do Európskej únie ocitnú slovenské súdy, ktorým pre správne rozhodovanie bude chýbať početná judikatúra Európskeho súdneho dvora, ktorá na rozdiel od našej súdnej judikatúry má povahu prameňa práva a súdy sa budú musieť podľa nej riadiť.

Zamestnanec alebo živnostník?

V procese príprav novely Zákonníka práce bol stále prítomný tlak zamestnávateľov, aby zo súčasného znenia Zákonníka práce bola vypustená právna povinnosť zamestnávateľa pokrývať výkon závislej práce pracovnoprávnymi vzťahmi. Tento tlak sociálneho partnera korešpondoval s relatívne rozšírenou aplikačnou praxou mnohých zamestnávateľských subjektov v Slovenskej republike, ktorí v početnej miere vyvíjali tlak na zamestnancov, aby si zabezpečili živnostenské oprávnenie a výkon tej istej závislej práce potom uskutočňovali formou obchodnoprávných zmluvných typov bez akejkoľvek sociálnoprávnej ochrany, aká pre nich vyplýva z pracovného pomeru. Živnostník je pre zamestnávateľa lacnou pracovnou silou, pri zamestnávaní ktorej nie je zamestnávateľ obťažovaný bremenom povinností, ktoré mu pri práci v pracovnom pomere vyplývajú nielen zo Zákonníka práce, ale aj z iných právnych predpisov. Zamestnávateľ nemusí za živ-

nostníka platiť odvody do sociálnych fondov, ani daň z príjmu zo závislej činnosti. V priebehu príprav novely Zákonníka práce reálne hrozilo riziko, že výkon závislej činnosti v Slovenskej republike bude uskutočňovaný len „živnostníkmi“, ktorých reálny právny status vôbec nezodpovedá pojmu podnikanie podľa živnostenského zákona či Obchodného zákonníka. Týmto legislatívnym postupom, z ktorého by profitovali len zamestnávateľia, či už na daniach alebo odvodoch do jednotlivých sociálnych fondov, by sme ako krajina získali minimálne európsky primát pri právnej úprave závislej práce.

Napokon sa ustanovenie § 7 ods. 4 Zákonníka práce, pokiaľ ide o povinnosť zamestnávateľa výkon závislej práce pokrývať pracovnoprávnymi vzťahmi, upravilo len formulačne a podľa nového právneho stavu ukladá zamestnávateľovi povinnosť prevažujúci predmet svojej činnosti právne pokrývať pracovnoprávnymi vzťahmi.

Nielen podľa doterajšieho znenia, ale aj nového znenia § 7 ods. 4 Zákonníka práce v prípadoch, ak zamestnávateľ použije pre výkon závislej práce obchodnoprávny či občianskoprávny zmluvný typ, ide o neplatný, simulovaný právny úkon. Platným podľa Občianskeho zákonníka je disimulovaný právny úkon, t.j. pracovná zmluva zakladajúca pracovný pomer so všetkými s tým súvisiacimi právnymi dôsledkami. Právnu oporou pre takýto právny záver je formálnoprávne vymedzenie pojmu zamestnanec v § 11 Zákonníka práce. Preto ak fyzická osoba pri výkone svojej práce naplní všetky právne charakteristiky pojmu zamestnanec tak, ako ho vymedzuje § 11 Zákonníka práce, ako aj právne charakteristiky pracovného záväzku zamestnanca zakotveného v § 47 Zákonníka práce, je zamestnancom v zmysle Zákonníka práce a takúto fyzickú osobu nemožno považovať za podnikateľa, pretože nespĺňa základné znaky podnikateľa ani znaky podnikania ako výkonu zárobkovej činnosti vo vlastnom mene na vlastnú zodpovednosť za účelom dosiahnutia zisku.

Zákaz diskriminácie – zásada rovnakého zaobchádzania

Zásada rovnakého zaobchádzania sa všeobecne v právnej literatúre členských krajín Európskej únie považuje za najobľúbenejšie dieťa práva Európskej únie. Proti diskriminačnému zákonodarstvu Európska únia venuje primárnu pozornosť už od svojho založenia. Táto skutočnosť nemohla už pri tvorbe nového Zákonníka práce neovplyvniť obsah viacerých jeho ustanovení. Ťažiskovo sú premietnuté do článku 1 Základných zásad a § 13 Zákonníka práce.

Rozšírenie protidiskriminačných ustanovení v Zákonníku práce treba hodnotiť veľmi pozitívne a vzhľadom na dynamiku legislatívy Európskej únie v tejto oblasti možno v budúcnosti očakávať aj jej rozšírenie a prehĺbenie.

Zákaz priamej a nepriamej diskriminácie spolu s legislatívnym riešením právnych následkov v prípade jeho porušenia má zásadný význam nielen pre zamest-

nancov, ale aj pre zamestnávateľov. Vo vzťahu k zamestnancom zabezpečuje rovnosť v zaobchádzaní v priebehu trvania pracovného pomeru. Vo vzťahu k zamestnávateľom sú právne dôsledky porušenia zákazu diskriminácie také prísne, že by mali účinne preventívne pôsobiť pri dodržiavaní zásady rovnakého zaobchádzania aj v oblasti pracovnoprávných vzťahov.

Prísnosť právnych dôsledkov pri porušení zásady rovnakého zaobchádzania dokumentuje aktuálna judikatúra Európskeho súdneho dvora, ktorá od členských krajín Európskej únie vyžaduje, aby sankcie pri porušení zásady rovnakého zaobchádzania nemali len formálny charakter, ale vo vzťahu k porušovateľom by mali byť odstrašujúce.

Zásada rovnakého zaobchádzania, ako ju zakotvuje Zákonník práce a všetky právne dôsledky z nej vyplývajúce, obsahuje vo vzťahu k zamestnávateľom jedno veľmi závažné právne riziko. Novelou Zákonníka práce bola podstatným spôsobom rozšírená zmluvná voľnosť účastníkov pracovného pomeru. Zákonodarca na mnohých miestach favorizuje individuálnu dohodu zamestnávateľa so zamestnancom a považuje ju za rovnocennú, ak nie dôležitejšiu, ako kolektívnu zmluvu či dohodu so sociálnym partnerom. Na mnohých miestach Zákonníka práce je individuálna dohoda zamestnanca so zamestnávateľom alternáciou iným právnym formám úpravy pracovnoprávných nárokov zamestnancov. V prípade, ak sa zamestnávateľ vydá na túto cestu diferenciácie pracovnoprávných nárokov zamestnancov prostredníctvom individuálnych dohôd, pracovných zmlúv a ich zmien, ktorú mu zákonodarca na mnohých miestach Zákonníka práce pontúka, veľa riskuje. Ak bude týmto spôsobom diferencovane upravovať pracovnoprávne nároky individuálnych zamestnancov prostredníctvom pracovných zmlúv, ktorí vykonávajú tú istú alebo rovnocennú prácu, je na „najlepšej ceste“, aby ho zamestnanec žaloval na súde pre diskrimináciu, t.j. pre porušovanie zásady rovnakého zaobchádzania.

Novela Zákonníka práce v § 13, na rozdiel od doterajšieho právneho stavu, zakotvuje pojem priama diskriminácia. Podľa ustanovenia § 13 ods. 3 Zákonníka práce priamou diskrimináciou sa rozumie, ak sa so zamestnancom zaobchádza menej priaznivo ako sa zaobchádza, zaobchádzalo, alebo by sa mohlo zaobchádzať s iným zamestnancom v porovnateľnej situácii. Za priamu alebo nepriamu diskrimináciu sa považuje aj pokyn zamestnávateľa na diskrimináciu zamestnanca. Doteraz ustanovenie § 13 zakotvovalo len pojem nepriama diskriminácia. Zakotvuje aj pojem obťažovanie zamestnanca na pracovisku zamestnávateľa. Aj keď sexuálne obťažovanie Zákonník práce výslovne neupravuje, zákaz sexuálneho obťažovania je subsumovaný do všeobecnejšieho zákazu obťažovania zamestnanca, ktorú § 13 ZP považuje za jednu z foriem obťažovania a znížovania ľudskej dôstojnosti.

Ustanovenie § 13 Zákonníka práce vymedzuje obťažovanie ako nežiaduce správanie s úmyslom alebo účinkom porušiť ľudskú dôstojnosť a ktoré pre za-

mestnanca vytvára nepriateľské, zstrašujúce, zahanbujúce, ponižujúce alebo urážlivé prostredie.

Obťažovanie zamestnanca podľa § 13 ZP je formou znížovania dôstojnosti zamestnanca, ktorá je súčasne porušením zásady rovnakého zaobchádzania. Tento záver vyplýva aj z článku 2 bod 3. smernice č. 2000/78/ES, podľa ktorého obťažovanie sa má považovať za formu diskriminácie. V obsahovo rozsiahlom ustanovení § 13 Zákonníka práce majú podstatný význam nové právne pojmy, ktoré doteraz v Zákonníku práce neexistovali a ktoré sú premietnuté do Zákonníka práce pod vplyvom práva Európskej únie.

Pre kvalitu pracovnoprávných vzťahov v tejto oblasti má dominantný význam riešenie právnych dôsledkov porušenia zásady rovnakého zaobchádzania. V súdnych sporoch musí byť podľa práva Európskej únie dôkazné bremeno na strane zamestnávateľa a náhrada nemajetkovej ujmy za porušenie zásady rovnakého zaobchádzania má mať odstrašujúci charakter primeraný právnym dôsledkom. Proti právnej konštrukcii dôkazného bremena na strane zamestnávateľa sa po nadobudnutí nového Zákonníka práce v roku 2001 zamestnávateľa veľmi bránili. V priebehu priprav novely Zákonníka práce existovali snahy vypustiť z § 13 dôkazné bremeno zamestnávateľa s poukazom na nesprávny preklad smerníc Európskej únie. Dôkazné bremeno zamestnávateľa je výslovnou požiadavkou nielen smernice č. 97/80/ES, ale aj smernice č. 2000/78/ES. Z tohto dôvodu dôkazné bremeno na strane zamestnávateľa nebolo možné vyňať z obsahového rámca § 13 Zákonníka práce.

Novela Zákonníka práce zachovala dôkazné bremeno na strane zamestnávateľa s tým, že v § 13 zakotvila povinnosť žalobcu predložiť súdu určité dôkazy, z ktorých by bolo možné vyvodit, že skutočne došlo k porušeniu zásady rovnakého zaobchádzania. Európskou úniou požadované odstrašujúce sankcie, ktoré má členský štát vo svojom právnom poriadku zakotviť pre prípad porušenia zásady rovnakého zaobchádzania, sú premietnuté do § 13 ods. 7 Zákonníka práce, podľa ktorého sa zamestnanec, ktorý sa cíti poškodený v dôsledku porušenia zásady rovnakého zaobchádzania, môže domáhať na súde svojich práv vrátane primeranej náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch, ktorej horná hranica nie je Zákonníkom práce ustanovená.

Predpokladáme, že zamestnávateľa sa budú aj v najbližšej budúcnosti ťažko vyrovnávať s problémom dôkazného bremena v súdnych sporoch pre porušenie zásady rovnakého zaobchádzania v oblasti pracovnoprávných vzťahov aj so zreteľom na závažnosť sankčných dôsledkov zakotvených v § 13 Zákonníka práce. Dôkazné bremeno na strane zamestnávateľa v prípade porušenia zásady rovnakého zaobchádzania nebude možné ani v budúcnosti zo Zákonníka práce vypustiť. Naopak, novela Zákonníka práce rozšírila dôkazné bremeno na strane zamestnávateľa aj na akúkoľvek formu obťažovania vrátane sexuálneho obťažovania. Dôkazné bremeno na strane zamestnávateľa platí aj v prípade akýchkoľvek iných

foriem znižovania ľudskej dôstojnosti zamestnanca na pracovisku zamestnávateľa, čím zákonodarca len akceptoval požiadavky viacerých smerníc Európskej únie, osobitne smernicu č. 2000/78/ES, ktorá ustanovuje všeobecný rámec pre rovnaké zaobchádzanie v zamestnaní a povolani.

Problém odlišnej sexuálnej orientácie nie je v novele Zákonníka práce premetnutý spôsobom, aký by si vyžadovala legislatíva Európskej únie. Samotné zakotvenie negatívne formulovanej povinnosti zamestnávateľa v § 13 ods. 2 ZP nezisťovať odlišnú sexuálnu orientáciu zamestnanca nezodpovedá nárokom práva Európskej únie, pretože zákaz nezisťovať odlišnú sexuálnu orientáciu zamestnanca sám osebe nevyklučuje možnosť diskriminačného správania zo strany zamestnávateľa. Pri legislatívnom riešení problému odlišnej sexuálnej orientácie zamestnanca sa zo strany poslancov NR SR dosť jednoznačne preukázala neznalosť práva Európskej únie. Zákaz diskriminácie z hľadiska odlišnej sexuálnej orientácie nikoho neohrozuje. Smernica č. 2000/78/ES zakotvením pojmu obťažovanie, a to nielen sexuálneho obťažovania, umožňuje subjektom, voči ktorým akýkoľvek druh obťažovania smeruje, právnu ochranu a súčasne umožňuje odlišné zaobchádzanie, napríklad z dôvodu náboženskej príslušnosti, vierovyznania (napr. u cirkevných zamestnávateľských subjektov).

Nová pracovnoprávna úprava pracovného pomeru na určitú dobu

Ešte len navrhovaná pracovnoprávna úprava pracovného pomeru na určitú dobu bola podrobená oprávnenej kritike Medzinárodnej organizácie práce. Liberalizácia existujúceho právneho stavu v pracovnoprávnej úprave pracovného pomeru na určitú dobu v novele Zákonníka práce je v rozpore so smernicou č. 99/70/ES.

Už roky sa pracovný pomer na určitú dobu v práve Európskej únie považuje za atypické zamestnanie na rozdiel od pracovného pomeru na neurčitý čas, ktorý je typickým zamestnaním. Z tohto všeobecného ponímania povahy pracovného pomeru na určitú dobu v práve Európskej únie vyplýva, že pracovný pomer na určitú dobu v porovnaní s pracovným pomerom na neurčitý čas by mal byť skôr výnimočnou formou pracovného začlenenia zamestnancov, atypickým zamestnaním a v žiadnom prípade by v aplikačnej praxi členských krajín Európskej únie nemal vo väčšom rozsahu nahrádzať pracovný pomer na neurčitý čas, aby sa z atypickej formy pracovného začlenenia zamestnancov nestal typickou formou na úkor pracovného pomeru na neurčitý čas. Prečo pracovné právo Európskej únie obmedzuje členské štáty Európskej únie v pracovnoprávnej úprave pracovného pomeru na určitú dobu a ukladá im povinnosť vo svojom vnútornom zákonodarstve určiť zákonné obmedzenia pri dojednávaní pracovného pomeru na určitý čas. Hlavným dôvodom takéhoto smerovania práva Európskej únie je riziko zneužívania pracovného pomeru na určitú dobu zo strany zamestnávateľov

s cieľom eliminácie prirodzenej pracovnoprávnej ochrany zamestnanca pred jednostranným prepustením zo strany zamestnávateľa, ktorá zamestnancovi prislúcha výlučne pri pracovnom pomere na neurčitý čas. Pracovný pomer na určitú dobu sa končí uplynutím dojednanej doby aj vtedy, keď je napríklad žena tehotná, zamestnanec je dočasne práceneschopný alebo je zamestnankyňa na materskej dovolenke alebo zamestnankyňa a zamestnanec je na rodičovskej dovolenke.

Preto smernica č. 99/70/ES o pracovnom pomere na určitú dobu zaväzuje členské štáty zakotviť maximálny možný počet pracovných zmlúv na určitú dobu, zakotviť maximálne možnú dobu v prípade viacerých pracovných zmlúv na určitú dobu, ako aj opätovné založenie či predĺženie pracovného pomeru na určitú dobu viazať na existenciu vecného dôvodu. Všetky požiadavky uvedenej smernice Európskej únie nie sú premetnuté do novej pracovnoprávnej úpravy pracovného pomeru na určitú dobu v ustanovení § 48 Zákonníka práce. Naopak, novelou Zákonníka práce sa podstatným spôsobom rozšíril osobný rozsah zamestnancov, vo vzťahu ku ktorým bude možné v priebehu celého ich profesionálneho života uzavierať len pracovné pomery na určitú dobu. U relatívne širokej kategórie zamestnancov sa pracovný pomer bude v priebehu celej profesionálnej kariéry nielen typickou formou zamestnania, ale výlučnou formou zamestnania.

Novela Zákonníka práce súčasne rozširuje okruh vecných dôvodov, pri existencii ktorých možno zakladať pracovný pomer na určitú dobu dlhšiu ako tri roky. Medzi vecné dôvody oprávňujúce zamestnávateľa založiť pracovný pomer na dobu dlhšiu ako tri roky patrí aj splnenie úlohy vymedzenej výsledkom. Splnenie úlohy vymedzenej výsledkom je v právnej teórii a v doterajšej pracovnoprávnej úprave základným pojmovým znakom dohody o vykonaní práce (zmluvy o dielo). Tak je to ešte od čias rímskeho práva, ktoré veľmi rigorózne odlišovalo služobnú zmluvu ako predchodkyňu pracovnej zmluvy od zmluvy o dielo. V § 48 ods. 3 Zákonníka práce došlo k zmiešaniu týchto základných zmluvných typov v pracovnom práve, t.j. pracovnej zmluvy a zmluvy o dielo. Niečo podobné sa nestalo nielen u nás za vyše 38 rokov existencie pracovného práva, ale ani vo vyspelom zahraničí, kde právna kultúra a pojmológia je v prirodzenej úcte. Neznalosť diferenciacných znakov medzi zmluvou o dielo a pracovnou zmluvou musí byť prekážkou úspešnosti pri každej postupovej skúške študenta na právnických fakultách v Slovenskej republike!

Podľa § 13 ods. 6 ZP zamestnanca v pracovnom pomere na určitú dobu nemožno zvýhodniť ani obmedziť, teda aj voči týmto zamestnancom by sa mala uplatňovať zásada rovnakého zaobchádzania. Výnimky zo zásady sú prípustné a akceptovateľné Európskym súdnym dvorom, ak vykazujú črtu primeranosti. Výnimky zo zásady rovnakého zaobchádzania so zamestnancami pracujúcimi v pracovnom pomere na určitú dobu svojou početnosťou a závažnosťou prekra-

čujú rámec primeranosti a súčasne spochybňujú zásadu rovnakého zaobchádzania v pracovnoprávných vzťahoch.

Pracovnoprávna úprava kratšieho týždenného pracovného času

Kratší týždenný pracovný čas (čiastočný pracovný úväzok) bol aj doteraz zakotvený v Zákonníku práce. Novela Zákonníka práce na rozdiel od doterajšieho právneho stavu rozdeľuje zamestnancov pracujúcich na kratší týždenný pracovný čas na dve kategórie, t.j. tých čo pracujú u zamestnávateľa na kratší týždenný pracovný čas ako 20 hodín, a tých, ktorí pracujú u zamestnávateľa v pracovnom úväzku 20 a viac hodín týždenne. So zamestnancami pracujúcimi u zamestnávateľa 20 a viac hodín týždenne musí zamestnávateľ rovnako zaobchádzať ako so zamestnancami, ktorí pracujú v pracovnom pomere na ustanovený týždenný pracovný čas. Zamestnávateľ túto kategóriu zamestnancov nemôže ukrátiť o pracovnoprávne nároky, ktoré prislúchajú všetkým zamestnancom pracujúcim na ustanovený týždenný pracovný čas.

Zo zamestnancov, ktorých týždenný pracovný čas bude kratší ako 20 hodín, novela Zákonníka práce robí zamestnancov tretej kategórie, lebo veľká časť ochranných ustanovení a pracovnoprávných nárokov zamestnancov z oblasti pracovného pomeru na ustanovený týždenný pracovný čas (plný pracovný úväzok) sa na nich nevzťahuje.

V § 49 ods. 5 a 6 Zákonníka práce zakotvené výnimky z pracovného pomeru na ustanovený týždenný pracovný čas sa dotýkajú nielen založenia pracovného pomeru na určitú dobu, jeho trvania, ale aj skončenia pracovného pomeru. Vo vzťahu k tejto pracovnej kategórii neplatia žiadne právne obmedzenia zamestnávateľa pri zakladaní pracovného pomeru na určitú dobu, zamestnancom neprislúcha odstupné ani odchodné, nevzťahujú sa na nich ustanovenia Zákonníka práce o hromadnom prepúšťaní, neplatí pre nich prevažná časť ochrannej doby. Zamestnávateľ môže so zamestnancom pracujúcim v týždennom pracovnom čase kratšom ako 20 hodín skončiť pracovný pomer výpoveďou bez potreby existencie výpovedného dôvodu s 15-dňovou výpovednou dobou, ktorá začína plynúť už od okamihu doručenia výpovede.

Pri tejto kategórii zamestnancov v miere, ktorá je neprimeraná, nemožno dodržať zásadu rovnakého zaobchádzania, aj keď túto zásadu predkladateľ premietol do obsahového rámca § 49 ods. 5 Zákonníka práce. Formulácia zásady rovnakého zaobchádzania v § 49 ZP pôsobí veľmi kontrastne vo vzťahu k širokému diapazónu výnimiek, ktoré Zákonník práce taxatívnym spôsobom formuluje priamo § 49 v ods. 6 a 7.

Najväčším problémom tohto ustanovenia je porušenie zásady rovnakého zaobchádzania početnými zákonnými výnimkami z pracovného pomeru na ustanovený týždenný pracovný čas, ktoré práve z dôvodu početnosti nevyhovujú zá-

sade primeranosti, ktorú bolo treba dodržať aj pri právnej formulácii výnimiek, čo sa predkladateľovi v § 49 Zákonníka práce nepodarilo.

Požičiavanie zamestnancov

V pracovnom práve Európskej únie požičiavanie zamestnancov popri pracovnom pomere na určitý čas a pracovnom pomere na čiastočný pracovný úväzok patrí k atypickým zamestnaniam, ktoré majú byť pre svoju atypickosť zo strany národných právnych úprav členských štátov prísne upravené v záujme ochrany zamestnanca. Aj keď právo Európskej únie si veľmi zakladá na slobode, zmluvnej autonómii strán, vyžaduje v národných právnych úpravách zakotviť pri pracovnoprávnej úprave požičiavania zamestnancov aj administratívne prvky s cieľom eliminácie zneužívania týchto atypických foriem zamestnania na úkor typických foriem zamestnania. Existujúca pracovnoprávna úprava požičiavania zamestnancov v Slovenskej republike je založená výlučne na zmluvnej voľnosti zamestnanca a zamestnávateľa. Iné členské krajiny Európskej únie kladú na zamestnávateľa, ktorý dočasne požičiava svojich zamestnancov na výkon práce k inému zamestnávateľovi oveľa vyššie požiadavky. Prejavuje sa to aj tým, že v prevažnej väčšine členských krajín existuje osobitný zákon upravujúci požičiavanie zamestnancov. Ak zamestnávateľ chce podľa viacerých zahraničných úprav zamestnancov pracovne angažovať na uvedený účel, musí žiadať o povolenie príslušný úrad práce. V prípade nedodržania povinností najmä vo vzťahu k príslušnému úradu práce národné právne úpravy členských štátov postihujú zamestnávateľa vysokými pokutami. Zákon o požičiavaní zamestnancov v Spolkovej republike Nemecko je na rozdiel od nášho právneho stavu nielen veľmi podrobný, ale aj podstatne prísnejší. K jeho poslednej zmene došlo 23. júla 2002. Podľa neho musí mať každý zamestnávateľ, ktorý hodlá požičiavať svojich zamestnancov, povolenie od príslušného úradu práce. Toto povolenie nemôže dostať, ak nemá v predmete svojej činnosti také práce, na ktoré s požičanými zamestnancami uzaviera pracovnú zmluvu. Za uskutočňovanie požičiavania zamestnancov bez tohto súhlasu, ale aj v iných taxatívne uvedených prípadoch sa zamestnávateľ trestá pokutou až do sumy 500 000 eur.

Novela Zákonníka práce SR pri právnej úprave tohto problému na rozdiel od doterajšieho právneho stavu urobila len prvý krok. Tým, že zakotvuje so zamestnancom dohodnúť minimálne také pracovné a mzdové podmienky ako majú zamestnanci užívateľského zamestnávateľa, zabezpečuje zásadu rovnakého zaobchádzania so zamestnancami. Je to však len prvý krok v procese optimalizácie pracovnoprávnej úpravy požičiavania zamestnancov. Netreba zakrývať, že vo vzťahu k tejto časti zamestnancov sa v aplikačnej praxi vo väčšej miere uplatňujú diskriminačné prvky, k čomu môže prispieť aj veľmi rámcová, všeobecná pracovnoprávna úprava v Zákonníku práce. Problém požičiavania zamestnancov vzhľa-

dom na všetky existujúce diskriminačné riziká je aj v pracovnoprávných úpravách ďalších členských štátov Európskej únie upravený veľmi detailne.

Skončenie pracovného pomeru zo strany zamestnávateľa

Na rozdiel od doterajšieho právneho stavu novela Zákonníka práce podstatným spôsobom zjednodušuje skončenie pracovného pomeru výpoveďou zo strany zamestnávateľa, ako aj okamžité skončenie pracovného pomeru.

Zásada, podľa ktorej v pracovnoprávných vzťahoch netreba chrániť „lajdákov“, platila síce aj v Zákonníku práce do roku 1989, aj keď sa dôsledne neuplatňovala.

Podľa platného právneho stavu už po prvom menej závažnom porušení pracovnej disciplíny zamestnávateľ môže zamestnanca písomne upozorniť na možnosť uplatnenie výpovede. Už druhé porušenie pracovnej disciplíny menej závažným spôsobom oprávňuje zamestnávateľa uplatniť voči zamestnancovi výpoveď.

Na rozdiel od doterajšieho právneho stavu, dôvod závažného porušenia pracovnej disciplíny je dôvodom, ktorý oprávňuje zamestnávateľa okamžite skončiť pracovný pomer.

Zjednodušenie pracovnoprávnej úpravy pri výpovedi zo strany zamestnávateľa v prípade porušenia pracovnej disciplíny treba hodnotiť pozitívne, aj keď novela Zákonníka práce vytvára teraz podstatne širší priestor aj pre zneužívanie tohto práva zo strany zamestnávateľa.

Namiesto doterajšej pracovnoprávnej úpravy Zákonník práce v § 63 ods. 1 písm. d) zakotvuje štyri skutkové podstaty, z nich jedna predstavuje celkom nový výpovedný dôvod, naplnenie predpokladov podľa § 42 ods. 2 ZP, ktorého skutková podstata sa naplní tým, že vedúci zamestnanec je odvolaný zo svojej funkcie alebo sa tejto funkcie vzdá.

Podstatne problematickejšou je nová právna úprava okamžitého skončenia pracovného pomeru. Aj keď Zákonník práce aj naďalej vychádza z taxatívnosti dôvodov oprávňujúcich zamestnávateľa aj zamestnanca okamžite skončiť pracovný pomer, opúšťa zásadu výnimočnosti tohto spôsobu skončenia pracovného pomeru, ktorej sa držia takmer všetky členské štáty Európskej únie. Vypustením slova „výnimočne“ sa z okamžitého skončenia pracovného pomeru môže v aplikácii praxi stať častejšie používaný spôsob skončenia pracovného pomeru v porovnaní s výpoveďou alebo dohodou o skončení pracovného pomeru.

Ak práve o to išlo predkladateľovi, hodlá orientovať pracovné právo Slovenskej republiky iným smerom, než je právo Európskej únie. Pri každom jednostrannom skončení pracovného pomeru ide o existenčné podmienky zamestnancov. Novým vymedzením skutkových podstát pre okamžité skončenie pracovného pomeru zo strany zamestnávateľa reálne hrozí riziko, že sa tento spô-

sob skončenia pracovného pomeru stane v porovnaní s inými spôsobmi skutočne najviac používaným. Napríklad závažné porušenie pracovnej disciplíny oprávňuje zamestnávateľa okamžite skončiť pracovný pomer bez predchádzajúceho upozornenia, pričom pri právnej kvalifikácii závažného porušenia pracovnej disciplíny aj vplyvom doterajšej judikatúry sa uplatňuje veľmi extenzívny právny výklad, ktorý závažné porušenie pracovnej disciplíny spája so zavineným porušením základných povinností zamestnancov zakotvených v § 81 Zákonníka práce. Doterajšie skutkové podstaty, ktoré oprávňovali zamestnávateľa podľa doterajšieho právneho stavu uplatniť voči zamestnancovi výpoveď aj bez predchádzajúceho upozornenia, sú podľa nového právneho stavu dôvodom na okamžité skončenie pracovného pomeru zo strany zamestnávateľa.

Okamžité skončenie pracovného pomeru zo strany zamestnávateľa sa takmer 40 rokov od kodifikácie pracovného práva v Slovenskej republike považovalo za výnimočný spôsob skončenia pracovného pomeru, kedy nebolo možné spravodlivo od zamestnávateľa požadovať, aby nechal zamestnanca v pracovnom pomere ešte počas výpovednej doby bez toho, aby vážne nepoškodil jeho záujmy. Z takejto zásady vychádzajú aj iné členské krajiny Európskej únie s výnimkou Slovenskej republiky, ktorá novelou Zákonníka práce okamžité skončenie pracovného pomeru spojené s okamžitou stratou zamestnania považuje za bežný, a nie výnimočný spôsob skončenia pracovného pomeru tak, ako je ním výpoveď či dohoda o skončení pracovného pomeru.

Napríklad podľa pracovnoprávnej úpravy § 626 Občianskeho zákonníka Spolkovej republiky Nemecko okamžité skončenie pracovného pomeru je možné výlučne z vážneho dôvodu (v prípade vážneho previnenia) za podmienky, ak uvedený dôvod spočíva v takých skutočnostiach, na základe ktorých so zohľadnením okolností konkrétneho prípadu nemôže pokračovať pracovný pomer do uplynutia výpovednej doby.

Novela Zákonníka práce v § 71 ods. 4 zakotvuje aj okamžité skončenie pracovného pomeru na určitú dobu zo strany zamestnávateľa aj bez potreby existencie vecného dôvodu pred uplynutím dojedanej doby. Aj keď počíta s finančnou kompenzáciou v prospech zamestnanca, možno ho považovať za protiústavný. Ústava SR v článku 36 písm. b) zakotvuje právo zamestnanca na ochranu proti svojvoľnému prepúšťaniu zo zamestnania.

V prípade § 71 ods. 4 Zákonníka práce jednoznačne ide svojvoľné prepustenie zamestnanca zo zamestnania, aj keď toto prepustenie je spojené s finančnou kompenzáciou.

Ak je na výpoveď zamestnávateľa, ktorá je miernejším spôsobom skončenia pracovného pomeru, nevyhnutný dôvod, o to viac by mal byť tento dôvod nevyhnutným pri uplatnení okamžitého skončenia pracovného pomeru, bez ohľadu na to, či ide o pracovný pomer na určitú dobu alebo o pracovný pomer na neurčitý čas.

Nová pracovnoprávna úprava dĺžky výpovedných dôb je na rozdiel od doterajšieho právneho stavu pojatá ako dispozitívna. Platí jednotná minimálna dvojmesačná výpovedná doba pre zamestnávateľa aj zamestnanca, bez ohľadu na dôvod skončenia pracovného pomeru. Nová pracovnoprávna úprava už nevyvedzuje dlhšiu výpovednú dobu pri organizačnom, t.j. hospodárskom výpovednom dôvode. Tí zamestnanci, bez ohľadu na dôvod výpovede, ktorí odpracovali u zamestnávateľa najmenej päť rokov, majú právny nárok na výpovednú dobu najmenej tri mesiace. Aplikácia tohto ustanovenia v praxi spôsobí, že zamestnanec, ktorý pracuje u zamestnávateľa napr. štyri roky a dostane výpoveď z organizačných dôvodov, má právny nárok na výpovednú dobu v trvaní najmenej dva mesiace a zamestnanec, ktorý pracuje u zamestnávateľa najmenej päť rokov, má výpovednú dobu v trvaní najmenej tri mesiace, aj keď voči nemu zamestnávateľ uplatnil výpoveď z dôvodu porušenia pracovnej disciplíny. Z tohto hľadiska nemožno novú pracovnoprávnu úpravu dĺžky výpovedných dôb hodnotiť pozitívne.

Nová pracovnoprávna úprava poskytovania odstupného pri skončení pracovného pomeru taktiež zakladá viacero pochybností o svojej správnosti. Na rozdiel od doterajšieho právneho stavu, kedy Zákonník práce ustanovoval len minimálnu výšku odstupného a hornú hranicu poskytovania odstupného neupravoval, na základe nového právneho stavu bude môcť zamestnanec dostať odstupné len po podmienkou, že požiada zamestnávateľa, aby mu skončil pracovný pomer ešte pred začatím plynutia výpovednej doby. Novela Zákonníka práce navyše mení právnu povahu odstupného tak, že formuluje právo zamestnávateľa poskytnúť odstupné pri skončení pracovného pomeru z dôvodov zakotvených v § 63 ods. 1 písm. a), b) a c) Zákonníka práce, ktoré sa pri „vzdaní sa výpovednej doby“ mení na právnu povinnosť zamestnávateľa. „Vzdanie sa výpovednej doby“ ako práva zamestnanca, ktoré neodmysliteľne patrí k výpovedi, veľmi pripomína vzdanie sa práva vopred, zakotveného v § 17 Zákonníka práce, ktoré spôsobuje neplatnosť uskutočneného právneho úkonu. S takou právnou úpravou poskytovaním odstupného sa len ťažko možno stretnúť v zahraničí. Predovšetkým zahraničné právne úpravy viažu poskytovanie odstupného na výpoveď zamestnávateľa z hospodárskych dôvodov, teda dôvod, ktorý vznikol na strane zamestnávateľa, za ktorý zamestnanec nemôže a ktorý vo vzťahu k zamestnancovi vystupuje ako nezavinené hospodárske riziko.

Pracovnoprávna úprava pracovného času

Pracovný čas zamestnanca patrí k veľmi významným pracovným podmienkam. Dĺžka pracovného času a jej zákonné obmedzenie už od samého vzniku pracovného práva boli v popredí záujmu pracovnoprávnej úpravy každej krajiny. Pozornosť, akú pracovnoprávnej úprave dĺžky pracovného času venujú všetky

štáty, vyplýva aj zo skutočnosti, že dĺžka pracovného času výrazným spôsobom determinuje kvalitu života zamestnancov. Od dĺžky pracovného času priamo závisí dĺžka pracovného voľna, ktoré má zamestnanec k osobnej dispozícii nielen na regeneráciu svojich síl, ale na celkový osobnostný rozvoj.

Veľkú pozornosť pracovnému času venuje aj pracovné právo Európskej únie. Smernicou č. 93/104/EHS zaväzuje členské štáty Európskej únie z dôvodu bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci zakotviť pre zamestnancov minimálne denné, týždenné a ročné doby odpočinku po vykonanej práci a primerané prestávky v práci, ako aj ustanoviť maximálny týždenný pracovný čas. Ako vyplýva už z preambuly smernice č. 93/104/EHS zlepšenie bezpečnosti, hygieny a zdravia zamestnancov pri práci je cieľom, ktorý by nemal byť podriadený čisto ekonomickým úvahám, sama smernica je praktickým príspevkom pre vytvorenie sociálnej dimenzie vnútorného trhu.

S určitým časovým odstupom možno povedať, že Zákonník práce z roku 2001 bol v súlade so smernicou č. 93/104/EHS, aj keď sa nevyužili všetky možnosti úpravy pracovného času aj v prospech zamestnávateľov, preto práve oblasť pracovného času sa stala premetom najväčšej kritiky zo strany zamestnávateľov.

V novej pracovnoprávnej úprave pracovného času sa najviac premietla predstava zamestnávateľov na flexibilitu pracovného práva a potrebu liberalizácie existujúcej pracovnoprávnej úpravy pracovného času.

Nový Zákonník práce z roku 2001 v súlade so smernicou č. 93/104/EHS zakotvil 48-hodinový týždenný pracovný čas vrátane práce nadčas a adresoval ho osobe zamestnanca, t.j. maximálny týždenný pracovný čas mal platiť pre zamestnanca, aj keď pracoval pre viacerých zamestnávateľov. To sa stalo kameňom úrazu pre zamestnávateľské subjekty, obdobne ako zákonný maximálny rozsah nadčasovej práce určený na maximálne 300 hodín ročne. Nedostatkom pracovnoprávnej úpravy pracovného času v Zákonníku práce prijatom v roku 2001 bolo, že nezakotvoval pre určité typy zamestnávateľov výnimky, aj keď smernica č. 93/104/ES oprávňovala národné právne úpravy členských štátov Európskej únie na taký postup, čím nový Zákonník práce z roku 2001 dostal časť zamestnávateľov do ťažko riešiteľnej situácie. Predkladateľ v Zákonníku práce dostatočne jasne nezakotvil smernicou Európskej únie požadované referenčné (rozvrhové) obdobie, ktoré je určené najviac na štyri mesiace. Preto aj v prípade 48-hodinového týždenného pracovného času malo ísť o priemerný týždenný čas 48 hodín, vypočítaný ako priemer zamestnávateľom určeného referenčného obdobia [napríklad ako priemer za trojmesačné alebo štvormesačné referenčné (rozvrhové) obdobie, dĺžku ktorého stanovuje zamestnávateľ v spolupráci so sociálnym partnerom].

Novela Zákonníka práce zásadným spôsobom mení doterajší právny stav o zákonom maxime týždenného pracovného času tak, že uvedené maximum platí pre každého zamestnávateľa osobitne. Zamestnanec po účinnosti novely Zá-

konníka práce môže mať aj viac plných pracovných úväzkov, pracovných pomerov na ustanovený týždenný pracovný čas odstránením dovetku „aj keď zamestnanec pracuje pre viacerých zamestnávateľov“.

Zmenou ustanovenia § 85 Zákonníka práce o maximálnom týždennom pracovnom čase sa mal dosiahnuť práve tento cieľ s tým, že každý pracovnoprávny vzťah sa posudzuje samostatne, t.j. maximálne 48 hodín u každého zamestnávateľa osobitne. Pri dvoch pracovných pomeroch na ustanovený týždenný pracovný čas zamestnanec môže pracovať 96 hodín týždenne. Či nový právny stav spôsobu zakotvenia maximálneho týždenného pracovného času je v súlade so smernicou č. 93/104/ES, v priebehu priprav novely Zákonníka práce nijako nezarezonovala. A nevšimla si to ani Medzinárodná organizácia práce pri posudzovaní novely Zákonníka práce. Odstránenie dovetku „aj keď zamestnanec pracuje pre viacerých zamestnávateľov“ v ustanovení § 85 ods. 7 Zákonníka práce opticky nepôsobí tak, že by pracovnoprávna úprava Slovenskej republiky umožňovala pre zamestnanca nie 48-hodinový, ale 96-hodinový pracovný týždeň. Odstránenie dovetku „aj keď pracuje pre viacerých zamestnávateľov“ v ustanovení môže ešte určitý čas uniknúť aj pozornosti Komisie EÚ, v rámci ktorej je úplnou samozrejmosťou, že maximálny týždenný pracovný čas je určený na osobu zamestnanca. Ak by predkladateľ mal pri príprave k dispozícii nielen text smernice č. 93/104/ES, ale aj aktuálnu judikatúru Európskeho súdneho dvora, musel by pri novej pracovnoprávnej úprave maximálneho týždenného pracovného času postupovať inak.

Je nesporné, a vyplýva to z viacerých pracovnoprávnych úprav členských štátov Európskej únie, že maximálny rozsah týždenného pracovného času je smernicou určený na osobu zamestnanca, nie na osobu zamestnávateľa. Túto požiadavku smernice č. 93/104/EHS niektoré pracovnoprávne úpravy členských krajín vo svojich zákonoch o pracovnom čase aj výslovne deklarujú.

Napríklad podľa § 2 zákona SRN o pracovnom čase z 21. decembra 2000 týždenný pracovný čas sa u viacerých zamestnávateľov počítaava.

Smernica č. 93/104/ES zakotvuje minimá, ktoré musia rešpektovať členské krajiny Európskej únie. Jej hlavným účelom je ochrana zdravia zamestnancov. V článku 18 smernica umožňuje zamestnancom pracovať aj viac, ale výlučne na základe dobrovoľnosti, s nutnosťou osobitnej evidencie práce nad 48 hodín týždenne, osobitnej kontroly takejto práce zo strany príslušného inšpektorátu práce a s možnosťou jej zákazu v prípade zistených nedostatkov z hľadiska ochrany zdravia zamestnancov. Ak predkladateľ nechce postupovať podľa článku 6 smernice, ktorá zakotvuje maximálny 48-hodinový pracovný čas vrátane práce nadčas na osobu zamestnanca, s možnosťou uplatnenia výnimiek, mohol uplatniť právny model podľa článku 18 smernice. Ani jeden z právnych modelov smernice č. 93/104/EHS nebol premietnutý do novej pracovnoprávnej úpravy pracovného času v Zákonníku práce.

Maximálny denný pracovný čas je zakotvený v § 85 ods. 4 Zákonníka práce, podľa ktorého pracovný čas v priebehu 24 hodín nesmie presiahnuť osem hodín, ak tento zákon neustanovuje inak. V skutočnosti Zákonník práce na viacerých miestach ustanovuje inak, keď napríklad dovoľuje nad rozsah dennej pracovnej zmeny nariadiť alebo so zamestnancom dohodnúť prácu nadčas. Všetky do úvahy prichádzajúce prípady zákonného predĺženia denného pracovného času nad osem hodín by mali z hľadiska svojej povahy a počtu rešpektovať osemhodinový denný pracovný čas ako zásadu. Výnimky formulované Zákonníkom práce svojou povahou aj početnosťou by nemali celkom spochybniť osemhodinový denný pracovný čas. V skutočnosti novela Zákonníka práce na viacerých miestach zásadu osemhodinového denného pracovného času celkom spochybňuje.

Otázka maximálneho rozsahu denného pracovného času bezprostredne závisí od toho, do akej miery Zákonník práce dovoľuje zamestnávateľovi skrátiť v Zákonníku práce určený 12-hodinový odpočinok pri práci. Ak by sme vychádzali z nutnosti rešpektovania 12-hodinového denného odpočinku po vykonanej práci, vzhľadom na dĺžku pracovného dňa 24 hodín, denný pracovný čas zamestnanca by mohol byť 12 hodín vrátane práce nadčas.

Ustanovenie § 92 ods. 2 Zákonníka práce umožňuje, aby zamestnávateľ bez akéhokoľvek dôvodu na základe vzájomnej dohody so zamestnancom skrátil denný odpočinok po vykonanej práci až na úroveň ôsmich hodín. Využitie tejto možnosti zo strany zamestnávateľa súčasne umožňuje až 16-hodinový denný pracovný čas, ktorý je súhrnom dĺžky pracovnej zmeny a nadčasovej práce. Je to o 100% viac, ako Zákonník práce deklaruje v § 85 ods. 4, podľa ktorého denný pracovný čas nesmie presiahnuť osem hodín (ak zákon neustanovuje inak). Pochybnosti o kvalite novej pracovnoprávnej úpravy pracovného času nemôžu byť, ak táto pracovnoprávna úprava na jednej strane vychádza zo zásady osemhodinového denného pracovného času a na druhej strane pomocou ďalších ustanovení upravujúcich dĺžku denného odpočinku po vykonanej práci a výkon nadčasovej práce súčasne dovoľuje prekročiť zákonnú hranicu denného pracovného času až o 100%. Keby nová pracovnoprávna úprava v uvedenom smere mala len legislatívnotechnický charakter a neovplyvňovala by životné osudy ľudí, nezasluhovala by si takúto pozornosť.

Legalizáciou možnosti skrátenia denného odpočinku po vykonanej práci na úroveň ôsmich hodín bez toho, aby mal zamestnávateľ pre takýto postup voči zamestnancomi vecný dôvod, Zákonník práce umožnil až 16-hodinový denný pracovný čas namiesto jeho štandardnej dĺžky osem hodín denne. Ešte v roku 1919 bol na pôde Medzinárodnej organizácie práce prijatý Dohovor č. 1 o osemhodinovom pracovnom čase v priemysle.

V roku 1918 bol v prvej Československej republike prijatý zákon č. 91 o osemhodinovom pracovnom čase, ktorý vzbudil najmä zo strany západoeurópskych štátov medzinárodnú pozornosť.

Bolo to pred vyše osemdesiatimi rokmi! Žijeme v treťom tisícročí. Chceme vstúpiť do Európskej únie. Skrátenie denného odpočinku po vykonanej práci až na osem hodín so zamestnancom starším ako 18 rokov zakotvené v novele Zákonníka práce je v zjavnom rozpore so smernicou č. 93/104/ES. Takáto pracovnoprávna úprava nie je kompatibilná ani s národnými právnymi úpravami členských krajín Európskej únie, iba ak s krajinami južnej Ameriky a Ázie.

Ani podstatné zvýšenie počtu nadčasových hodín na celkových 400 hodín (150 hodín zákonný limit a 250 hodín dohodnutý limit) nie je v súlade so všeobecnými tendenciami humanizácie práce v Európskej únii. K zvýšenému rozsahu nadčasovej práce treba pripočítať ešte široký rozsah činnosti podľa § 97 ods. 8, ktoré sa vôbec nezapočítavajú do ročného limitu nadčasovej práce, aj keď fakticky sú nadčasovou prácou. Novela Zákonníka práce doterajší okruh týchto pracovných činností, ktoré sa nezapočítavajú do ročného limitu nadčasovej práce, ešte výrazne rozširuje na všetky práce, pri ktorých by mohli vzniknúť veľké hospodárske škody. V Európskej únii neexistuje krajina s takým vysokým počtom nadčasovej práce. Zakotvením rozvrhového obdobia pri výkone nadčasovej práce v týždni na štyri mesiace zákonodarca umožňuje, aby relatívne dlhý čas mohol zamestnanec prekračovať týždenný limit nadčasovej práce, ktorý sa v rámci dlhšieho časového horizontu (napr. štyroch mesiacov) spriemerní na osem hodín v týždni. Uzákonením 400 hodinového rozsahu nadčasovej práce v roku (čo je pri 200 hodinovom pracovnom úväzku v roku 1/5 plného úväzku zamestnanca) spolu s legalizáciou 16 hodinového pracovného dňa pracovnoprávna úprava Slovenskej republiky bude mať primát medzi pracovnoprávnymi úpravami iných členských krajín Európskej únie. Bude s inými členskými krajinami jednoducho neporovnateľná.

V systematickej časti pracovného času nie je v súlade so smernicou č. 93/104/EHS upravený ani týždenný odpočinok po vykonanej práci, výkon nočnej práce ani prestávky na jedenie a oddych.

Novela Zákonníka práce v § 93 ods. 3 umožňuje skrátenie týždenného odpočinku po vykonanej práci na 24 hodín, ak z prevádzkových dôvodov na strane zamestnávateľa nemožno rozvrhnúť pracovný čas inak. Podľa doterajšieho právneho stavu musel zamestnávateľ v priebehu dvoch týždňov vyrovnať dĺžku týždenného odpočinku po vykonanej práci, ktorá je v Zákonníku práce určená na dva celé dni. Aj keď smernica č. 93/104/EHS umožňuje členským krajinám Európskej únie skrátiť týždenný odpočinok po vykonanej práci až na úroveň 24 hodín, v článku 5 v nadväznosti na článok 16 mal zákonodarca zakotviť rozvrhové obdobie aj pri týždennom odpočinku po vykonaní práce na 14 dní, teda možnosť vyrovnať týždenný odpočinok na úroveň ostatných zamestnancov. Iba v prípade, ak by takýto postup nebol možný a bolo by to zo strany zamestnávateľa zdôvodnené objektívnymi, technickými alebo organizačnými podmienkami, mo-

hol by sa uplatňovať aj minimálny týždenný odpočinok po vykonanej práci v rozsahu 24 hodín bez vyrovnania.

Pri určení týždenného odpočinku po vykonanej práci v preambule smernice č. 104 sa ustanovuje, že pri jeho určovaní treba v jednotlivých členských štátoch prihliadať na rôznorodosť kultúrnych, etnických, náboženských a iných činiteľov a ponechať členským štátom rozhodnutie, či má byť nedeľa zahrnutá do týždenného odpočinku, a ak áno, v akej miere. K tejto otázke sa 12. decembra 1996 vyjadril aj Európsky parlament. Prijal rezolúciu o práci v nedeľu, v ktorej vyzýva parlamenty členských štátov Európskej únie, aby pri zákonomnom ustanovení týždenného pracovného času zamestnancov prihliadali na kultúrne, sociálne a náboženské tradície a rodinné potreby svojich občanov a uznali osobitný charakter nedele ako dňa odpočinku.

Novela Zákonníka práce ustanovila rozvrhové obdobie aj pri výkone nočnej práce najviac na štyri kalendárne mesiace. Určenie rozvrhového (referenčného) obdobia pri výkone nočnej práce smernica č. 93/104/EHS umožňuje definovať len na základe dohody zmluvných strán alebo na základe kolektívnych zmlúv nie priamo zákonom.

V Zákonníku práce nie sú optimálne upravené ani prestávky v práci na odpočinok. V súlade so smernicou č. 104 by mal byť taký postup, ktorý zabezpečuje po každých šiestich hodinách práce prestávku na odpočinok. Taký je účel článku 4 smernice č. 93/104/EHS. Takto postupujú aj iné členské krajiny Európskej únie. Ak bude v slovenských pomeroch štandardnou dĺžkou denného pracovného času 12 alebo až 16 hodinový pracovný čas, priamo Zákoník práce mal zakotviť, že po každých šiestich hodinách výkonu práce zamestnancovi prislúcha prestávka v práci na odpočinok. Podľa doterajšieho právneho stavu zamestnávateľ nemusí postupovať uvedeným spôsobom.

Prekážky v práci na strane zamestnanca

Novú pracovnoprávnu úpravu prekážok v práci treba v porovnaní s doterajším právnym stavom hodnotiť pozitívne. Až na minimum zredukovala druhy prekážok v práci z dôvodu všeobecného záujmu, pri ktorých je zamestnávateľ povinný zamestnancovi poskytnúť aj náhradu mzdy. Aj keď stále zachováva relatívne široký katalóg prekážok v práci z dôvodu všeobecného záujmu, poskytovanie náhrady mzdy zo strany zamestnávateľa je možné len vtedy, ak tak ustanovuje Zákoník práce, osobitný predpis, kolektívna zmluva alebo individuálna dohoda zamestnávateľa so zamestnancom (pracovná zmluva).

Pretože v aplikačnej praxi dochádzalo k zneužívaniu najmä dôležitých osobných prekážok v práci, Zákoník práce zakotvuje, že na účely vlastného vyšetrenia možno zamestnancovi poskytnúť náhradu mzdy vo výške priemerného zárobku maximálne za sedem dní v kalendárnom roku. Taký istý rozsah pracov-

ného voľna s náhradou mzdy zamestnancovi prislúcha pri sprevádzaní chorého rodinného príslušníka do zdravotníckeho zariadenia. Ak uvedený rozsah platného pracovného voľna je určený na osobu zamestnanca, mal Zákonník práce uložiť zamestnávateľovi pri skončení pracovného pomeru v priebehu kalendárneho roka, aby v potvrdení o zamestnaní uviedol, koľko dní na uvedený účel má už zamestnanec v kalendárnom roku vyčerpaných. Takúto povinnosť však Zákonník práce zamestnávateľovi neustanovuje.

Odmeňovanie za prácu

Už prijatím nového Zákonníka práce v roku 2001 systematická časť odmeňovania za prácu bola v porovnaní s inými časťami Zákonníka práce najlepšie upravená. Zákonník práce ustanovoval len minimálne mzdové podmienky zamestnancov v závislosti od kvalifikačnej náročnosti vykonávanej práce, ak tieto neboli predmetom úpravy kolektívnej zmluvy. Obdobne minimálnu úroveň odmeňovania zabezpečoval pri výkone práce nadčas, práce vo sviatok, práce v noci. Horná hranica odmeňovania zamestnanca Zákonníkom práce z roku 2001 nebola ustanovená. Túto systematickú časť Zákonník práce možno aj s odstupom času hodnotiť veľmi pozitívne. Vytvorila relatívne široký právny priestor na uplatnenie zmluvnej autonómie účastníkov pracovného pomeru a súčasne garantoval zamestnancom minimálnu úroveň mzdových nárokov, ktorú nebolo možné znížiť dohodou zmluvných strán.

V priebehu príprav novely Zákonníka práce bol zo strany jedného zo sociálnych partnerov vlády Slovenskej republiky, zamestnávateľov vytvorený silný tlak na zrušenie minimálnych mzdových nárokov zamestnancov, čo sa napokon nepodarilo presadiť a pracovnoprávna úprava minimálnych mzdových nárokov zostala v Zákonníku práce nedotknutá. Tá v zmysle § 120 Zákonníka práce zabezpečuje, aby zamestnávateľ poskytoval odlišnú minimálnu mzdu v priamej závislosti od kvalifikačnej náročnosti vykonávanej práce, t.j. aby minimálna mzda nebola rovnaká pre zamestnanca, ktorý vykonáva celkom jednoduchú kvalifikačne nenáročnú prácu, a pre zamestnanca, ktorý vykonáva prácu s vysokou kvalifikačnou náročnosťou. Doterajšia pracovnoprávna úprava bráni zamestnávateľom poskytovať zákonnú minimálnu mzdu všetkým zamestnancom bez ohľadu na kvalifikačnú náročnosť vykonávanej práce.

Novela Zákonníka práce po dlhých rokovaníach so sociálnymi partnermi napokon nechala doterajšiu pracovnoprávnu úpravu minimálnych mzdových nárokov zamestnancov nedotknutú.

Veľké úsilie zamestnávateľov o zrušenie minimálnych mzdových nárokov zamestnancov však malo už v priebehu príprav novely Zákonníka práce svoju vypovediaciu spôsobilosť. Ak zamestnávateľovi v Slovenskej republike prekážajú zákonné minimá pri odmeňovaní za prácu, to samo osebe o niečom svedčí. Za-

mestnávateľ chce vyrábať s nižšími nákladmi a nezakladať rovnaké rámcové východiskové predpoklady pre voľnú hospodársku súťaž. Porušujú sa tým aj pravidlá voľnej hospodárskej súťaže.

Jedna z najnovších smerníc, ktorá novelizuje smernicu č. 76/207/EHS, smernica č. 2002/73/ES zakotvuje, že zásada rovnakého zaobchádzania znamená nielen príkaz rovnako zaobchádzať s rovnakým, ale aj zákaz rovnako zaobchádzať s nerovnakým.

Kolektívne pracovné vzťahy

Kolektívne pracovné vzťahy novela Zákonníka práce rieši po novom a lepšie. Vytvára relatívne široký právny základ duálneho systému zastupovania práv a záujmov zamestnancov. Na rozdiel od doterajšieho právneho stavu umožňuje, aby zamestnanecké rady mohli na pracovisku zamestnávateľa pôsobiť popri odborovej organizácii a súčasne obidva orgány vybavuje novými kompetenciami. Podstatnú časť doterajších kompetencií odborových orgánov Zákonník práce poskytuje zamestnaneckým radám. Závisí len od zamestnancov, či na pracoviskách zamestnávateľa budú odborové organizácie aj zamestnanecké rady. Zamestnanci priamo predurčia, či zamestnávateľ bude mať pri svojej činnosti sociálneho partnera. Ak sa nerozhodnú ani pre jedného z nich, zamestnávateľ pri riadení pracovného procesu a pri právnych úkonoch bude postupovať celkom autonómne.

Čo Zákonník práce nerieši?

Na rozdiel od iných krajín Európskej únie máme už od roku 1965 kodifikované pracovné právo. Kódexový charakter Zákonníka práce by na rozdiel od iných problémov možno vyžadoval zakotvenie adekvátnych právnych nástrojov aj pre boj s čiernou prácou, ktorá sa v iných členských krajinách Európskej únie prísne postihuje. Popri problémoch s novelou Zákonníka práce sa ukazuje, že problém čiernej práce v Slovenskej republike akoby neexistoval. Ak existuje, bolo by ho treba konečne riešiť. Inak sa nedá vysvetliť benevolentnosť existujúcej pracovnoprávnej úpravy právneho postihu čiernej práce zo strany zamestnávateľov, ktorí výkon čiernej práce zneužívajú vo vlastný prospech. Boj proti čiernej práci v SRN upravuje zákon z roku 1995, ktorý bol naposledy zmenený 23. júla 2002. Tento zákon o boji proti čiernej práci Spolkovej republiky Nemecko počíta až s pokutou do 300 000 eur pre zamestnávateľa. Pritom veľmi široko vymedzuje pojem čierna práca. Pod týmto pojmom rozumie každý výkon práce, pri ktorej zamestnávateľ si nesplní svoje oznamovacie povinnosti nielen k nositeľom sociálneho poistenia, ale aj orgánom daňovej správy, orgánom poskytujúcim sociálnu pomoc.

ZÁVER

V ďalšom vývoji pracovného práva treba rešpektovať jeho sociálnu povahu. Ochranná funkcia pracovného práva patrí k z najdôležitejších funkciám pracovného práva. Pracovné právo v období priemyselnej revolúcie vzniklo z nevyhnutnosti riešiť konflikt medzi pracou a kapitálom s uprednostnením práce pred kapitálom. Vzťahy medzi zamestnávateľmi a zamestnancami sa vyvíjali do toho času jednoznačne v prospech kapitálu na úkor práce. Preto bola nevyhnutná ingerencia štátu do sféry dovedy čisto súkromnoprávnej, do vzťahov medzi zamestnávateľom a zamestnancom. V pracovnom práve neprevládajú komerčné obsahové prvky, a to nielen v pracovnom práve Slovenskej republiky, ale ani v pracovnom práve v žiadnej z členských krajín Európskej únie. Sociálny charakter pracovného práva nielen v Slovenskej republike, ale aj v zahraničí čiastočne vyrovnáva nerovnosť zmluvných strán v pracovnoprávných vzťahoch, ktoré sú typické princípom subordinácie. Za relatívne vysoký sociálny štandard sociálnej ochrany v pracovnoprávných vzťahov zamestnanec platí povinnosťou poslušnosti.

Pri ďalšom rozvoji pracovného práva vždy pôjde o riešenie konfliktu slobody a miery sociálnej ochrany, slobody a rovnosti zamestnancov. Tieto základné slobody občianskej spoločnosti boli vždy v určitom napätí. Vysoká miera sociálnej ochrany zužuje priestor pre uplatnenie slobody a uprednostňovanie slobody často nezabezpečuje ani nevyhnutnú mieru sociálnej bezpečnosti.

Preto stále prítomným a aktuálnym problémom v ďalšom smerovaní pracovného práva bude hľadanie optimálnej rovnováhy v právnej pozícii zamestnávateľa na jednej strane a právnej pozícii zamestnanca na druhej strane. Len optimálna symbióza slobody na jednej strane a sociálnej bezpečnosti na druhej strane je dobrým východiskom pre ďalšie legislatívne zmeny pracovného práva v budúcnosti. Zakladať ďalší rozvoj pracovného práva v Slovenskej republike len na zmluvnej slobode účastníkov pracovnoprávných vzťahov by eliminovalo potrebnú mieru sociálnej bezpečnosti zamestnancov, takisto ako vylučná akceptácia princípu sociálnej bezpečnosti by nevytvárala potrebný priestor na uplatnenie slobody účastníkov pracovnoprávných vzťahov.

Prof. JUDr. Ján Lazar, DrSc.

Katedra občianskeho a obchodného práva

Právnická fakulta TU Trnava

REFORMA ZÁLOŽNÉHO PRÁVA V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

Obsah

- I. Úvod
- II. Miesto záložného práva v sústave prostriedkov zabezpečenia pohľadávok
- III. Nová právna úprava záložného práva
  1. Občiansky zákonník a osobitné úpravy
  2. Východiská a ciele reformy záložného práva
  3. Charakteristické znaky záložného práva vo svetle novej právnej úpravy
- IV. Predmet záložného práva
- V. Vznik záložného práva
  1. Všeobecné otázky vzniku
  2. Záložná zmluva
  3. Dedičská dohoda
  4. Rozhodnutie súdu alebo správneho orgánu
  5. Vznik záložného práva zákonom
- VI. Povaha, podstata a funkcia Notárskeho centrálného registra záložných práv
- VII. Obsah záložnoprávneho vzťahu
  1. Všeobecne
  2. Neposesórne záložné právo
  3. Posesórne záložné právo
- VIII. Výkon záložného práva
  1. Priamy výkon záložným veriteľom
  2. Dobrovoľné dražby
  3. Predaj zálohu súdom alebo exekútorom
- IX. Zánik záložného práva
- X. Záver

I. ÚVOD

Potreba existencie záložného práva a ďalších osobitných právnych prostriedkov, ktoré smerujú k posilneniu právneho postavenia veriteľa do tej miery, aby nadobudol istotu, že sa mu finančné alebo iné majetkové hodnoty, ktoré už poskytol dlžníkovi v plnom rozsahu, náležite vrátia, sa odvíja od ekonomických daností súvisiacich najmä s úverovou činnosťou bánk a iných finančných inštitúcií na účely rozvíjania či už investičnej alebo inej podnikateľsko-obchodnej činnosti,

alebo aj na individuálne nepodnikateľské (spotrebné) účely. Od riadneho a včasného vrátenia poskytnutých finančných prostriedkov a iných hodnôt veriteľskému subjektu priamo závisí nielen jeho momentálna prosperita a riadna činnosť, resp. zachovanie si miesta v štruktúre rovnorodých veriteľských inštitúcií (najčastejšie finančných), ale v kontexte nadväzujúcich účinkov a vzťahov má táto okolnosť zásadný vplyv na činnosť širšieho okruhu ekonomických subjektov a v celosti dokonca na celé ekonomické prostredie. Najmarkantnejšie vystupuje do popredia zmysel a podstata garantovanej návratnosti vopred poskytnutých majetkových hodnôt veriteľskému subjektu práve pri úverovej činnosti bánk, bez ktorej si nemožno ani predstaviť moderné trhové hospodárstvo;¹ štandardný vývoj v oblasti celej úverovej činnosti bankových a im podobných subjektov, ktorého imanentnou súčasťou je istota, že poskytnuté úvery budú v dohodnutej dobe alebo termínoch vrátené, totiž predstavuje súčasne dôležitý prvok stability na kapitálovom trhu i v ďalších ekonomických oblastiach a v konečnom dôsledku v celom hospodárstve.

Z uvedeného nepochybne vyplýva jednak to, aké kľúčové miesto zaujímajú prostriedky zabezpečenia pohľadávok v sústave záväzkovoprávných vzťahov, a jednak ich prvoradý spoločensko-ekonomický význam v celom trhovom hospodárstve. Je to tak preto, že uplatnenie prostriedkov zabezpečujúcich pohľadávky v konkrétnych záväzkovoprávných vzťahoch priamo ovplyvňuje (v pozitívnom i negatívnom zmysle) funkčnú schopnosť ekonomického mechanizmu spoločnosti založenej na princípoch rovnosti a slobodnej autonómie subjektov súkromného práva, vrátane slobodnej podnikateľskej iniciatívy a činnosti.

Z týchto dôvodov uvedená problematika v ostatných rokoch púta na seba prvoradú pozornosť nielen právnej vedy, aplikačnej praxe a inej odbornej verejnosti, ale vzbudzuje tiež záujem podnikateľských subjektov, najmä bánk i predstaviteľov štátnych orgánov a inštitúcií. Preto každú zmenu právnej úpravy v tejto oblasti právnych vzťahov odborná i širšia verejnosť citlivo vníma. Záujem je umocnený osobitne vtedy, ak ide o zásadnú zmenu právnej úpravy a navyše ešte vtedy, ak sa zmeny týkajú fundamentálneho právneho prostriedku zabezpečenia pohľadávok, ako je to v prípade reformy záložného práva, ktorá prináša početné novoty.

II. MIESTO ZÁLOŽNÉHO PRÁVA V SÚSTAVE PROSTRIEDKOV ZABEZPEČUJÚCICH POHLADÁVKY

1. Záložné právo je veľmi dôležitou súčasťou katalógu prostriedkov zabezpečenia pohľadávok, ktorý v dnešnej svojej štruktúre vznikol v súvislosti s veľkou

¹ Handelsrecht und Recht der Kreditsicherheiten in Osteuropa (Hrsg. N. Horn, K. Pleyer). Berlin-New York, Walter de Gruyter 1997, s. 107.

novelizáciou Občianskeho zákonníka a prijatím nového Obchodného zákonníka v roku 1991 s účinnosťou od 1. januára 1992. Predchádzajúca právna úprava obsahujúca v Občianskom zákonníku z roku 1964 bola z pohľadu nových spoločensko-ekonomických a politických pomerov pre potreby trhového hospodárstva vonkoncom nevyhovujúca. Katalóg zabezpečovacích prostriedkov tvorilo ručenie, dohoda o zrážkach zo mzdy, obmedzenie prevodu nehnuteľností, zloženie do notárskej úschovy, uznanie dlhu, zádržné právo socialistických organizácií. Záložné právo síce veľmi rámcovo upravené bolo, ale mohlo vzniknúť len podľa zákona a nie na základe právnych úkonov. Všeobecnejšiu a komplexnejšiu úpravu zabezpečovacích prostriedkov obsahoval iba Zákonník medzinárodného obchodu, ktorý ako je známe pôsobil len v oblasti obchodných vzťahov s medzinárodným prvkom, a to len pre sféru nesocialistických štátov. Zákonník medzinárodného obchodu poznal a upravoval ručenie, zmluvnú pokutu, zabezpečenie záväzku prevodom práva, zmluvné i zákonné záložné právo, zádržné právo, uznanie záväzku, bankovú záruku, kauciu, sľub odškodnenia a výhradu vlastníckeho práva. Táto úprava však bola vo vnútroštátnych vzťahoch nepoužiteľná. Hospodársky zákonník ako tretí kódex upravujúci majetkové vzťahy do roku 1990 vôbec nepoznal nijaké osobitné prostriedky zabezpečenia pohľadávok.² Tým sa vtedajšia československá úprava majetkových vzťahov, vrátane zabezpečovacích prostriedkov zásadne odlišovala aj od právnych úprav ostatných krajín strednej a východnej Európy, ktoré patrili k tzv. socialistickej sústave štátov.

Legislatívna príprava oboch súkromnoprávných kódexov v roku 1991 bola nedostatočná, nekoordinovaná a prebiehala v časovej tiesni, čo sa osobitne výrazne prejavilo pri úprave zabezpečovacích prostriedkov, ktorá sa vyznačovala a dosiaľ sa vyznačuje roztrieštenosťou, duplicitou a početnými obsahovými nedostatkami ešte prispievajúcim k jej nízkej efektívnosti. Z vecnej stránky je zaujímavé, že podstatné črty právnej úpravy zabezpečovacích prostriedkov boli prevzaté, či už bez zmeny alebo v modifikovanej podobe, najmä z Občianskeho zákonníka z roku 1950 (zákon č. 141/1950 Zb.) alebo zo Zákonníka medzinárodného obchodu (zákon č. 101/1963 Zb.). Len právna úprava dohody o zrážkach zo mzdy a úprava ručenia boli v pôvodnej úprave v Občianskom zákonníku ponechané s malými zmenami. Novelizovaný Občiansky zákonník z roku 1991 berie ohľad tiež na obmedzenie prevodu nehnuteľností tým, že v § 874 ustanovuje, že práva a povinnosti, ktoré z takejto dohody vznikli pred účinnosťou zákona, t.j. do 31. januára 1991 sa spravujú doterajšími predpismi. Právna úprava inštitútu obmedzenia prevodu nehnuteľností však neprestala ani po tomto dátume v na-

² V roku 1990 novela Hospodárskeho zákonníka (zákon č. 103/1990 Zb.) na krátky prechodný čas - do svojho úplného zrušenia k 1. januáru 1992 - upravila pre oblasť vzťahov medzi podnikateľskými subjektmi iba v rámcovej podobe záložné právo, ručenie a zádržné právo.

šom právnom poriadku existovať. Zostal naďalej platne právne zakotvený v zákonníku do účinnosti nového slovenského pracovnoprávneho kódexu (zákon č. 311/2001 Z.z. v znení neskorších predpisov), t. j. do 31. marca 2002. Do tohto okamihu mohli byť platne uzavierané dohody o obmedzení prevodu nehnuteľností medzi zamestnancami a zamestnávateľmi v rámci pôsobnosti Zákonníka práce podľa § 248. Až v novom Zákonníku práce bol tento inštitút nahradený záložným právom k nehnuteľnostiam (pozri § 20 ods. 4 ZP).

V dôsledku naznačenej nekoordinovanosti legislatívnych prác a krátkemu časovému limitu vznikla v roku 1991 vo vtedajšom Česko-Slovensku nesystematická, roztrieštená a čiastočne aj duplicitná a najmä neprehľadná právna úprava prostriedkov zabezpečenia pohľadávok, rozptýlená v zásade do troch súkromnoprávných kódexov, čo je jav, ktorý je v Európe a vo svete ojedinelý. To sa stalo, ako ukázal neskorší vývoj, nezanedbateľným prvkom ich aplikácie a s tým spojených ťažkostí pri použití určitého zabezpečovacieho prostriedku len na určitú vymedzenú skupinu súkromnoprávných vzťahov. Z hľadiska použiteľnosti sa v Občianskom zákonníku a v Obchodnom zákonníku pri celkovom posudzovaní vyskytujú tri skupiny zabezpečovacích prostriedkov, každá s rozličnou pôsobnosťou na občiansko-právne a obchodnoprávne vzťahy. Do prvej skupiny patria zabezpečovacie prostriedky, ktoré sa oddelene a izolovane uplatňujú vo sfére občianskeho a obchodného práva. Je to duplicitná úprava ručenia a uznania dlhu paralelne v Občianskom zákonníku aj v Obchodnom zákonníku, ale aj banková záruka s pôsobením výlučne iba vo sfére obchodnoprávných vzťahov. Do druhej skupiny bolo možné zaradiť prostriedky, ktoré sú tiež upravené v oboch zákonníkoch, ale občianskoprávna úprava je všeobecnejšia a obchodnoprávna má doplňujúci charakter vykazujúci určité špecifické čiastkové odchýlky. Ide o záložné právo k veci a o zmluvnú pokutu. Do tretej skupiny patrili a aj dosiaľ patria tie zabezpečovacie prostriedky, ktoré sú výlučne upravené v Občianskom zákonníku a uplatňujú sa tak v občianskoprávných, ako aj v obchodnoprávných vzťahoch (založenie pohľadávky, zádržné právo, dohoda o zrážkach zo mzdy a iných príjmoch, zabezpečenie záväzku prevodom práva a zabezpečenie záväzku postúpením pohľadávky).

Navyše vo sfére individuálnych pracovnoprávných vzťahoch sa úplne oddelene, bez možnosti použitia zásady subsidiarity Občianskeho zákonníka do 31. marca 2002 uplatňovali ako samostatné zabezpečovacie prostriedky dohoda o zrážkach zo mzdy, ručenie a dohoda o obmedzení prevodu nehnuteľností. Pravda, k uvedenému dátumu okrem už spomínaného nahradenia obmedzenia prevodu nehnuteľností záložným právom k nehnuteľnostiam, tu nastala zásadná koncepčná zmena v tom, že na všeobecné ustanovenia nového Zákonníka práce, kam patrí aj ustanovenie § 20 o zabezpečení práv a povinností z pracovnoprávných vzťahov, sa uplatňuje subsidiarita Občianskeho zákonníka.

Od samých počiatkov tejto novej právnej úpravy účinnej od 1. januára 1992 sa v konfrontácii s potrebami aplikačnej praxe začali ukazovať jej fundamentálne

nedostatky, ktoré sa stupňovali s postupujúcim rozvojom súkromného podnikania, úverovej činnosti a vôbec s budovaním trhového mechanizmu, pričom, pochopiteľne, najväčšej zaťažujúcej skúške boli vystavené najfrekventovanejšie a v trhovom hospodárstve najúčinnnejšie zabezpečovacie prostriedky, a to najmä záložné právo, zabezpečenie prevodom práva, ale aj zádržné právo, zmluvná pokuta, ručenie, banková záruka i ďalšie. Pravda, nešlo a nejde len o hmotnoprávnu úpravu týchto zabezpečovacích prostriedkov, ale aj o ich procesnoprávnu stránku s dôrazom na urýchlenie a skvalitnenie postupov realizácie, t. j. uspokojovania pohľadávok pomocou a prostredníctvom zhodnotenia predmetov zabezpečovacích vzťahov či už v súdnej exekúcii alebo mimo súdneho (exekútorského) výkonu rozhodnutia, t. j. dobrovoľným alebo nedobrovoľným (vynúteným) postupom. Pritom osobitnú problematiku predstavuje uspokojovanie zabezpečovacích pohľadávok v rámci konania o konkurze a vyrovnaní, kde dochádza k usporiadaniu majetkových vzťahov dlžníka – podnikateľa, ktorý je v úpadku.

2. Prostriedky zabezpečenia pohľadávok v slovenskom práve možno obdobne ako v prevažujúcej väčšine právnych poriadkov v kontinentálnej Európe triediť podľa viacerých kritérií, ktorými sú najmä ich priame (výlučné) zameranie iba na samo zabezpečenie, či ich sprostredkované (širšie) pôsobenie, ďalej ich vecnoprávna, alebo záväzkovoprávna povaha v spojení s rozsahom predmetu zabezpečovacieho právneho vzťahu, druh zabezpečovanej pohľadávky, funkcia konkrétneho prostriedku zabezpečenia pohľadávok, či subjektom zabezpečovacieho vzťahu môže byť aj tretia osoba alebo len obligáčny dlžník a prípadne aj ďalšie kritériá.

Prostriedky zabezpečenia pohľadávok možno triediť predovšetkým na zabezpečovacie prostriedky v širšom alebo užšom zmysle. V širšom zmysle k nim možno počítať všetky právne, ba podľa niektorých autorov aj ekonomické, či politicko-podnikové opatrenia, rozhodnutia veriteľského subjektu, najčastejšie poskytovateľa úveru, ktoré vo všeobecnosti smerujú k uspokojeniu jeho pohľadávky alebo motivujú preventívne alebo následne dlžníka, znižujú, rozptyľujú riziko návratnosti úveru najmä v prípadoch nedostatku vôle alebo nesolventnosti dlžníka.³

Posudzované z hľadiska právneho, je nepochybné, že celé záväzkové právo, či už je jeho úprava obsiahnutá v Občianskom zákonníku alebo v Obchodnom zákonníku smeruje k uspokojeniu pohľadávok a plní v tejto všeobecnej rovine funkciu zabezpečenia pohľadávok. Dosiahnutie rovnakého cieľa z hľadiska procesnoprávneho zabezpečujú osobitné prostriedky tohto právneho odvetvia, ktoré umožňujú, aby sa veriteľ v prípade, ak dlžník nesplní pohľadávku včas a riadne, obrátil na súd a súdnou cestou vymáhal svoju pohľadávku. Takto chápa-

³ BOECKERS, T. – EITEL, G. – WEINBERG, M.: *Kreditsicherheiten, Grundlagen und Praxisbeispiele*. Wiesbaden, Gabler 1997, s. 13, 14.

né zabezpečenie pohľadávok v širšom zmysle sa veľmi výrazne prejavuje v tých ustanoveniach Občianskeho zákonníka a Obchodného zákonníka, ktoré ustanovujú určité sankcie v prípade omeškania s plnením záväzku (§ 517 OZ a § 365 až 369 OBZ) alebo v prípade nesplnenia a následného spôsobenia škody (§ 420 OZ a § 373 a nasl. OBZ). Aj tieto všeobecné záväzkovo-právne prostriedky pôsobia funkčne ako preventívne zabezpečovacie prostriedky hroziace ako sankcie dlžníkovi, ak dlh nesplní včas a riadne.⁴

K zabezpečovacím prostriedkom v užšom zmysle možno zaradiť všetky právne prostriedky, ktoré sú špecificky výlučne alebo v prevažujúcej miere obsahové a funkčne zamerané a usporodbené na zvýšenie istoty veriteľa, že jeho pohľadávka bude uspokojená. Ich výpočet a zväčša aj úpravu možno nájsť vo všeobecnej časti záväzkového práva v piatom diele Občianskeho zákonníka a vo všeobecných ustanoveniach záväzkového práva, dieľ IV. Obchodného zákonníka. Ide takpovediac o klasické zabezpečovacie prostriedky, ktoré sú takto zákonom výslovne označené. Nie je však vylúčené, aby za určitých podmienok plnili úlohu zabezpečovacích prostriedkov aj ďalšie právne inštitúty upravené na iných miestach v oboch súkromnoprávných kódexoch; podobne, ako je to v zahraničí, by k nim bolo možné priradiť nielen zádržné právo a výhradu vlastníctva, ale dokonca za určitých okolností aj dokumentárny akreditív a zmenku.

Tradičné a veľmi rozšírené je triedenie zabezpečovacích prostriedkov na vecné a osobné, pričom pre takéto členenie je smerodajný objekt vzťahov zabezpečenia v tom zmysle, či sa zabezpečenie vzťahuje na určitú ohraničenú vec, právo, inú majetkovú hodnotu, prípadne určitý súbor vecí, podnik, či časť podniku alebo je pohľadávka zabezpečená bez obmedzenia celým majetkom osoby, bez ohľadu na to, či záruku dáva ďalšia osoba pripojená k obligáčnemu dlžníkovi, alebo nie.⁵

Podľa týchto kritérií v slovenskom súkromnom práve možno k vecným prostriedkom zabezpečenia pohľadávok zaradiť najmä záložné právo, zádržné právo, zabezpečenie záväzku prevodom práva vrátane vlastníckeho práva, výhradu vlastníctva zabezpečenie postúpením pohľadávky (cesia).

K osobným zabezpečovacím prostriedkom vzťahujúcim sa na celú majetkovú podstatu určitej osoby patria najmä ručenie, banková záruka, dohoda o zrážkach zo mzdy a iných príjmov, zmluvná pokuta a uznanie dlhu. Niektorí autori priradujú k tejto skupine aj prevzatie dlhu a pristúpenie k dlhu.⁶

⁴ PLANK, K.: Právna úprava a prax zabezpečenia záväzkov v práve Slovenskej republiky. In: Bulletin slovenskej advokácie č. 1/1996, s. 9; OVEČKOVÁ, O.: Zabezpečenie záväzkov v obchodnom práve. In: Právny obzor č. 6/1996, s. 460.

⁵ Pozri DVOŘÁK, J.: Zajištění práv v občanskoprávních vztazích. AUC Iuridica Monographia XLI/1948. Praha 1984, s.12 a n.; VERNY, A. - SEHORLING, T. O.: Recht der Kreditsicherheiten in der Tschechischen Republik. In: v diele cit. pozn. 1, s. 166 a n.

⁶ Pozri napr. VERNY, A. - SEHORLING, T. O.: dielo cit. v pozn. 5, s. 167.

Prostriedky zabezpečenia pohľadávok možno ďalej triediť podľa toho, o aký druh zabezpečenej pohľadávky ide, a to menovite či daným prostriedkom je zabezpečená peňažná alebo nepeňažná pohľadávka. Najpočetnejšiu skupinu predstavujú zabezpečovacie prostriedky, ktoré buď na základe výslovného znenia zákonného ustanovenia, alebo podľa svojho obsahového, či účelového určenia sú usporodbené zabezpečovať tak peňažné, ako aj nepeňažné pohľadávky. Sú to najmä záložné právo, ručenie, zabezpečovací prevod práva, zabezpečenie postúpením pohľadávky, uznanie dlhu, zmluvná pokuta a banková záruka. Výlučne na zabezpečenie peňažných pohľadávok slúžia: zádržné právo a dohoda o zrážkach zo mzdy.

Pokiaľ ide o nepeňažné pohľadávky, možno súhlasiť s názorom, že ich predmetom môžu byť len veci zastupiteľné, pretože veci nezastupiteľné sa na zabezpečenie nehodia.⁷ Pravda, iná by bola otázka, či by v prípade nezastupiteľného plnenia nebolo možné dohodnúť, že ak bude takýto záväzok porušený, dlžník je povinný zaplatiť určitú peňažnú sumu a jej zaplatenie zabezpečiť. Takýto postup by zrejme bol možný.

Významné rozlišovanie medzi jednotlivými prostriedkami zabezpečenia pohľadávok najmä z hľadiska ich praktického použitia, vyplýva z rozdielného akcentu na základné funkcie, ktoré majú jednotlivé prostriedky plniť, t.j. funkciu preventívnu, zabezpečovaciu a uhradzovaciu. Pri všetkých zabezpečovacích prostriedkoch totiž nie je rovnaká intenzita posilňovania hmotnoprávneho alebo procesnoprávneho postavenia veriteľa a už vonkoncom nie je rovnaký stupeň istoty, že pohľadávka veriteľa bude naozaj uspokojená. Rozdielnosti sú teda najmä v efektívnosti jednotlivých zabezpečovacích prostriedkov dosiahnuť konečný cieľ zabezpečenia v závislosti od možnosti ich pôsobenia buď vo všetkých, alebo iba v niektorých štádiách trvania hlavného záväzku, ako aj od toho, ako rýchlo umožňuje zvolený zabezpečovací prostriedok súdnou alebo mimosúdnou cestou zhodnotiť predmet zabezpečovacieho vzťahu, a tým realizovať pohľadávku. Od týchto daností sa koniec-koncov odvíja aj vhodnosť použitia toho-ktorého prostriedku v konkrétnych súkromnoprávných vzťahoch.

Na základe uvedeného možno miesto, význam, použiteľnosť a možnú efektívnosť jednotlivých zabezpečovacích prostriedkov z hľadiska slovenskej právnej úpravy a skúseností i poznatkov súdnej a inej aplikačnej praxe s ich realizáciou posudzovať nasledovne:

a) Záložné právo predstavuje klasický a všestranný vecnoprávny zabezpečovací prostriedok s najdlhšou históriou, ktorého počiatky siahajú do čias antického Ríma, ba ešte aj pred toto obdobie. Po tom, čo bol v Slovenskej republike novelou Občianskeho zákonníka prijatou 19. júna 2002 zdokonalený jeho právny mo-

⁷ Pozri bližšie DVOŘÁK, J.: dielo cit. v pozn. 5, s. 16.

del s osobitným dôrazom na zefektívnenie uhradzovacej funkcie a so zavedením „registra záložných práv“ vedených Notárskou komorou SR a týkajúcich sa hnutelných vecí, potenciálne veľmi vzrástla právna možnosť dosiahnuť veľmi vysoký stupeň istoty veriteľa, že jeho pohľadávka bude uspokojená, a súčasne sa umožňuje, aby tieto záložné veci zostali záložcovia a naďalej slúžili svojmu účelu. Tým sa nielen všestranne rozširuje sféra použiteľnosti tohto zabezpečovacieho prostriedku, ale osobitne by to mohlo mať pozitívny význam z hľadiska istoty bánk poskytujúcich úvery podnikateľským subjektom.

b) Významné miesto v sústave zabezpečovacích prostriedkov od roku 1991 zaujíma predtým nášmu Občianskemu zákonníku neznámy inštitút zabezpečenia záväzkov prevodom práva. Sama právna úprava je veľmi rámcová a málopravdná, v dôsledku čoho od svojho vzniku vyvoláva početné pochybnosti v aplikačnej praxi i v teórii.⁸ Je spôsobilý poskytnúť veriteľom vrátane bánk značne vysoký stupeň istoty najmä po tom, čo v praxi i v teórii prevládil názor, že zabezpečovací prevod práva v tej podobe ako je upravený v Občianskom zákonníku sa vzťahuje aj na vlastnícke právo vrátane vlastníctva nehnuteľností. V takomto prípade totiž vykryva určitý priestor, ktorý je z hľadiska veriteľa nechránený napríklad záložným právom v tom zmysle, že dlžník po tom, čo prestal byť vlastníkom nehnuteľnosti nemôže s nehnuteľnosťou disponovať, a teda ani s úspechom ju zaťažiť záložným právom, vecným bremenom ani predkupným právom.⁹

c) Pôsobenie zádržného práva ako ďalšieho vecnoprávneho zabezpečovacieho prostriedku sa vzťahuje len na veci hnutelné a zabezpečujú sa ním iba peňažné pohľadávky. Uplatňuje sa tak v občianskoprávných, ako aj v obchodnoprávných vzťahoch. Zádržné právo podľa všeobecnej právnej úpravy obsiahnutej v Občianskom zákonníku nemá plniť uhradzovacu funkciu. Výnimky predstavujú prípady, keď sa tak deje v rámci výkonu súdneho rozhodnutia. Vtedy má retenčný veriteľ dokonca prednostné právo na uspokojenie svojej pohľadávky pred ostatnými veriteľmi vrátane záložného veriteľa.¹⁰

V súvislosti s reformou záložného práva došlo k významnému rozšíreniu zádržného práva, a to namiesto zrušeného zákonného záložného práva v niektorých obchodnoprávných vzťahoch. Ide najmä o tieto prípady:

- zádržné právo prislúcha zo zákona skladovateľovi na zabezpečenie svojich nárokov zo zmluvy o skladovaní na skladovaných veciach, dokiaľ sa nachádzajú u neho (§ 535 OBZ);

⁸ Pozri ŠTEVČEK, M.: Otázky nad zabezpečením záväzku prevodom práva. In: Zabezpečenie pohľadávok a ich uspokojenie. Bratislava-Trnava, Iura Edition 2002, s. 307; NÁROŽNÝ, R.: Zabezpečovací prevod práva. In: tamže, s. 293 a n.

⁹ Pozri MIKEŠ, J. - ŠVESTKA, J.: Nad základnými otázkami zajištení záväzků převodom práva. In: Právní rozhledy č. 6/2001, s. 253.

¹⁰ POSPÍŠILOVÁ, A.: Zadržovací právo. In: Právo, obchod, personalistika č. 15/1999, s.11 a n.

- zádržné právo má aj zasielateľ k zásielke, dokiaľ je táto u neho na zabezpečenie nárokov, voči príkazcovi (§ 608 OBZ);
- zádržné právo má aj dopravca k zásielke na zabezpečenie svojich nárokov vyplývajúcich zo zmluvy o preprave vecí, dokiaľ so zásielkou môže nakladať, pričom si dopravca môže uplatniť zádržné právo na uspokojenie svojej pohľadávky (§ 628 ods. 1 OBZ);
- banka má zádržné právo na zabezpečenie svojich práv vyplývajúcich zo zmluvy o uložení vecí (§ 707 OBZ);
- napokon zádržné právo nahradilo záložné právo patriace skladovateľovi tovaru prevzatého na uskladnenie vo verejnom sklade podľa § 14 ods. 2 zákona č.144/1998 Z.z. o skladiskovom záložnom liste, tovarovom záložnom liste.

d) Hoci v slovenskom práve nie je výhrada vlastníctva medzi zabezpečovacími prostriedkami, ale ako vedľajšie dojednanie v rámci kúpnej zmluvy (v Občianskom zákonníku v § 601 a v Obchodnom zákonníku v § 445), plní tak funkciu zabezpečovaci, ako aj uhradzovaci. Vlastníkovi predávanej hnutelnej veci (tovaru) poskytuje vysoký stupeň istoty, že jeho pohľadávka na zaplatenie kúpnej ceny bude uspokojená. Je to prostriedok veľmi účinný, lebo nezaplatenie či aj len malej časti kúpnej ceny kupujúcim spôsobuje, že vlastnícke právo k veci na kupujúceho neprejde so všetkými z toho vyplývajúcimi negatívnymi dôsledkami. Použiteľnosť inštitútu výhrady vlastníctva je veľmi široká tak v občianskoprávných, ako aj v obchodnoprávných vzťahoch (napr. tzv. splátkové obchody, rôzne prípady kúpy na úver a pod.). Dokonca podľa širšieho chápania výhrady vlastníctva by bolo možné uvažovať o tom, aby v jej rámci bolo možné dojednať, že prechod vlastníctva by bol podmienený tiež zaplatením iných pohľadávok než len pohľadávky na kúpnu cenu.¹¹

e) Spomedzi osobných zabezpečovacích prostriedkov so záväzkovoprávnymi účinkami má dôležité miesto ručenie,¹² ku ktorému sa často priraduje ako jeho osobitný druh banková záruka.¹³ Pravda, nemožno strácať zo zreteľa, že banková záruka na rozdiel od ručenia nie je založená na zásade akcesority a subsidiarity. Avšak vzhľadom na prevažujúcu dispozitívnu úpravu bankovej záruky v Obchodnom zákonníku (s výnimkou dvoch kogentných ustanovení), nie je vylúče-

¹¹ Pozri bližšie SVOBODA, L.: Výhrada vlastníctví podle Občanského zákonníka. In: Právník č. 10/2001, s. 1022 a n.

¹² Problematiku ručenia monograficky spracoval P. BYDLINSKI. Pozri jeho dielo: Kreditbürgschaft anhand aktueller Rechtsprechung. Wien, Wirtschaftsverlag - Ueberreuter 1993, s. 147.

¹³ Kým ručenie je samostatne upravené jednak v Obchodnom zákonníku (§ 303 až 312) a jednak v Občianskom zákonníku (§ 546 až 550), naproti tomu banková záruka je upravená iba v Obchodnom zákonníku (§ 313 až 322) ako vylučný inštitút obchodného práva.

né, aby tieto zásady boli výnimočne inkorporované do konkrétnej záručnej listiny vydané bankou veriteľovi.¹⁴

Oba príbuzné zabezpečovacie prostriedky sa v širokom meradle používajú najmä pri zabezpečovaní pôžičiek v občianskoprávných vzťahoch a úverov v obchodnoprávných vzťahoch s tým, že banková záruka sa vo väčšom rozsahu uplatňuje aj v oblasti medzinárodného obchodu.¹⁵

Pretože v oboch prípadoch ide o osobné zabezpečovacie prostriedky, dôraz sa kladie na ručiteľský subjekt, čiže na bonitu ručiteľa alebo banky poskytujúcej záruku. Z tohto hľadiska sa v praxi ukazuje, že ani každá banka nie je ako ručiteľ vhodná a akceptovateľná, a teda spôsobilá poskytnúť pri akejkoľvek pohľadávke požadovaný vysoký stupeň istoty.¹⁶ Vývoj v Slovenskej republike v ostatných rokoch sprevádzaný bankrotom viacerých bánk tento predpoklad len potvrdzuje.

f) Niektorí autori zaraďujú zabezpečenie práva postúpením pohľadávky¹⁷ medzi prostriedky, ktoré poskytujú veriteľovi zvýšenú istotu, že jeho pohľadávka bude uspokojená, a to na takej úrovni, ako je záložné právo a zabezpečenie pohľadávky prevodom práva. Dôvodí sa pritom tým, že cesiou veriteľ dostáva ďalšieho dlžníka, ktorý môže splniť dlh. V porovnaní s ručením je tu rozdiel v tom, že kým ručiteľ má postavenie náhradného dlžníka, dlžník z postúpenej pohľadávky má postavenie priameho dlžníka; od neho môže potom veriteľ priamo žiadať plnenie z postúpenej pohľadávky a nemusí sa obrátiť predtým na dlžníka z pôvodného hlavného záväzku, aby mu plnil.¹⁸ Tento predpoklad by určite platil, keby v Slovenskej republike a zrejme aj v ďalších transformujúcich sa krajinách boli pri vymáhaní pohľadávok štandardné pomery. Keďže to tak nie je, napríklad v praxi bánk sa k uplatňovaniu tohto zabezpečovacieho prostriedku stále zachováva opatrný a rezervovaný postoj.

g) Za určitých podmienok možno na zabezpečenie pohľadávky použiť zmenku a dokumentárny akreditív. Zmenka môže fungovať ako zabezpečovací prostriedok najmä v prípade, ak dlžník nemôže ihneď uspokojiť pohľadávku a súčasne s vystavením zmenky dochádza k predĺženiu doby splatnosti tejto pohľadávky. Právna úprava zmenky je obsiahnutá v osobitnom predpise (zákon č. 191/1950 Zb.).

¹⁴ HOLEYŠOVSKÝ, M.: Zástavní právo. Zástavní právo, ručení, bankovní záruka a ostatní zajišťovací prostředky v podnikatelské, bankovní a právní praxi. Praha, Newsletter 1995, s. 98 a n.

¹⁵ GIESE, E. - DUŠEK, P. - KOUBOVÁ, J. - DIETSCHOVÁ, L.: Zajištění závazků v České republice. Praha, C.H. Beck 1999, s. 240 a n.

¹⁶ ADAMCOVÁ, L.: Problémy zabezpečenia záväzkov v praxi bánk. In: Právny obzor č. 6/1996, s. 476.

¹⁷ Tento zabezpečovací prostriedok je upravený iba v Občianskom zákonníku v § 554 s pôsobnosťou pre celú oblasť súkromného práva.

¹⁸ Pozri napr. PLANK, K.: dielo cit. v pozn. 4, s. 14. 15.

Dokumentárny akreditív sa ako spôsob zabezpečenia pohľadávok používa často v medzinárodnom obchode a je upravený v Obchodnom zákonníku (§ 682 až 691). Tým, že oprávnenej osobe (predávajúcemu) plní banka po predložení dohodnutých dokumentov na základe príkazu a na účet príkazcu, vlastne chráni oprávneného pred možnou neochotou a neschopnosťou dlžníka platiť. A v tom spočíva aj zabezpečovacia a uhradzovacia funkcia dokumentárneho akreditívu.¹⁹

h) Zmluvná pokuta uplatňujúca sa tak v občianskoprávných, ako aj v obchodnoprávných vzťahoch patrí k najfrekvencovanejším zabezpečovacím prostriedkom a vyskytuje sa v rôznych modifikáciách prakticky vo všetkých typoch zmlúv (pozri § 544 a 545 OZ a § 300 až 302 OBZ). Napriek tomu, že nemá zásadne uhradzovaciu funkciu, ako účinná sankcia vyvíja nátlak na dlžníka, aby záväzok včas a riadne splnil, a teda pôsobí silne preventívne.²⁰

i) Uznanie dlhu dlžníkom síce právna úprava obsiahnutá v Občianskom zákonníku (§ 558) i v Obchodnom zákonníku (§ 323) zaraďuje medzi prostriedky zabezpečenia záväzkov, ale jeho účinky v tomto smere sú dosť obmedzené. Posilňuje právne postavenie veriteľa v tom zmysle, že je s ním spojená domnienka, že záväzok v uznanom rozsahu v čase uznania trval, a to aj vtedy, keď bola pohľadávka už premlčaná. V našich podmienkach je ešte osobitne relevantné to, že v dôsledku novej premlčacej lehoty sa predlžuje doba súdnej vymáhateľnosti pohľadávky.²¹

j) Dohoda o zrážkach zo mzdy a iných príjmov plní výraznú uhradzovaciu funkciu a zabezpečuje veriteľovi návratnosť plnenia v opakujúcich sa dávkach. Tento zabezpečovací inštitút upravený v Občianskom zákonníku (§ 551) je síce použiteľný aj v obchodnoprávných vzťahoch, avšak so zreteľom na to, že rozsah zrážok zo mzdy je limitovaný výškou zrážok pri výkone rozhodnutia, hodí sa len na zabezpečenie peňažných záväzkov nižšej hodnoty. Rozhodne nie je vhodný na zabezpečenie bankových úverov pre podnikateľské subjekty.

k) Možno súhlasiť s prevažujúcim názorom, že kaucia, hoci je uvedená v Občianskom zákonníku v sústave zabezpečovacích prostriedkov (§ 555 až 557), nepredstavuje osobitný a samostatný spôsob zabezpečenia, ale je právnou

¹⁹ Pozri bližšie: GIESE, E. - DUŠEK, P. - KOUBOVÁ, Z. - DIETSCHOVÁ: dielo cit. v pozn. 15, s. 248 a n., 262 a n. Tiež LOCHMANOVÁ, L.: Dokumentární akreditív. In: dielo cit. v pozn. 8, s. 361 a n.

²⁰ Pozri bližšie: OVEČKOVÁ, O.: Aktuálne otázky zmluvnej pokuty z pohľadu legislatívy a aplikácie praxe. In: Zabezpečenie pohľadávok a ich uspokojenie. Bratislava - Trnava, IURA EDITIO 2002, s. 239 a n.; DULAKOVÁ - JAKUBEKOVÁ, D.: Niekoľko poznámok k úroku z omeškania a zmluvnej pokute. In: tamže, s. 261 a n.

²¹ Pozri bližšie ŠPIRKO, J.: Uznanie záväzku ako spôsob zabezpečenia obchodných záväzkov. In: Právny obzor č. 6/1996, s. 488 a n.

platformou, ktorá umožňuje uplatnenie jednotlivých zabezpečovacích prostriedkov či spôsobov v konkrétnych prípadoch.²²

Z uvedeného prehľadu a stručnej charakteristiky jednotlivých prostriedkov zabezpečenia pohľadávok v platnom súkromnom práve jednoznačne vyplýva, že záložné právo zaujíma kľúčové postavenie v systave zabezpečovacích prostriedkov. Spomedzi všetkých prostriedkov má najvšeobecnejšie použitie a jeho vecnoprávny charakter prispieva k tomu, že sa v plnej miere prejavujú všetky tri možné funkcie: preventívna, zabezpečovacia i uhradzovacia, pretože záložné právo pôsobí vo všetkých fázach existencie hlavného záväzku, ktorý zabezpečuje s cieľom dosiahnut jeho riadne a včasné uspokojenie. Preto z katalógu zabezpečovacích prostriedkov je záložné právo na inštitucionálnej úrovni spôsobilé poskytnúť veriteľovi maximum istôt, že plnenia poskytnuté dlžníkovi najčastejšie a najtypickejšie v podobe úveru, budú včas a primerane zhodnotené aj vrátené. Ako sa tento inštitucionálny predpoklad v praxi v širokom meradle naplňa alebo naplní, závisí aj od fungovania všetkých stránok a súčasťou mechanizmu vnútorných vzťahov, na ktorom je inštitút záložného práva vybudovaný. Závisí teda od dokonalosti a kvality jeho právnej úpravy. V tomto smere je nová slovenská právna úprava záložného práva spojená podľa predstáv jej tvorcov s mnohými pozitívnymi očakávaniami týkajúcimi sa práve zdokonaleného fungovania tohto mechanizmu.

III. NOVÁ PRÁVNÁ ÚPRAVA ZÁLOŽNÉHO PRÁVA

1. Občiansky zákonník a osobitné úpravy

Platná právna úprava záložného práva v Občianskom zákonníku (§ 151a až 151md) je výsledkom základnej reformy tohto inštitútu vykonanej zákonom č. 526/2002 Z.z. prijatým 19. augusta 2002 s účinnosťou 1. januára 2003. Ide o jednotnú právnu úpravu záložného práva pre celú oblasť súkromného práva. Úprava záložného práva v Obchodnom zákonníku obsiahnutá v ustanovení § 299 bola týmto zákonom zrušená (pôvodne bolo záložné právo upravené v troch ustanoveniach, a to v § 297 až 299, pričom § 297 a 298 boli zrušené už skôr a to zákonom č. 58/1996 Z.z.). V Obchodnom zákonníku je osobitne s účinnosťou od 1. januára 2002 (zákon č. 500/2001 Z.z.) upravené ešte záložné právo na obchodný podiel (§ 117a) a otázka možnosti zriadenia záložného práva k akciám na meno, ktorých prevoditeľnosť je obmedzená (§ 156 ods. 10). Aj na tieto vzťahy sa subsidiárne používajú ustanovenia Občianskeho zákonníka o záložnom práve.

Úpravu záložného práva k nehnuteľnostiam s osobitným zreteľom na potreby pracovnoprávných vzťahov upravuje Zákoník práce (zákon č. 311/2001 Z.z.)

²² OVEČKOVÁ, O.: Zabezpečenie záväzkov v obchodnom práve. In: Právny obzor č. 6/1996, s. 469, 464.

v ustanovení § 20 ods. 4, ktoré umožňuje, aby zamestnanec so zamestnávateľom uzavrel záložnú zmluvu k nehnuteľnosti. Účelom zriadenia záložného práva je zabezpečiť pohľadávku zamestnávateľa vyplývajúcu jednak z nároku na náhradu škody na zverených hodnotách, ktoré je zamestnanec povinný vyúčtovať, a jednak z nároku na náhradu škody, ktorú zamestnanec spôsobil zamestnávateľovi úmyselne. Ustanovenia Občianskeho zákonníka o záložnom práve treba použiť subsidiárne aj na tento prípad, čo je aj nevyhnutné vzhľadom na stručnosť a špecifickosť pracovnoprávnej úpravy, ktorá má vo vzťahu k občianskoprávnej úprave vzťahujúcej sa všeobecne na všetky stránky záložného práva len parciálnu, doplňujúcu povahu.²³

Osobitnú úpravu záložného práva k cenným papierom obsahuje zákon č. 566/2001 Z.z. o cenných papieroch a investičných službách (zákon o cenných papieroch), v znení neskorších predpisov v ustanoveniach § 45 až 52, pričom na tieto vzťahy sa podľa § 48 ods. 1 majú subsidiárne použiť ustanovenia Občianskeho zákonníka a Obchodného zákonníka o záložnom práve.²⁴

V tejto súvislosti treba ešte spomenúť, že Občiansky súdny poriadok upravuje aj sudcovské záložné právo na nehnuteľnosti ako procesnoprávny prostriedok, ktorý sa uplatňuje v rámci výkonu rozhodnutia (§ 338a, 338b OSP). Sudcovské záložné právo na nehnuteľnosti sa zriaďuje nariadením výkonu rozhodnutia. Obdobou sudcovského záložného práva je exekučné záložné právo, ktoré zriaďuje súdny exekútor na návrh oprávneného v prípade, keď uskutočňuje exekúciu exekútor, a nie súd (pozri § 167 a nasl. EP).

2. Východiská a ciele reformy záložného práva

Zákonodarcia sa rozhodol pre zásadné zmeny inštitútu záložného práva, hoci doterajšiu jeho úpravu sotva bolo možné z hľadiska času, kedy bola prijatá, označiť za úplne prekonanú a „zastaralú“; vznikla totiž už po zásadných spoločensko-ekonomických a politických systémových zmenách a bola koncipovaná v súlade s potrebami trhového hospodárstva v roku 1991 ešte vo vtedajšom Česko-Slovensku v rámci rozsiahlej novelizácie Občianskeho zákonníka. Vtedy bol po takmer 40-ročnej absencii vo vnútroštátnom právnom poriadku zavedený úplný katalóg vecnoprávných i záväzkovoprávných zabezpečovacích prostriedkov na čele s rozsiahlejšou úpravou záložného práva.

²³ Podrobnejšie pozri BARANCOVÁ, H.: Zabezpečenie záväzkov v pracovnom práve Slovenskej republiky. In: Zabezpečenie pohľadávok a ich uspokojenie. Bratislava-Trnava, IURA EDITION 2002, s. 387 a n.

²⁴ Keďže právna úprava záložného práva v Obchodnom zákonníku bola medzitým zákonom č. 526/2002 Z.z. zrušená, do úvahy prichádza len subsidiárne použitie Občianskeho zákonníka. Bližšie pozri: ŽITNANSKÁ, L.: Záložné právo k cenným papierom v kontexte novej právnej úpravy. In: tamže, s. 327 a n.

Napriek tomuto právnomu stavu sa zakrátko ukázalo, najmä z hľadiska zabezpečovania poskytovaných úverov, že najviac frekventované prostriedky zabezpečenia pohľadávok, a to záložné právo a zabezpečenie prevodom práva, nie sú dostatočne funkčné a efektívne.

Primerane tomu sa vo vedeckých a odborných diskusiách poukazovalo na rôzne slabé stránky úpravy záložného práva, na systémové i vecné nedostatky, nedôslednosti i vyslovené medzery v právnej regulácii, ktoré boli doložené početnými konkrétnymi ťažkosťami vyskytujúcimi sa v právnej praxi, najmä však v praxi bánk a iných finančných inštitúcií.²⁵ Navyše sa ešte poukazovalo na to, že uvedená úprava záložného práva už nezodpovedá moderným a flexibilným potrebám úverového systému a zabezpečeniu úverov, osobitne pri poskytovaní a zabezpečovaní úverov pre malé a stredné podniky, ktoré nemajú vo vlastníctve buď vôbec, alebo len v nepatrnom rozsahu vyhovujúce nehnuteľnosti, prichádzajúce do úvahy ako vhodný predmet záložnoprávných vzťahov. In concreto išlo najmä o tieto nedostatky právnej úpravy záložného práva:

a) Základným problémom bola nejednotnosť, roztrieštenosť a nesystémovosť právnej úpravy záložného práva. Ako už bolo naznačené, po zrušení § 297 a 298 Obchodného zákonníka zostal ešte z pôvodnej obchodnoprávnej úpravy § 299, ktorý riešil (neúplne) najmä mimosúdnu realizáciu záložného práva, pričom jeho pôsobenie bolo ohraničené len na sféru obchodnoprávných vzťahov. Celá oblasť občianskoprávných a pracovnoprávných vzťahov bol mimo pôsobnosti tohto ustanovenia. To bol nevyhovujúci stav.

b) Z doterajšej právnej úpravy vyplývalo, že predmet záložnoprávneho vzťahu bol chápaný dosť úzko. Zálohom mohli byť veci (hnuteľné, nehnuteľné) a z práv

vlastne len pohľadávky, ak predmetom ich plnenia je vec, právo alebo iná majetková hodnota. Okrem zálohu sa záložné právo vzťahovalo aj na jeho príslušenstvo a prírastky, ako aj plody, pokiaľ nie sú oddelené. Pokiaľ išlo o vec, muselo ísť o samostatnú a individuálne určenú vec, ktorá v čase vzniku záložného práva existovala.²⁶

c) Značné ťažkosti vyvolávala právna úprava záložného práva k hnutelným veciam. Okrem písomnej zmluvy tu zákon predpokladal buď odovzdanie veci záložnému veriteľovi, prípadne tretej osobe do úschovy, alebo ponechanie si veci záložcom s tým, že sa vyznačí vznik záložného práva v listine, ktorá osvedčuje vlastníctvo záložcu k predmetu zálohu a ktorá je nevyhnutná pre nakladanie s vecou. Práve možnosť zriadenia neposesórného záložného práva bola veľmi obmedzená a nepraktická, pretože listina, v ktorej sa mal vznik záložného práva vyznačiť, musela spĺňať obe zákonné kritériá súčasne, t.j. musela byť nevyhnutným predpokladom na disponovanie zálohom a zároveň osvedčovala vlastníctvo záložcu k predmetu zálohu. Tieto kritériá však boli splnené len pri málokterých veciach. Prichádzalo to do úvahy napríklad pri takých špecifických veciach, akými sú plavidlá a lietadlá, ktoré majú osobitné osvedčenia resp. registre, do ktorých sa zapisovalo záložné právo. V tejto súvislosti sa viac rokov viedli diskusie o tom, či technický preukaz (osvedčenie o technickej spôsobilosti motorového vozidla) je listinou, ktorou sa osvedčuje vlastníctvo, či je nevyhnutné na nakladanie s motorovým vozidlom a napokon ako a kto vyznačuje záložné právo v technickom preukaze. Prevážilo stanovisko, že technický preukaz tieto kritériá z hľadiska doterajšej právnej úpravy nespĺňa. Na to, aby sa tak stalo, by bola potrebná dopĺňajúca právna úprava.

Z týchto dôvodov už pred prijatím v súčasnosti platnej úpravy záložného práva vznikali predstavy i konkrétne námety na odstránenie tohto nedostatku. Súčasnému chápaniu sa najväčšmi približoval legislatívny projekt obsiahnutý vo vládnom návrhu Občianskeho zákonníka z roku 1998, ktorý vychádzal z mož-

²⁵ Ku kritike doterajšej úpravy záložného práva pozri najmä: GRULICH, T.: Úskalí právni úpravy zástavného práva. In: Právní rádce č. 6/1996 s. 5 a n.; BUREŠ, J. - DRÁPAL, L.: Zástavní právo v soudní praxi. Praha, C.H.Beck 1996, s.1 a n.; HREBÍKOVÁ, V.: Otázky nad využitím záložného práva v praxi. In: Bulletin slovenskej advokácie č. 3/2001, s. 16-19; BENEDIK, M.: Niekoľko poznámok k inštitútu záložného práva. In: Bulletin Slovenskej advokácie č. 3/2001, s. 20 a n.; ĎURICA, M.: Kríza záložného práva v praxi (nehodná právna úprava?). Justičná revue č. 1/2000, s. 34 a n.; RUMANA, I.: K článku „Kríza záložného práva v praxi (nehodná právna úprava)?“. Justičná revue č. 3/2001, s. 334-336; KRAFSKÝ, J.: Dražba nehnuteľností pri realizácii záložného práva (legislatívne vákuum). In: Bulletin slovenskej advokácie č. 2-3/1995; HOŠOVSKÝ, R.: K realizácii záložného práva podľa § 299 ods. 2 Obchodného zákonníka. In: Bulletin slovenskej advokácie č. 5/1997; ŠIMUN, M.: Realizácia záložného práva mimosúdnou cestou. In: Bulletin slovenskej advokácie č. 8/1998; FIALA, J.: Realizace zástavního práva vůči zástavnímu dlužníkovi, který není obligacním (osobním) dlužníkem. In: Bulletin advokacie č. 2/1997; MIKEŠ, J.: Cui bono? In: Právní rozhledy č. 10/1997; KNAPP, V.: Prodej nemovitosti mimo exekuci a problémy s ním spojené (mnoho otázek a jediná odpověď). In: Právní praxe č. 2/1998, s. 96 a n.; KOLÁŘIKOVÁ M.: K některým otázkám realizácie záložného práva. In: Právní obzor č. 6/1996 s 491 a n. a celý rad ďalších stať a článkov.

²⁶ V roku 1999 sa zákonodarcou novelizáciou vykonanou zákonom č. 252/1999 Z.z. pokúsil rozšíriť okruh predmetov záložného práva na záloh, ktorý vznikne až v budúcnosti, alebo ak jeho vznik závisí od splnenia podmienky. V tejto súvislosti sa v zmenenom ustanovení § 151b ods. 5 OZ výslovne ako záloh uvádza „vec“ vo všeobecnosti a konkrétne „byt“ a „nebytový priestor“.

Právna konštrukcia tohto ustanovenia bola kritizovaná ako z vecného hľadiska, tak aj pre svoju nejasnú formuláciu, ktorá nerozlišovala v dostatočnej miere medzi zálohom ako predmetom záložnoprávneho vzťahu a zabezpečeným záväzkom. Napriek týmto nedostatkom zreteľné účelové zameranie vyplývajúce z aktuálnych potrieb hypotekárneho bankovníctva. Malo umožniť napríklad zriadenie záložného práva k rozostavaným domom alebo bytom a nebytovým priestorom, ktoré mali vzniknúť na základe zmluvy podľa § 21 zákona o vlastníctve bytov a nebytových priestorov. Pozri bližšie Lazar, J. a kol.: Základy občianskeho hmotného práva. 1.zv. Iura Edition, Bratislava 2002, s. 235.

nosti zriadiť neposesórne záložné právo, a to tak, že pri niektorých hnutelných veciach, ktoré záložca potrebuje pri svojej podnikateľskej alebo aj tvorivej činnosti, možno faktické odovzdanie vecí záložnému veriteľovi nahradiť registráciou záložného práva v obchodnom registri.²⁷ Čiže ide o akýsi predobraz dnešného modelu neposesórneho záložného práva k hnutelným veciam s tým, že namiesto notárskej registrácie sa navrhovala registrácia na príslušnom registrovom súde.

d) V prípade konkurencie viacerých záložných práv na zálohu nebola pri uspokojovaní dôsledne zabezpečená rovnosť záložných veriteľov. Občiansky zákonník síce proklamoval zásadu, že prednostne sa uspokojí to záložné právo, ktoré je svojím vznikom najstaršie, ale osobitný zákon mohol ustanoviť aj iné poradie, než ustanovovala uvedená zásada. Tým sa vážne narušovala rovnosť veriteľských subjektov pri uspokojovaní pohľadávky zo zálohu, čo v praxi viedlo k ďalekosiahlym negatívnym dôsledkom v podobe neistoty, že časové poradie vzniku a následne výkonu záložného práva bude narušené dodatočným vznikom určitého záložného práva, ktoré sa má uspokojiť mimo tohto časového poradia, t.j. prednostne. K takýmto prípadom patrili najmä záložné právo na zabezpečenie daňových pohľadávok, na zabezpečenie pohľadávok z hypotekárnych záložných listov, záložné právo k pozemku slúžiace na zabezpečenie pohľadávok neuspokojených dedičov podľa zákona č. 180/1995 Z.z., záložné právo zriadené podľa zákona č. 100/1977 Zb. o hospodárení v lesoch a záložné právo skladovateľa tovaru prevzatého na uskladnenie vo verejnom sklade podľa zákona č. 144/1998 Z.z. o skladiskovom záložnom liste, tovarovom záložnom liste.

e) Jeden z najzávažnejších problémov do prijatia novej právnej úpravy predstavovala realizácia záložného práva po tom, čo nastala splatnosť zabezpečenej pohľadávky a táto pohľadávka nebola uspokojená. Išlo najmä o právnu možnosť, aby záložný veriteľ sám priamo zhodnotil (predal) záloh. Všeobecná úprava záložného práva obsiahnutá v Občianskom zákonníku poznala iba možnosť súdneho, resp. exekútorského výkonu záložného práva. Priamy výkon záložného práva záložným veriteľom upravoval Obchodný zákonník (§ 299 ods. 2) pri zabezpečení pohľadávok v obchodnoprávných vzťahoch. Realizácia záložného práva podľa tohto ustanovenia však od samého začiatku vyvolávala nemalé ťažkosti. Uvedené ustanovenie totiž umožňovalo mimosúdnu realizáciu záložného práva, ak je zálohom nielen hnutelná, ale aj nehnuteľná vec, a to buď predajom na verejnej dražbe, alebo iným vhodným spôsobom. Podstata problému spočívala v tom, že kým takejto verejnej dražbe hnutelných vecí nechýbala procesnoprávna úprava, realizácia záložného práva k nehnuteľnostiam mimosúdnou cestou nemala tomu zodpovedajúce procesnoprávne krytie. Všeobecný predpis procesnoprávnej po-

²⁷ Vládny návrh Občianskeho zákonníka (tlač 1046) z roku 1998, § 426 až 428 a dôvodová správa k návrhu zákona, s. 37.

vahy (zákon č. 174/1950 Zb. o dražbách mimo exekúcie) sa totiž výslovne vzťahoval len na predaj hnutelných vecí. V snahe nájsť východisko pri prekonaní tohto legislatívneho nedostatku sa ponúkali komplikované riešenia dovolávajúce sa zväčša použitia analógie jednak zákona č. 174/1950 Zb. a jednak aj zákona č. 427/1950 Zb. (tzv. malá privatizácia). Napriek týmto snahám praxe nájsť cestu k aplikácii hmotnoprávneho pravidla upraveného v Obchodnom zákonníku bolo zrejme, že bez výslovnej a jasnej procesnoprávnej úpravy tejto otázky akékoľvek navrhované postupy používajúce analógiu v naznačenom zmysle budú aj naďalej narážať na ťažkosti pri ich zosúladovaní s platnou právnou úpravou o zápisoch vlastníckych a iných vecných práv k nehnuteľnostiam do katastra nehnuteľností.²⁸

Nová právna úprava má predovšetkým odstrániť všetky uvedené a s nimi spojené aj ďalšie nedostatky a nedôslednosti doterajšej právnej úpravy záložného práva. Nielen to. Reforma záložného práva má podľa predstáv zákonodarcu ešte ďalekosiahlejšie pozitívne ciele. Má prispieť k vytvoreniu takého právneho a inštitucionálneho rámca pre pôsobenie záložného práva, ktoré bude viesť k rozšíreniu možností financovania podnikateľských aktivít osobitne v sektore malého a stredného podnikania. In concreto sa očakáva, že poskytovatelia úverov, predovšetkým banky budú prostredníctvom všestranného posilnenia právnej pozície záložného veriteľa a dokonalejším zabezpečením pohľadávok (úverov) väčšími motivovaní k poskytovaniu výhodnejších úverov. Reforma má teda prispieť k oživeniu a pozitívnemu hospodárskemu rozvoju malých a stredných podnikov.²⁹

Za účelom dosiahnutia ďalekosiahlych spoločensko-hospodárskych cieľov boli prostredníctvom novej úpravy záložného práva právne zakotvené také zmeny, akými sú rozšírenie predmetu záložného práva, zriadenie záložného práva k hnutelným veciam zápisom do notárskeho registra v spojení s možnosťou neposesórneho záložného práva, zdokonalenie a urýchlenie výkonu záložného práva a osobitne priamy výkon záložného práva záložným veriteľom, konzekventné zavedenie princípu „prior tempore potior iure“ pri určení poradia uspokojovania záložných veriteľov, ak je k tomu istému zálohu zriadených viac záložných práv, a celý rad ďalších zmien.

3. Charakteristické znaky záložného práva vo svetle novej právnej úpravy

Teória vždy vychádzala z poznatku, že záložné právo sa vyznačuje vecnoprávnym charakterom, je právom akcesorickým a má subsidiárnu povahu.

²⁸ LAZAR, J. a kol.: dielo cit. v pozn. 26, s. 242, 243.

²⁹ Porovnaj dôvodovú správu k vládnemu návrhu tohto zákona (tlač 1494/2002, s. 1-3).

V dôsledku vecnoprávneho charakteru záložného práva sa pri prevode alebo prechode zálohu na iný subjekt uplatňuje pravidlo, že záložné právo pôsobí voči nadobúdateľovi zálohu. Na nadobúdateľa prechádzajú takto všetky práva a povinnosti záložcu vrátane povinnosti, aby strpel výkon záložného práva (§ 151h ods. 2 OZ). Pravidlo, že záložné právo pôsobí voči nadobúdateľovi sa neuplatní jednak vtedy, ak sa zmluvné strany zriaďujúce záložné právo dohodli, že záložca môže záloh alebo časť zálohu previesť na iného bez zataženia záložným právom, a jednak vtedy, ak tak ustanovuje Občiansky zákonník alebo osobitný zákon. Občiansky zákonník pozná a upravuje dva prípady, keď záložné právo nepôsobí voči nadobúdateľovi:

a) ak záložca previedol záloh v bežnom obchodnom styku v rámci výkonu predmetu podnikania. Zmyslom tohto ustanovenia je ochrana nadobúdateľa zálohu a jeho istota, že nadobúda vec bez zataženia záložným právom v rámci bežného obchodného styku;

b) ak bol nadobúdateľ v čase prevodu alebo prechodu zálohu pri vynaložení náležitej starostlivosti dobromyseľný v tom, že nadobúda záloh nezatažený záložným právom. V prípade, ak ide o záložné právo registrované v registri záložných práv, platí vyvrátiteľná domnienka, že nadobúdateľ zálohu nie je dobromyseľný. Nadobúdateľ môže domnienku vyvrátiť dôkazom opaku (pozri § 151h ods. 3 in fine OZ).

Tieto zákonom ustanovené výnimky z pravidla, že záložné právo pôsobí voči nadobúdateľovi, sa však neuplatnia, ak záložné právo vzniká registráciou v osobitnom registri.

Na prevod zálohu záložcom na iného sa zásadne nevyžaduje súhlas záložného veriteľa, okrem prípadu, ak si to záložný veriteľ so záložcom v zmluve dojednali. Súhlas záložného veriteľa je však potrebný, ak ide o výkon rozhodnutia alebo exekučné konanie vedené na záloh tretou osobou, t.j. inou osobou ako záložným veriteľom (porovnaj § 151h ods. 6 OZ).

Možnosť voľnej dispozície záložcu so zálohom vo všeobecnosti trvá dovtedy, dokiaľ nezačne výkon záložného práva, resp. dokiaľ začatie výkonu záložného práva záložný veriteľ písomne neoznámí záložcovi. Po tomto oznámení už záložca nesmie bez súhlasu záložného veriteľa záloh previesť. Porušenie tohto zákazu dispozície so zálohom však nemá účinky voči osobám, ktoré nadobudli záloh od záložcu v bežnom obchodnom styku v rámci predmetu podnikania záložcu, okrem prípadu, keď nadobúdateľ vedel alebo vzhľadom na všetky okolnosti mohol vedieť, že sa začal výkon záložného práva (§ 151l ods. 2 OZ).

Z akcesorickej povahy záložného práva vyplýva, že je čo do vzniku, existencie a zániku podmienené danosťou pohľadávky veriteľa voči dlžníkovi ako hlavného vzťahu. Záložné právo ako vedľajší vzťah pristupuje k pohľadávke ako prostriedok na jej limotnoprávne a procesnoprávne posilnenie. Preto záložné právo môže existovať len v nerozlučnej spätosti s pohľadávkou, ktorá je súčasťou hlav-

ného primárneho záväzkového vzťahu medzi dlžníkom a veriteľom. Samostatná existencia záložného práva, t.j. existencia bez ním zabezpečovanej pohľadávky, je pojmovovo vylúčená.

Pre túto svoju povahu záložné právo trvá len dovtedy, dokiaľ trvá aj zabezpečená pohľadávka. Zánikom zabezpečenej pohľadávky zaniká zo zákona aj záložné právo (§ 151md ods. 1 písm. a) OZ). Dokonca aj v súvislosti s premlčaním právna úprava rešpektuje spätosť záložného práva so zabezpečenou pohľadávkou, a to ustanovením, že záložné právo sa nemôže premlčať skôr než zabezpečená pohľadávka (§ 100 ods. 2 in fine OZ). Opačná situácia, to znamená, že by bola zabezpečená pohľadávka premlčaná a záložné právo by sa premlčalo neskôr, by zrejme mohla nastať. Napokon takýto záver podporuje aj znenie ustanovenia § 151j ods. 2 OZ, podľa ktorého sa záložný veriteľ môže uspokojiť alebo domáhať uspokojenia zo zálohu aj vtedy, keď je zabezpečená pohľadávka premlčaná.

Akcesorická povaha záložného práva vystupuje do popredia aj vtedy, ak sa zmení osoba oprávnená zo zabezpečenej pohľadávky. To sa netýka len prevodu a prechodu zabezpečenej pohľadávky, ale akejkoľvek zmeny v subjekte oprávnenia. Vo všetkých týchto prípadoch záložné právo zásadne sleduje pohľadávku, ktorú zabezpečuje (pozri § 151c ods. 3 OZ). Tomu zodpovedajú viaceré ustanovenia Občianskeho zákonníka, ktoré upravujú konkrétne zmeny v osobe nositeľa pohľadávky. Tak pri postúpení pohľadávky na postupníka spolu s pohľadávkou prechádzajú aj všetky práva s ňou spojené, vrátane záložného práva (pozri § 524 ods. 2 OZ). Pravda, postupca je povinný v takomto prípade podať záložcovi správu o postúpení pohľadávky.

V modifikovanej podobe sa nerozlučná spätosť záložného práva so zabezpečeným hlavným záväzkom prejavuje dokonca aj pri zániku hlavného záväzku privatívnu nováciou, t.j. dohodou dlžníka s veriteľom, že doterajší záväzok sa nahrádza novým záväzkom tak, že záložné právo zabezpečujúce zaniknutý záväzok zabezpečuje aj záväzok nový. Ak však osoba, voči ktorej sa môže záložné právo uplatniť (záložca, ktorý nie je obligačným dlžníkom), neprejaví súhlas s tým, aby sa zabezpečil nový záväzok, zabezpečenie záložným právom trvá len v rozsahu pôvodného záväzku a všetky námietky voči doterajšiemu záväzku zostávajú zachované (§ 572 ods. 1 OZ).

Je zaujímavé skúmať možný vplyv rozsahu záložného práva za predpokladu, že dôjde k zmenšeniu rozsahu zabezpečenej pohľadávky napríklad v dôsledku jej čiastočného splnenia. Nepochybne v takomto prípade, dokiaľ nebude celá pohľadávka splnená, záložné právo späté s pohľadávkou trvá naďalej v pôvodnom rozsahu, a teda k celému predmetu tohto záložnoprávneho vzťahu.

Nová právna úprava záložného práva v porovnaní s predchádzajúcou úpravou ešte zvýrazňuje význam záložného práva ako subsidiárneho zdroja uspokojenia pohľadávky veriteľa, a to najmä tým, že celkove posilňuje postavenie záložného veriteľa a jeho istotu, že jeho nároky z pohľadávky budú uspokojené aj

vtedy, keď obligačný dlžník nespĺní pohľadávku včas a riadne aj tým, že sa zdokonaľuje a aj urýchľuje fungovanie mechanizmu výkonu záložného práva ako účinného náhradného spôsobu uspokojenia zo zálohu. Prejavuje sa to predovšetkým tým, že právna úprava záložného práva umožňuje, aby sa v prvom rade sám priamo uspokojil speňažením zálohu spôsobom určeným v zmluve alebo predajom zálohu na verejnej dobrovoľnej dražbe a až potom v druhom rade sa domáhal uspokojenia predajom zálohu prostredníctvom súdu alebo exekútora.

IV. PREDMET ZÁLOŽNÉHO PRÁVA

Nová úprava rozširuje vymedzenie zálohu ako predmetu záložnoprávných vzťahov a do jeho okruhu zaraďuje akýkoľvek predmet občianskoprávných vzťahov za predpokladu, že je prevoditeľný a že zákon neustanovuje inak. V tejto súvislosti sa priamo odkazuje na niektoré prípady, keď zákon vylučuje zriadenie záložného práva k určitým predmetom.³⁰

In concreto podľa § 151d ods. 1 OZ zálohom môže byť vec, právo iná majetková hodnota, byt a nebytový priestor, ako aj súbor vecí, práv alebo iných majetkových hodnôt, podnik alebo časť podniku alebo iná hromadná vec. Okrem zálohu a jeho súčasti sa záložné právo vzťahuje aj na plody, úžitky aj príslušenstvo, ak zmluva o zriadení záložného práva neurčuje alebo zákon neustanovuje inak. Pritom na plody a úžitky sa záložné právo vzťahuje až do ich oddelenia od zálohu, iba ak by v zmluve bolo dohodnuté niečo iného (§ 151d ods. 2 OZ).

Na základe takto koncipovaného predmetu záložnoprávných vzťahov môže záložné právo vzniknúť predovšetkým k veľmi širokému okruhu hnutelných vecí (jednotlivo alebo druhovo určených), nehnuteľností, súboru vecí a hromadných vecí. Osobitne treba vyzdvihnúť zaradenie podniku alebo jeho časti k predmetu záložného práva. Pokiaľ sa medzi predmetmi uvádza „právo“, treba tým rozumieť majetkové právo, najmä pohľadávku a pod „inými majetkovými hodnotami“ predmety priemyslového, či duševného vlastníctva³¹ a s určitými teoretic-

kými pochybnosťami tiež obchodný podiel,³² prípadne aj ďalšie majetkové hodnoty.

K predmetom záložného práva patria aj cenné papiere, pravda, za predpokladu, že sú prevoditeľné.³³ Zálohom môže byť aj jednotlivý byt alebo nebytový priestor, pokiaľ podľa osobitného zákona tvoria samostatný predmet občianskoprávných vzťahov a v danom prípade predmet vlastníckeho práva (zákon č. 182/1993 Z.z. o vlastníctve bytov a nebytových priestorov v znení neskorších predpisov).

Záložné právo môže zásadne vzniknúť len vtedy, keď vec, byt alebo nebytový priestor je vo vlastníctve záložcu alebo právo, prípadne iná majetková hodnota patrí záložcovi (§ 151d ods. 3 OZ). Samozrejme, záložcom môže byť aj osoba odlišná od obligačného dlžníka. Niet pochyb o tom, že uvedená zásada platí aj vtedy, ak ide o súbor vecí, o súbor práv alebo iných majetkových hodnôt v tom zmysle, že aj tieto sú vo vlastníctve záložcu, resp. patria záložcovi v prípade práv alebo iných majetkových hodnôt (porovnaj znenie ods. 3 s ods. 1 § 151d OZ).

Právna úprava umožňuje zriadenie záložného práva nielen k predmetu, ktorý mal vo vlastníctve, resp. mu patril alebo už v čase zriadenia existoval, ale aj na vec, právo, inú majetkovú hodnotu, byt alebo nebytový priestor, ktorý záložca nadobudne v budúcnosti, a dokonca aj vtedy, ak tieto predmety iba vzniknú v budúcnosti alebo ich vznik závisí od splnenia podmienky. Takto zriadené záložné právo však vznikne nadobudnutím príslušného práva, resp. majetkovej hodnoty záložcom; záložné právo teda v tomto prípade nemôže vzniknúť skôr, než záložca nadobudne predmet záložnoprávného vzťahu (pozri § 151f ods. 2 prvá veta OZ).

Tú istú pohľadávku možno zabezpečiť tiež záložným právom zriadeným na niekoľko samostatných zálohov. V prípade výkonu tohto (simultánneho) záložného práva má záložný veriteľ právo voľby, a teda môže sa uspokojiť alebo domáhať sa uspokojenia pohľadávky z ktoréhokoľvek zálohu, ktorý postačuje na uspokojenie pohľadávky. Takto postupuje záložný veriteľ dovtedy, kým jeho pohľadávka nie je uspokojená, čiže je oprávnený uspokojiť sa zo všetkých zálohov.

Zákon predvída aj vznik opačnej právnej situácie, t.j. že k tomu istému zálohu sa upína viacero záložných práv. V tejto spojitosti je relevantné ustanovenie § 151d ods. 6 OZ, podľa ktorého dohoda zakazujúca zriadiť záložné právo je neúčinná voči tretím osobám. To znamená že, ak by aj bola uzavretá takáto zakazujúca dohoda, nemá to vplyv na platnosť vzniku ďalšieho záložného práva k tomuto zálohu.

³⁰ Ako príklady sa uvádzajú § 13 ods. 6 zákona č. 278/1993 Z.z. o správe majetku štátu v znení neskorších predpisov, § 7a ods. 4 zákona č. 138/1991 Zb. o majetku obcí v znení neskorších predpisov, § 8 ods. 4 zákona č. 446/2001 Z.z. o majetku vyšších územných celkov a celkom všeobecne aj Exekučný poriadok a Občiansky súdny poriadok.

³¹ Záložné právo k ochrannej známke je upravené v § 31 ods. 1 zákona č. 55/1997 Z.z. o ochranných známkach v znení zákona č. 577/2001 Z.z. a k patentu v § 23 zákona č. 435/2001 Z.z. o patentoch, dodatkových ochranných osvedčeniach a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

³² Záložné právo na obchodný podiel upravuje § 117a OBZ v znení tohto zákona, t.j. zákona č. 526/2002 Z.z..

³³ Záložné právo k cenným papierom je osobitne upravené v zákone č. 566/2001 Z.z. o cenných papieroch a investičných službách (zákon o cenných papieroch), a to v § 45 až 52.

Novokoncipovaný je spôsob určenia predmetu záložnoprávných vzťahov. Podľa § 151b ods. 4 OZ môže byť záloh určený nielen na základe individualizujúcich znakov (jednotlivo, individuálne), ale aj prostredníctvom generických určitých znakov (množstvo, druh, prípadne akosť) alebo iným spôsobom tak, aby kedykoľvek počas trvania záložného práva bolo možné záloh určiť. Čiže v tomto prípade nemusí byť záloh určitý už v čase vzniku záložnoprávneho vzťahu, ale stačí, ak bude záloh určiteľný v ktoromkoľvek štádiu jeho trvania. Zálohom môže byť napríklad tovar, ktorý sa nachádza v určitý deň v sklade podľa hodnoty dohodnutej v zmluve.³⁴

Záložnoprávny vzťah, predmetom ktorého je peňažná pohľadávka, vykazuje niektoré osobitosti. Predovšetkým záložné právo sa v takomto prípade vzťahuje aj na dlžné úroky a ostatné príslušenstvo pohľadávky. Jeho osobitná povaha vyplýva z toho, že zálohom je peňažná pohľadávka patriaca záložcovi, ktorý v záložnom vzťahu vystupuje voči záložnému veriteľovi ako dlžník a súčasne ako veriteľ založenej pohľadávky vo vzťahu k dlžníkovi, ktorý voči záložnému veriteľovi vystupuje ako poddlžník. Vznikom záložnoprávneho vzťahu však poddlžníkovi ešte nevzniká povinnosť, aby plnil svoj splatný peňažný dlh záložnému veriteľovi alebo osobne určenej záložným veriteľom. Táto povinnosť poddlžníkovi vzniká vtedy, ak nastane účinnosť záložného práva na peňažnú pohľadávku aj voči poddlžníkovi, ktorý nemusí o vzniku záložného práva vôbec vedieť, pretože na jeho vznik sa nevyžaduje aj súhlas poddlžníka. Z týchto dôvodov zákon ustanovuje, že záložné právo na peňažnú pohľadávku je voči poddlžníkovi účinné len za predpokladu, ak záložca vznik záložného práva písomne oznámi poddlžníkovi alebo ak mu vznik záložného práva preukáže záložný veriteľ, napríklad tým, že mu predloží výpis z registra záložných práv. Dokiaľ nenastane niektorá z uvedených dvoch skutočností záložné právo nie je účinné voči poddlžníkovi, a teda nie je ani povinný plniť svoj splatný peňažný záväzok záložnému veriteľovi. Samozrejme, dovtedy trvá jeho povinnosť plniť záložcovi, t.j. veriteľovi založenej pohľadávky.

V. VZNIK ZÁLOŽNÉHO PRÁVA

1. Všeobecné otázky vzniku

Zásadné zmeny nastávajú v konštrukcii vzniku záložného práva. Podľa ustanovenia § 151b ods. 1 OZ prvá veta sa záložné právo zriaďuje písomnou zmluvou, schválenou dohodou dedičov o vyporiadaní dedičstva, rozhodnutím súdu alebo správneho orgánu, alebo zákonom. Pri formulovaní tohto ustanovenia sa zákonodarca dopustil nepresnosti vyúsťujúcej v konečnom dôsledku do vecne

nesprávnych záverov. Tým, že pre všetky uvedené prípady použil v zákone slovo „zriaďuje sa“, predznačil, že právne skutočnosti tu uvedené, samy osebe nespôsobujú vznik záložného práva, ale k nim musí pristúpiť ďalšia právna skutočnosť, ktorou sa proces vzniku uzatvára. To je aj zmysel toho, že sa v zákone robí rozdiel medzi „zriadením“ (pozri § 151b ods. 1) a „vznikom“ (pozri § 151e a 151f OZ) záložného práva.

Avšak konštrukcia, podľa ktorej záložné právo vzniká na základe a v dôsledku dvoch právnych skutočností, by mala zodpovedať len prvým dvom titulom, a to záložnej zmluve a dohode dedičov o vyporiadaní dedičstva schválenej súdom. Na ostatné prípady by sa táto konštrukcia nemala vzťahovať, pretože pri týchto je tradične a typicky vznik spojený s jednou jedinou konštitutívnou právnou skutočnosťou. Tým, že znenie ustanovenia § 151b ods. 1 neumožňuje od počiatku takéto rozlišovanie, formulácia je nesprávna a mátiuca. Nerešpektovanie uvedeného štandardného prístupu k modifikáciám mechanizmu vzniku záložného práva a následného nerozlišovania medzi procesom vzniku pri záložnej zmluve a súdom schválenej dedičskej dohode na jednej strane a rozhodnutím súdu alebo správneho orgánu, alebo zákonom na strane druhej, vedie k absurdným dôsledkom, že aj v druhej skupine prípadov záložné právo nevzniká právoplatnosťou samotného rozhodnutia, alebo zákonom, ale až ďalšou právnou skutočnosťou, ktorou by v daných prípadoch bola notárska registrácia v registri záložných práv (porovnaj formuláciu § 73f ods. 1 a 3 zákona č. 323/1992 Zb. o notároch a notárskej činnosti v znení neskorších predpisov, vrátane tohto zákona). Nejasnosť v tejto otázke prehlbuje ešte znenie ustanovenia § 151g ods. 1 druhá veta, kde sa v tej istej vete raz hovorí, že záložné právo rozhodnutím súdu alebo správneho orgánu „vzniká“ a raz, že príslušný súd alebo správny orgán „zriadil“ záložné právo.

V dôsledku toho sa v rámci registrácie záložného práva v Notárskom centrálnom registri záložných práv nerozlišuje medzi formou registrácie v prípade, keď vzniká záložné právo na základe zmluvy, alebo súdnym rozhodnutím, alebo rozhodnutím správneho orgánu.

Uvedený prístup a postup zákonodarcu sa úplne vymyká zo zásady dosiaľ uplatňovanej vo všeobecnosti pri vzniku, resp. nadobúdaní vecných práv, vrátane vlastníckeho práva, či už k hnutelným veciam, alebo k nehnuteľnostiam. Z tejto zásady vychádza tak Občiansky zákonník, ako aj katastrálny zákon. Napríklad ustanovenie § 132 OZ ustanovuje, že vlastnícke právo k veci sa nadobúda priamo rozhodnutím, resp. právoplatnosťou rozhodnutia.

Katastrálny zákon v ustanovení § 5 ods. 2 a v § 34 ods. 1 vychádza z toho, že právne vzťahy k nehnuteľnostiam vznikajú rozhodnutiami štátnych orgánov a na základe zákona ako samostatnými právnymi skutočnosťami a v dôsledku toho prichádza do úvahy ako zápis len „záznam“, ktorý má evidenčný, a nie konštitutívny význam.

³⁴ Pozri dôvodovú správu k zákonu č. 526/2002.

Poučné pre slovenskú legislatívu v tomto smere môže byť, ako sa s touto otázkou vysporiadali českí legislatívcovia. Pri reforme záložného práva v Českej republike sa dôsledne rešpektovali uvedené rozdielnosti medzi prípadmi, ktoré majú zmluvný základ (dobrovoľné záložné právo), od prípadov, keď záložné právo vzniká rozhodnutím príslušného orgánu a zo zákona (nútené záložné právo). V prvom prípade k zmluve musí spravidla pristúpiť ešte ďalšia právna skutočnosť a v rámci toho má register zálohov, ktorý vedie Notárska komora ČR, konštitutívne účinky, čo je výslovné v zákone ustanovené. Naproti tomu záložné právo vznikajúce na základe rozhodnutia súdu alebo správneho úradu vzniká dňom právoplatnosti tohto rozhodnutia (§ 160 ods. 1 českého Občianskeho zákonníka v platnom znení). Keďže rozhodnutie príslušného orgánu má konštitutívne účinky a záložné právo už na ich základe vzniklo, v Registri zálohov sa vzniknuté záložné právo len „zaznamenáva“, čo má iba deklaratórne účinky.³⁵

Uvedené pochybenie v slovenskej právnej úprave môže v praxi vyvolávať značné problémy.

2. Záložná zmluva

Centrálne postavenie medzi titulmi, na základe ktorých vzniká záložné právo, má, pochopiteľne, záložná zmluva; jej právnej úprave sa venuje prvoradá a rozsiahla pozornosť nielen pre jej význam a frekvenciu výskytu v praxi z hľadiska vzniku, ale aj pre jej zákonom predvídanú úlohu pri výkone záložného práva, a tým pri uspokojovaní pohľadávky. Zákon ustanovuje najmä jej esenciálne obsahové zložky, a tými sú určenie zabezpečenej pohľadávky a zálohu. Pri označení pohľadávky je spravidla určená (určiteľná) jej hodnota. Ak zmluva o zriadení záložného práva neurčuje hodnotu zabezpečenej pohľadávky, zákon vyžaduje, aby sa v záložnej zmluve určila najvyššia hodnota istiny, do ktorej sa pohľadávka zabezpečuje (§ 151b ods. 3 OZ).

Podľa novej právnej úpravy platí tak ako doteraz, že záložným právom možno zabezpečiť tak peňažné, ako aj nepeňažné pohľadávky; podľa novej úpravy však odpadá predpoklad, že nepeňažné pohľadávky sa oceňujú. Rovnako ako podľa doterajšieho platného právneho stavu môžu byť zabezpečené aj pohľadávky, ktoré vzniknú v budúcnosti, alebo ich vznik závisí od splnenia podmienky.

Zákon výslovné uvádza, že prechod, prevod zabezpečenej pohľadávky a iná zmena v osobe oprávneného zo zabezpečenej pohľadávky nemá nijaký vplyv na obsah a trvanie zabezpečenia, pretože v týchto prípadoch záložné právo prechádza na nadobúdateľa. Na právnom postavení nového záložného veriteľa sa teda nič nemení (pozri § 151c ods. 3 OZ).

Pri určení zálohu sa musia brať do úvahy odlišnosti predmetov záložnoprávneho vzťahu. Podľa zákona záloh bude možné určiť nielen jednotlivo podľa individualizujúcich znakov, ktoré ho bezpečne odlišia od iného podobného predmetu, ale aj genericky, t.j. podľa druhu a množstva a prípadne aj iným spôsobom, ktorý umožní záloh určiť kedykoľvek počas trvania záložného práva (o určení zálohu bola už podrobne reč v predchádzajúcej stati sub. IV.).

Rovnako ako podľa súčasného právneho stavu záložnoprávny vzťah môže vzniknúť aj k predmetom, ktoré v čase vzniku záložca ešte nenadobudol, prípadne ešte neexistujú, ale vzniknú v budúcnosti, alebo ktorých vznik závisí od splnenia podmienky, s tým, že nová právna úprava rozširuje túto možnosť na všetky druhy zálohu (§ 151d ods. 4 OZ).

Záložná zmluva môže obsahovať aj ďalšie dojednania. Pri formulovaní obsahu záložnej zmluvy nová úprava zmluvným stranám poskytuje pomerne širokú voľnosť pre dojednanie konkrétnych podmienok, čo sa týka aj určenia spôsobu, ako sa môže záložný veriteľ uspokojiť priamo zo zálohu, za predpokladu, že dlžník nesplnil pohľadávku včas a riadne. V tejto súvislosti zákon vyslovuje obmedzenie zmluvnej voľnosti strán spočívajúce v zákaze uzavrieť ešte pred splatnosťou zabezpečenej pohľadávky takú dohodu, podľa ktorej sa záložný veriteľ môže uspokojiť tým, že nadobudne vlastnícke právo k veci, bytu alebo nebytovému priestoru, iné právo alebo inú majetkovú hodnotu, na ktorú je zriadené záložné právo (§ 151j ods. 1 a 3 OZ). Porušenie tohto zákazu má za následok neplatnosť takejto dohody, pričom ide o absolútnu neplatnosť.

Z dikcie zákona vyplýva, že po splatnosti pohľadávka zabezpečenej záložným právom, by uzavretie dohody, na základe ktorej sa záložný veriteľ môže uspokojiť tým, že nadobudne záloh, bolo možné.

Ďalším zákonným obmedzením v obsahu záložnej zmluvy je zákaz zriadiť na zálohu pre ďalšieho veriteľa záložné právo. Takáto dohoda zmluvných strán je neúčinná voči tretím osobám (§ 151d ods. 6). Nie je teda postihnutá sankciou neplatnosti.

Iné výslovné obmedzenia zmluvných strán pri formovaní obsahu záložnej zmluvy zákon neobsahuje, pritom viaceré aktuálne otázky, ktoré prichádzajú do úvahy pri vytváraní obsahu záložnej zmluvy, zákon nerieši (napr. či sa zmluvné strany môžu dohodnúť, že záložný dlžník alebo záložca nesmú záloh vyplatiť, alebo, že záložný veriteľ sa nesmie po splatnosti pohľadávky domáhať jej uspokojenia predajom zálohu a pod.). Tieto a ďalšie podobné otázky bolo treba v zákone riešiť v záujme ochrany záložcu, alebo záložného veriteľa. V zákone sa však presadzuje práve opačná tendencia, dať zmluvným stranám čo najväčší priestor pri vytváraní obsahu. Ako už bolo naznačené, v zmluve o zriadení záložného práva možno určiť, že záložca môže záloh alebo časť zálohu previesť bez zataženia nadobúdateľa záložným právom (pozri § 151h ods. 1 OZ). Tým možno vecnoprávnu zásadu, že pri prechode alebo prevode zálohu pôsobí záložné právo voči nadobú-

³⁵ Pozri bližšie FIALA, J.: Jednotlivé prípady vzniku zástavného práva de lege lata. In: Časopis pro právní vědu a praxi. Brno, Právnická fakulta, 1/2002, s. 13 a n.

dateľovi, aj tak prelomenú celým radom zákonných výnimiek, na základe dohody zmluvných strán úplne eliminovať.

Zmluva, ktorou sa zriaďuje záložné právo, má zásadne písomnú formu. Zákon však, čo je úplné novum, nevyžaduje písomnú formu pre všetky prípady bezvýnimčne. Písomnú formu nemusia mať tie zmluvy o zriadení záložného práva, ktorých predmetom je hnutelná vec a záložný veriteľ sa so záložcom dohodli, že sa vec odovzdá záložnému veriteľovi, alebo tretej osobe do úschovy, pričom odovzdanie veci sa považuje za právotvornú skutočnosť, ktorou sa završuje vznik záložného práva. Aj v tomto prípade, keď sa písomná forma nepredpisuje, môže vyvstať potreba jej vyhotovenie aspoň v modifikovanej podobe, a to vtedy, keď má byť takto vzniknuté záložné právo so zreteľom na možný vznik ďalších záložných práv k tomu istému predmetu, registrované v Notárskom registri záložných práv; vtedy sa ešte pred registráciou vyžaduje písomné vyhotovenie potvrdenia o obsahu zmluvy, podpísané záložcom a záložným veriteľom.

Nazdávame sa, že by bolo jednoduchšie, právne čistejšie, aj vzhľadom na istotu o vzniku týchto záložnoprávných vzťahov, keby pre všetky záložné zmluvy bola obligatórne predpísaná písomná forma. Nemuselo by dodatočne dochádzať k vyhotoveniu písomného potvrdenia o obsahu zmluvy podpísaného záložným veriteľom a záložcom, čo nie je nič iné ako reprodukovanie samej zmluvy.

Pokiaľ nedôjde k vzniku záložného práva k hnutelným veciam odovzdaním, alebo pokiaľ zákon nevyžaduje zápis v inom registri, právotvornou skutočnosťou spôsobujúcou vznik záložného práva k hnutelným veciam, je na základe zmluvy o zriadení záložného práva registrácia v Notárskom registri záložných práv vedeného Notárskou komorou Slovenskej republiky podľa Notárskeho poriadku.

Na vznik záložného práva k nehnuteľnostiam zriadeného zmluvou sa vo svetle novej právnej úpravy nič nemení. Tieto záložné práva vznikajú na základe zápisu do katastra nehnuteľností vkladom. Tento postup sa, samozrejme, vzťahuje aj na byty a nebytové priestory, pokiaľ sú v režime vlastníctva, pretože sa na ne podľa § 3 ods. 2 zákona č. 182/1993 Z.z. vzťahujú všetky predpisy týkajúce sa nehnuteľností. Z týchto dôvodov je nadbytočné, keď zákon popri nehnuteľnostiach osobitne ešte hovorí o bytoch a nebytových priestoroch. Pretože ak sa uvádzajú nehnuteľnosti, automaticky sa to vzťahuje aj na byty a nebytové priestory.

Okrem notárskej registrácie a zápisu do katastra nehnuteľností ako právotvorná skutočnosť existuje tretí druh registrácie záložných práv v osobitnom registri, ktoré sa vzťahuje na záložné právo k niektorým osobitným veciam, právam, alebo iným majetkovým hodnotám. Takýmito registrami sú napríklad registre zriadené podľa zákona č. 55/1997 Z.z. o ochranných známkach v znení zákona č. 577/2001 Z.z., podľa zákona č. 435/2001 Z.z. (patentový zákon). Do tejto osobitnej skupiny patrí aj záložné právo na obchodný podiel, ktoré vzniká zápisom do obchodného registra podľa § 117a OBZ.

Všetky uvedené aj ďalšie podobné prípady sa nezapisujú do Notárskeho centrálného registra záložných práv.

K určitému kombinovanému pôsobeniu notárskej registrácie v registri záložných práv s registráciou v osobitnom registri môže dôjsť pri vzniku záložného práva k súboru vecí, práv alebo iných majetkových hodnôt, podniku alebo časti podniku; vtedy sa na vznik záložného práva k uvedenému súboru predmetov ako celku vyžaduje jednak notárska registrácia v registri záložných práv a jednak na vznik záložného práva k jednotlivým súčasťam zálohu sa vyžaduje aj registrácia v osobitnom registri, pre ktoré to zákon vyžaduje (§ 151f ods. 1 OZ). Typickým príkladom je podnik, súčasťou ktorého je nehnuteľnosť, alebo ochranná známka alebo patent a k podniku ako k celku sa zriaďuje záložné právo.

Zákon tiež rieši prípad vzniku záložného práva k veci, bytu alebo nebytovému priestoru, právu, alebo inej majetkovej hodnote, ktoré nadobudne záložca v budúcnosti, ktoré vzniknú v budúcnosti, alebo ktorých vznik závisí od splnenia podmienky. Záložné právo k uvedeným predmetom záložnoprávného vzťahu vznikne nadobudnutím vlastníckeho, resp. iných práv k týmto predmetom, s výnimkou, že pred nadobudnutím vlastníckeho, resp. iného práva k týmto predmetom, záložné právo, na ktorého vznik sa vyžaduje jeho registrácia v registri záložných práv, nebolo registrované (§ 151f ods. 2 OZ).

Niektorými osobitosťami sa vyznačuje vznik zmluvného záložného práva k cenným papierom, záložného práva na zabezpečenie pohľadávok hypotekárnej banky, na predmety duševného vlastníctva a na obchodný podiel.

a) Predpokladom vzniku záložného práva k cenným papierom je jednak existencia platnej zmluvy o založení cenných papierov a jednak registrácia záložného práva v osobitnom registri cenných papierov, prípadne ďalšej právnej skutočnosti vyžadovanej zákonom na vznik záložného práva k cenným papierom.³⁶ Zmluva o založení cenných papierov musí mať písomnú formu (§ 48 ods. 2 zákona o cenných papieroch). Aj na cenné papiere ako na predmet záložného práva sa uplatňuje všeobecné kritérium ustanovené v Občianskom zákonníku, že musí ísť o prevoditeľný predmet, teda v danom prípade o cenné papiere, ktoré sú prevoditeľné.³⁷ Podľa § 51 ods. 3 zákona o cenných papieroch sa záložné právo vzťahuje aj na výnosy zo založeného cenného papiera. Nespôsobilým predmetom zmluvy o založení cenných papierov, sú cenné papiere, ktoré sú založené (§ 48 ods. 3 zákona o cenných papieroch). Z toho vyplýva, že v prípade cenných papie-

³⁶ Pozri bližšie ŽITŇANSKÁ, L.: Záložné právo k cenným papierom v kontexte novej právnej úpravy záložného práva. In: dielo cit. v pozn. 8, s. 335 a n.

³⁷ Obchodný zákonník v ustanovení § 156 ods. 10 pozná a upravuje prípad obmedzenej prevoditeľnosti určitého druhu cenných papierov – akcií na meno. Podľa tohto ustanovenia, ak stanovy podmieňujú prevoditeľnosť akcií na meno súhlasom spoločnosti, je aj na zriadenie záložného práva potrebný súhlas spoločnosti.

rov neprichádza do úvahy vznik dvoch a viacerých záložných práv k tým istým cenným papierom. Pri zmluvnom záložnom práve môže byť záložcom len majiteľ cenného papiera. Je len samozrejmé, že tento nemusí byť totožný s osobou obličného dlžníka.

Proces vzniku záložného práva k cenným papierom sa v prípade zmluvného záložného práva uzaviera jeho registráciou v osobitnom registri záložných práv. Táto registrácia má teda pri zmluvnom záložnom práve konštitutívny význam. Naproti tomu registrácia má deklaratórne účinky v prípade vzniku zákonného záložného práva k cenným papierom (porovnaj § 45 ods. 1 s § 52 zákona o cenných papieroch).

Evidenciu záložných práv k cenným papierom, ako aj evidenciu zaknihovaných cenných papierov vedie centrálny depozitár pre cenné papiere, ktoré sa evidujú v registri emitenta.

b) Záložné právo slúžiace na zabezpečenie pohľadávok hypotekárnej banky z hypotekárnych úverov alebo z komunálnych úverov má zmluvný základ a vzniká vkladom do katastra nehnuteľností na návrh hypotekárnej banky a vlastníka nehnuteľnosti, pričom hypotekárna banka má postavenie záložného veriteľa (pozri § 67 a nasl. zákona č. 483/2001 Z.z. o bankách v znení neskorších predpisov).

Podľa tejto osobitnej právnej úpravy hypotekárny a komunálny úver nesmú byť v zásade zabezpečené záložným právom na takú nehnuteľnosť, na ktorej už viazne záložné právo v prospech tretej osoby alebo zabezpečené obmedzením prevodu nehnuteľnosti. Výnimky ustanovuje cit. zákon o bankách i osobitný predpis.³⁸

c) Možnosti zriadiť zmluvou záložné právo k predmetom duševného vlastníctva sa týka v konkrétosti ochranných známok, topografií polovodičových výrobkov, patentov, úžitkových vzorov a dizajnu. Pre vznik záložného práva ku všetkým týmto predmetom duševného vlastníctva je charakteristické, že sa zriaďujú písomnou zmluvou a vznik nastáva dňom zápisu do príslušného registra vedeného Úradom priemyselného vlastníctva Slovenskej republiky.³⁹ Aj na všetky

³⁸ Takýmto výnimkami sú záložné právo zriadené podľa § 15 ods. 1 a § 16 až 18 zákona č. 182/1998 Z.z. o vlastníctve bytov a nebytových priestorov a záložné právo zriadené podľa § 74 ods. 2 zákona o bankách v prospech stavebnej sporiteľne alebo Štátneho fondu rozvoja bývania.

³⁹ Pozri § 31 zákona č. 55/1997 Z.z. o ochranných známkach v znení zákona č. 577/2001 Z.z., § 13 zákona č. 146/2000 Z.z. o ochrane topografií polovodičových výrobkov, § 23 zákona č. 435/2001 Z.z. o patentoch, dodatkových ochranných osvedčeniach, čl. III zákona č. 435/2001 Z.z. (patentový zákon), ktorým sa mení § 21 ods. 2 zákona č. 478/1992 Zb. o úžitkových vzoroch v znení neskorších predpisov a § 23 zákona č. 444/2002 Z.z. o dizajne. Pozri bližšie: ŠVIDROŇ, J.: Záložné právo na predmety duševného vlastníctva v kontexte rekonštrukcie slovenského Občianskeho zákonníka. In: dielo cit. v pozn. 8, s. 269 a nasl.

tieto osobitné prípady záložných práv sa subsidiárne použije úprava záložného práva obsiahnutá v Občianskom zákonníku.

d) Ako už bolo naznačené, možnosť zriadiť záložné právo k obchodnému podielu bola zavedená novelou Obchodného zákonníka (zákonom č. 500/2001 Z.z.) a je obsiahnutá v ustanovení § 117a, ktoré bolo ešte novelizované zákonom č. 526/2002 Z.z.

Základnou právnou skutočnosťou zmluvného vzniku záložného práva je zmluva o zriadení záložného práva na obchodný podiel, ktorá musí mať písomnú formu a podpisy zmluvných strán musia byť osvedčené (§ 117a ods. 2 OBZ). Osobitným predpokladom vzniku záložného práva je spôsobilosť obchodného podielu byť predmetom záložného práva, ktorá závisí od podmienok ustanovených v spoločenskej zmluve. Pre posúdenie spôsobilosti obchodného podielu ako predmetu záložného práva sú rozhodujúce tie ustanovenia spoločenskej zmluvy, ktoré sa týkajú prevodu obchodného podielu.⁴⁰ Ak spoločenská zmluva nepripúšťa prevod obchodného podielu, obchodný podiel nie je spôsobilý byť predmetom záložného práva. Rovnako ak spoločenská zmluva ustanovuje, že obchodný podiel sa môže prevádzať iba so súhlasom valného zhromaždenia, súhlas valného zhromaždenia je potrebný aj na zriadenie záložného práva. Ak by takýto súhlas vo vzťahu k prevoditeľnosti nebol udelený, nemohlo by vzniknúť ani záložné právo. Uvedený súhlas valného zhromaždenia sa však na prevod záložného obchodného podielu pri výkone záložného práva už nevyžaduje. Dôsledky viazanosti a podmienenosti medzi prevoditeľnosťou obchodného podielu a možnosťou zriadenia záložného práva na obchodný podiel sa ďalej prejavujú v tom, že ak spoločenská zmluva na prevod obchodného podielu vyžaduje splnenie aj inej podmienky, než je súhlas s prevodom, zákon vyžaduje splnenie tej istej podmienky aj na vznik záložného práva (pozri § 117a ods. 3 OBZ).

Druhou právotvornou skutočnosťou, ktorou sa proces vzniku záložného práva na obchodný podiel završuje, predstavuje zápis do obchodného registra. Návrh na zápis (rovnako ako aj na výmaz) je oprávnený podať záložný veriteľ alebo záložca (§ 117a ods. 4 OBZ).

3. Dedičská dohoda

Modifikovaným zmluvným spôsobom vzniká záložné právo na základe schválenej dohody o vyporiadaní dedičstva, ktorú uzavierajú dedičia podľa § 482 OZ. Dohoda dedičov uzavretá v rámci dedičského konania sama osebe ešte nespôsobuje vznik záložného práva, ale záložné právo vzniká až po tom, čo k nej ako dru-

⁴⁰ OVEČKOVÁ, O. a kol.: Obchodný zákonník. Komentár. Bratislava, IURA EDITION 2002, s. 402 a n.

há právna skutočnosť pristúpilo rozhodnutie súdu, ktoré dohodu schvaľuje, ak neodporuje zákonu alebo dobrým mravom.

Z povahy a funkcie schválenej dedičskej dohody vyplýva, že zriadenie záložného práva je časovo aj vecne ohraničené rámcom dedičského konania. Preto je odôvodnený predpoklad, že predmetom záložného práva, či to už bude hnuteľná alebo nehnuteľná vec, alebo právo (pohľadávka), alebo iná majetková hodnota môže byť záloh patriaci do dedičstva. Zálohom by teda nemali byť predmety, ktoré k dedičstvu nepatria.

4. Rozhodnutie súdu alebo správneho orgánu

a) Občiansky súdny poriadok upravuje sudcovské záložné právo na nehnuteľnostiach ako procesnoprávny prostriedok zabezpečenia pohľadávok, ktorý sa uplatňuje v rámci výkonu rozhodnutia (pozri § 338a, 338b OSP). Záložné právo tu vzniká právoplatným rozhodnutím súdu. Následný zápis záložného práva do katastra nehnuteľností má len deklaratórne účinky a uskutočňuje sa vo forme záznamu (pozri § 34 katastrálneho zákona č. 162/1995 Z.z.).

Sudcovské záložné právo zriaďuje súd na návrh oprávneného z exekučného titulu, pričom podmienkou nariadenia výkonu rozhodnutia zriadením sudcovského záložného práva je preukázanie, že nehnuteľnosť je vo vlastníctve povinného. Podľa § 338a ods. 2 OSP pre pohľadávky, pre ktoré bolo zriadené sudcovské záložné právo, možno viesť výkon rozhodnutia predajom nehnuteľnosti priamo aj proti neskoršiemu nadobúdateľovi tejto nehnuteľnosti.

Pokiaľ ide o poriadie, pre sudcovské záložné právo k nehnuteľnosti je rozhodujúci čas, kedy na súd došiel návrh na jeho zriadenie. Ak na súd došlo niekoľko návrhov súčasne, záložné práva majú rovnaké poradie. V prípade, ak sa pre vymáhanú pohľadávku v prospech veriteľa zriadilo zmluvné záložné právo, poradie sudcovského záložného práva sa spravuje poradím tohto zmluvného záložného práva (§ 338b ods. 2 a 3 OSP).

Osobitosť sudcovského záložného práva z hľadiska funkcie spočíva v tom, že nevedie síce priamo k uspokojeniu pohľadávky veriteľa, ale posilňuje jeho istotu, že v prípade budúceho speňaženia nehnuteľnosti, či už kúpnu zmluvou, alebo v rámci výkonu rozhodnutia, bude veriteľovo právo na uspokojenie zabezpečené v poradí jeho vzniku.⁴¹

b) Obdobou sudcovského záložného práva na nehnuteľnosť je exekučné záložné právo na nehnuteľnosti, ktoré zriaďuje súdny exekútor na návrh oprávneného v prípade, keď exekúciu uskutočňuje exekútor, a nie súd (pozri § 167

a nasl. Exekučného poriadku). Aj tento zabezpečovací prostriedok má len zabezpečovaciu funkciu.⁴²

Exekučný poriadok rozlišuje medzi zriadením záložného práva na nehnuteľnosti zapísané v katastri nehnuteľností a na nehnuteľnosti nezapísané v katastri nehnuteľností.

Exekučné záložné právo na nehnuteľnosti zapísané v katastri nehnuteľnosti sa môže zriadiť len na návrh oprávneného.

Rozhodujúci význam pre vznik exekučného záložného práva ma exekučný príkaz, t. j. príkaz na zriadenie exekučného záložného práva na nehnuteľnosť zapísanú v katastri nehnuteľností, ktorý vydá exekútor poverený vykonaním exekúcie. Exekučný príkaz sa doručí oprávnenému, povinnému a správe katastra nehnuteľností. Zriadenie exekučného záložného práva je správa katastra povinná zapísať. Zápis má formu záznamu (§ 34 až 38 katastrálneho zákona), pričom záznam vzniknutého exekučného záložného práva sa vykoná dňom doručenia exekučného príkazu. Zápis do katastra nehnuteľností má teda iba deklaratórne účinky.

Rovnako ako pri sudcovskom záložnom práve aj v tomto prípade platí, že exekučné záložné právo možno zriadiť len za predpokladu, ak sa preukázalo, že nehnuteľnosť je vo vlastníctve povinného. Tiež platí, že pre pohľadávky, pre ktoré bolo zriadené exekučné záložné právo možno vykonať exekúciu predajom nehnuteľnosti priamo aj proti neskoršiemu nadobúdateľovi nehnuteľnosti.

Pre poradie exekučného záložného práva je smerodajný čas, kedy došiel exekútorovi návrh na zriadenie exekučného záložného práva. Záložné práva majú rovnaké poradie vtedy, ak došlo niekoľko návrhov súčasne. V prípade, ak sa pre vymáhanú pohľadávku zriadilo skôr zmluvné záložné právo, poradie exekučného záložného práva sa spravuje poradím tohto zmluvného záložného práva (§ 171 EP).

Na nehnuteľnosť nezapísanú v katastri nehnuteľností (napr. z toho dôvodu, že ide o neskoľaudovanú novostavbu, o rozostavané stavby na základe stavebného povolenia, o vlastníctvo k pozemku nadobudnuté vydržaním bez toho, aby bol tento stav zapísaný v katastri nehnuteľností, a pod.) sa exekučné záložné právo zriadi zexekúvaním nehnuteľnosti jej opísaním v zápisnici. Táto zápisnica vlastne nahrádza výpis z katastra nehnuteľností. Preto sa v zápisnici musí presne označiť nehnuteľnosť, kto je jej vlastníkom a vymáhaná pohľadávka, ktorú má toto exekučné záložné právo zabezpečovať. V zápisnici sa tiež zapíše zmluvné záložné právo, ak sa toto ešte skôr zriadilo pre vymáhanú pohľadávku.

⁴¹ Pozri: NESROVNAL, V. a kol.: Občianske právo s vysvetlivkami. 2. zväzok. Bratislava, IURA EDITION 1997, s. 528.

⁴² Pozri: MAZÁK, J.: Základy občianskeho procesného práva. Bratislava, IURA EDITION 2002 s. 516.

Rovnako aj exekučné záložné právo na nehnuteľnosť nezapisaní v katastri nehnuteľností možno zriadiť len na návrh oprávneného.

Proces vzniku exekučného záložného práva na nehnuteľnosti nezapisané v katastri nehnuteľností sa uzaviera vydaním exekučného príkazu, ktorý obsahuje zápisnicu alebo základné údaje z tejto zápisnice. Exekučný príkaz sa doručí oprávnenému a povinnému. Vznik exekučného záložného práva sa zapíše na listine, ktorá preukazuje vlastníctvo povinného k tejto nehnuteľnosti, a na listine o zriadení zmluvného záložného práva pre vymáhanú pohľadávku (§ 173 EP).

Zápisnica o zexekvovaní spolu s prílohami je uložená u exekútora, ktorý je poverený vykonaním exekúcie.⁴³ V prípade, ak tento exekútor nepôsobí v obvode, v ktorom sa exekvovaná nehnuteľnosť nachádza, podľa ustanovenia § 178 ods. 2 EP je povinný zaslať odpis listiny o zriadení exekučného záložného práva tomu exekútorovi, v obvode ktorého je nehnuteľnosť.

c) Typickými prípadmi vzniku záložného práva rozhodnutím správneho orgánu sú daňové záložné právo, ktoré vzniká rozhodnutím správcu dane, a colné záložné právo, ktoré vzniká rozhodnutím colného orgánu.

Na základe ustanovení § 71 a 71a zákona č. 511/1992 Zb. o správe daní a poplatkov a o zmenách v sústave územných finančných orgánov v znení neskorších predpisov, správca dane na zabezpečenie daňového nedoplatku môže rozhodnúť o zriadení záložného práva k veciam, právam alebo iným majetkovým hodnotám daňového dlžníka alebo ručiteľa. Nespôsobilým predmetom záložného práva sú podľa zákona ortopedické a kompenzačné pomôcky vrátane osobného automobilu občana s ťažkým zdravotným postihnutím.

Tiež v ustanovení § 71 ods. 1 cit. zákona sa nachádza nepresná a vo svojich dôsledkoch vecne nesprávna formulácia, podľa ktorej sa na vznik zriadeného záložného práva vyžaduje „zápis alebo registrácia podľa osobitného zákona“, pričom sa odkazuje na § 151e OZ. Je všeobecne známe, že toto konštatovanie v zákone neplatí vo vzťahu k nehnuteľnostiam, kde sa v takýchto prípadoch uskutočňuje zápis formou záznamu podľa § 34 a nasl. katastrálneho zákona. Táto forma nemá konštitutívne, ale len deklaratórne účinky, pretože záložné právo už vzniklo právoplatnosťou rozhodnutia správcu dane o zriadení záložného práva. Nijako inak to nemôže byť ani v prípade, keď ide o hnutelne veci, práva, či iné majetkové hodnoty podliehajúce notárskej registrácii záložných práv alebo inej osobitnej registrácii. Aj v týchto prípadoch je zrejme pre vznik záložného práva rozhodujúca právoplatnosť rozhodnutia správneho orgánu (správcu dane), ktoré má konštitutívne účinky. Prípadná registrácia môže mať len deklaratórne účinky (pozri bližšie výklady sub. V/I tejto štúdie).

⁴³ Tamže, s. 519.

Rozhodnutie o zabezpečení daňového nedoplatku zriadením záložného práva sa doručuje daňovému dlžníkovi alebo ručiteľovi, ktorý sa môžu v lehote 15 dní odo dňa jeho doručenia odvolať, pričom odvolanie nemá odkladný účinok.

V prípade, ak je predmetom záložného práva nehnuteľnosť, správca dane zasle svoje rozhodnutie príslušnej správe katastra nehnuteľností s vyznačením vykonateľnosti rozhodnutia. Správca dane tiež správe katastra oznámi, kedy rozhodnutie nadobudlo právoplatnosť. Správa katastra na tom základe uvedené právnu skutočnosť „zaznamená“.

Ak sú predmetom daňového záložného práva cenné papiere, správca dane prikáže právnickej osobe oprávnenej viesť evidenciu podľa zákona č. 566/2002 Z.z. o cenných papieroch, registrovať pozastavenie práva nakladať s cenným papierom.

Možnosť zriadiť záložné právo je v zákone č. 511/1992 Zb. upravená tak, že nastáva nielen vtedy, keď už pohľadávka voči daňovému dlžníkovi existuje (daňový nedoplatok), ale aj v prípade budúcej istej daňovej pohľadávky, ak je odôvodnená obava, že ešte nesplattná alebo nevyrubená daň nebude uhradená.

Vydanie rozhodnutia o zriadení záložného práva správcem dane má za následok, že daňový dlžník môže vykonávať právne úkony týkajúce sa zálohu iba vtedy, ak na to dostane predchádzajúci súhlas správcu dane. To však neplatí, ak ide o výkon prednostným záložným veriteľom podľa Občianskeho zákonníka (§ 151ma), v mene a na účet záložného dlžníka alebo v mene záložného veriteľa a na účet daňového dlžníka.

Nová právna úprava záložného práva zaviedla rovnosť postavenia všetkých subjektov záložnoprávných vzťahov. To sa dotklo predovšetkým daňového záložného práva, ktoré stratilo svoje privilegované postavenie pri uspokojovaní viacerých záložných práv viaznucich na tú istú vec. Podľa platnej úpravy totiž v prípade, ak na zálohu vzniklo viac záložných práv, uspokojí sa záložné právo na zabezpečenie daňovej pohľadávky podľa časového poradia zápisu alebo registrácie záložného práva podľa § 151e OZ. V prípade, ak sú pohľadávky zabezpečené záložným právom uspokojované v čase od vyhlásenia konkurzu do zrušenia konkurzu alebo v čase od povolenia vyrovnania do potvrdenia, vzťahuje sa na toto uspokojovanie iný predpis, a to zákon č. 328/1991 Zb. o konkurze a vyrovnaní v znení neskorších predpisov.

Na zabezpečenie colnej pohľadávky môže colný orgán podľa § 429 Colného zákona č. 238/2001 Z.z. v znení neskorších predpisov svojím rozhodnutím zriadiť colné záložné právo k veciam a právam colného dlžníka a ručiteľa. Záložné právo vzniká právoplatnosťou rozhodnutia colného orgánu. Toto rozhodnutie sa doručuje dlžníkovi alebo ručiteľovi, ktorý sa môžu proti nemu v 15-dňovej lehote odvolať, pričom odvolanie nemá odkladný účinok. Ak je predmetom colného záložného práva nehnuteľnosť, zapíše sa do katastra nehnuteľností formou záznamu.

V. VZNIK ZÁLOŽNÉHO PRÁVA ZÁKONOM

Vo všeobecnosti možno uvažovať o dvoch spôsoboch vzniku záložného práva zo zákona. Prvý prichádza do úvahy vtedy, keď záložné právo vzniká okamihom účinnosti určitej právnej normy. Druhý spôsob spočíva v tom, že právna norma hypoteticky predpokladá možnosť vzniku záložného práva, ak nastanú určité právne skutočnosti. Ak nastanú, vznikne záložné právo priamo automaticky zo zákona (*ex lege*) bez toho, aby sa na jeho vznik vyžadovala ešte ďalšia osobitná právotvorná skutočnosť (právny úkon, či rozhodnutie štátneho orgánu).⁴⁴ Na prvý pohľad je zrejmé, že práve druhý spôsob sa vyskytuje častejšie, hoci sa v dôsledku novej úpravy záložného práva zúžil najmä v oblasti obchodnoprávných vzťahov okruhu prípadov vzniku zákonného záložného tým, že sa v celom rade prípadov pretransformovalo zákonné záložné právo na zádržné právo (bola už o tom v podrobnostiach reč v rámci výkladov sub. II tejto štúdie).

Prípacom vzniku záložného práva zo zákona je podľa Občianskeho zákonníka ustanovenie § 672, ktoré zakladá záložné právo prenajímateľa nehnuteľnosti k hnutelným veciam nachádzajúcim sa na prenajatej nehnuteľnosti a patriacim nájomcovi a osobám, ktoré s ním žijú v spoločnej domácnosti. Záložné právo v tomto prípade slúži prenajímateľovi na zabezpečenie nájomného.

Zákonné záložné právo zabezpečujúce úvery poskytnuté bytovému družstvu na výstavbu bytov a nebytových priestorov a na rozsiahlejšie opravy a stavebné úpravy obytného domu vzniklo 1. júlom 1992 banke a upína sa na nehnuteľnosti družstva, ktoré úver dostalo (§ 28b zákona č. 42/1992 Zb. v znení neskorších prepisov).

Zo zákona vzniká aj záložné právo podľa § 15 ods. 1 zákona č. 182/1993 Z.z. o vlastníctve bytov a nebytových priestorov v znení neskorších prepisov. Podľa tohto ustanovenia na zabezpečenie pohľadávok z právnych úkonov týkajúcich sa domu, spoločných častí domu, spoločných zariadení domu a príslušenstva a na zabezpečenie pohľadávok vzniknutých z právnych úkonov týkajúcich sa bytu alebo nebytového priestoru v dome, vzniká zo zákona záložné právo k bytu alebo nebytovému priestoru v dome v prospech spoločenstva vlastníkov bytov a nebytových priestorov v dome. V prípade, ak vlastníci bytov a nebytových priestorov nezriadili spoločenstvo vlastníkov, uvedené záložné právo vzniká v prospech ostatných vlastníkov bytov a nebytových priestorov v dome.

Zákonné záložné právo vzniká aj podľa § 23 ods. 6 písm. a) zákona č. 180/1995 Z.z. o niektorých opatreniach na usporiadanie vlastníctva k pozemkom v znení neskorších prepisov. V tomto prípade zákonné záložné právo vzniká na zabezpečenie pohľadávok tých dedičov poľnohospodárskych a lesných pozemkov, ktorým v rámci vyporiadania dedičstva neprípadlo vlastníctvo k uve-

deným pozemkom. Veriteľovi takejto pohľadávky vzniká záznamom vlastníckeho práva dlžníka záložné právo k tomuto pozemku, pričom prípadná zákonná prednosť skoršieho záložného práva sa nepoužije. Súčasne so záložným právom takému dedičovi (záložnému veriteľovi) vzniká zo zákona predkupné právo k tomuto pozemku.

VI. POVAHA, PODSTATA A FUNKCIA NOTÁRSKEHO CENTRÁLNEHO REGISTRA ZÁLOŽNÝCH PRÁV

V novej právnej úprave záložného práva zaujíma kľúčové miesto Notársky centrálny register záložných práv, ktorý vedie Notárska komora Slovenskej republiky prostredníctvom 285 notárskych úradov. Ako bolo už v rámci výkladov o vzniku záložného práva uvedené, predpokladom vzniku záložného práva je predovšetkým notárska registrácia záložných práv, ak Občiansky zákonník alebo osobitný predpis neustanovuje inak (151e ods. 1 OZ). V tomto zmysle a v zákone vymedzenom rozsahu má teda povahu právotvornej skutočnosti. Pravda, notárska registrácia sa netýka len vzniku záložného práva, ale aj zmien údajov o záložnom práve, začatia výkonu záložného práva a výmazu záložného práva, pričom príslušný notár vykonáva registračné úkony na základe žiadosti oprávnenej osoby, ktorá je pre ten-ktorý prípad určená v ustanoveniach § 151g až 151md OZ.

Pre určenie povahy notárskej registrácie záložných práv má rozhodujúci význam okolnosť, že vo vzťahu k nej sa neuplatňuje zásada materiálnej publicity, ale iba zásada formálnej publicity. Použitie zásady materiálnej publicity, t. j. zásady hodnovernosti a záväznosti výslovne vylučuje vo vzťahu k registru záložných práv ustanovenie § 73d ods. 3 Notárskeho poriadku, kým pre ostatné údaje zapísané v iných notárskych centrálnych registroch sa uvedená zásada uplatňuje.⁴⁵ Samozrejme, zásada materiálnej publicity sa uplatňuje pri všetkých osobitných registroch záložných práv, ako aj pri zápisoch záložného práva do katastra nehnuteľností.

Naproti tomu je vo vzťahu k notárskej registrácii široko koncipovaná zásada formálnej publicity. Podľa ustanovenia § 73i ods. 1 Notárskeho poriadku má každý právo nahliadnuť do registra záložných práv a požadovať z neho výpisy, pričom notár na požiadanie vydá výpis z registra alebo potvrdenie, že v registri záložných práv určitá registrácia nie je.

⁴⁴ Pozri FLALA, J.: dielo cit. v pozn. 35, s. 17.

⁴⁵ V ustanovení § 73a ods. 2 NP sa o tom doslova hovorí: „Údaje zapísané v notárskych centrálnych registroch sú účinné voči každému odo dňa, ku ktorému sa zápis vykonal. Proti tomu, kto koná v dôvere v zápis do notárskeho centrálného registra, nemôže ten, koho sa zápis týka, namietkať, že zápis nezodpovedá skutočnosti.“ Tiež v dôvodovej správe k ustanoveniu § 151e novely Občianskeho zákonníka (zákon č. 526/2002 Z.z.) sa uvádza, že notársky register záložných práv neosvedčuje existenciu práv v ňom zapísaných.

Preto notársky register záložných práv, resp. zápisy v ňom uvedené nemajú povahu autentickú, ale len informatívnu.⁴⁶

Uvedená povaha má nepochybne vplyv aj na podstatu notárskej registrácie záložného práva, ako aj postupy notára pri samotnej registrácii. Prímerane tomu notár pri registrácii záložného práva neskúma platnosť záložnej zmluvy, prípadne jej iné právne náležitosti. Pred registráciou je oprávnený a povinný zistiť totožnosť osoby, ktorá podáva návrh na registráciu, a v prípade, ak žiadosť podáva iná ako oprávnená osoba, zisťuje jej oprávnenie konať. Potom zistí, či žiadosť o registráciu záložného práva obsahuje všetky údaje ustanovené presne zákonom [porovnaj § 73f ods. 2 v spojitosti s ustanovením § 73d ods. 1 písm. a), c) až j) NP]. Po prijatí a spracovaní žiadosti o registráciu vykoná notár registráciu záložného práva. O vykonaní registrácie vydá notár žiadateľovi potvrdenie (§ 73h ods. 2 NP).

Notár má zásadne povinnosť vykonať registráciu záložného práva, ak sú splnené uvedené podmienky. Nesmie teda odmietnuť žiadosť o jej vykonanie. Výnimku predstavujú dva prípady ustanovené v § 36 NP, podľa ktorého notár môže odmietnuť vykonať úkon, ktorý by jednak odporoval zákonu alebo všeobecne záväzným právnym predpisom, a jednak vtedy, ak žiadateľ nezloží primeraný predavok na odmenu notára a náhradu hotových výdavkov.

Z technického hľadiska vedenie Notárskeho centrálného registra záložných práv a spôsob jeho realizácie v ňom prebieha v elektronickej podobe (internet).⁴⁷

Absencia zásady materiálnej publicity eliminuje hodnovernosť a záväznosť Notárskeho registra záložných práv, v dôsledku čoho svojou funkciou neprekračuje vlastne rámec moderného informačného prostriedku fungujúceho na zásade formálnej publicity, sprístupňujúceho širokej verejnosti základné údaje o záložnoprávných vzťahoch a umožňujúceho v konkrétnosti najmä zistiť neexistenciu záložného práva na majetok určitej osoby. Z týchto dôvodov by bolo treba uvažovať o zavedení zásady materiálnej publicity aj do tohto druhu notárskej registrácie navyše ešte aj preto, lebo spomedzi obdobných registrácií a zápisov predstavuje jedinú výnimku, kde sa neuplatňuje. A práve pri takomto dôležitom prostriedku zabezpečenia a uspokojovania pohľadávok, akým je záložné právo, pre takúto absenciu zásady hodnovernosti niet nijakých presvedčivých dôvodov. Okrem toho jej neexistencia pri notárskej registrácii odporuje stredo európskej tradícii, kde sa

⁴⁶ Pozri: KOVÁCS, K.: Postup a postavenie notára pri registrácii záložných práv k hnutelým veciam. In: dielo cit. v pozn. 8, s. 542 a n.

⁴⁷ Vedenie a spôsob registrácie upravuje v podrobnostiach vyhláška č. 607/2002 Z.z., ktorou sa ustanovujú podrobnosti o Notárskom registri záložných práv a o zmene a doplnení vyhlášky MS SR č. 31/1993 Z.z. o odmenách a náhradách notárov v znení neskorších predpisov.

dlhodobu uplatňuje úzus, že „čo je v úradnom dokumente zapísané, to aj platí“, a možno teda tomu, čo je napísané, dôverovať a aj sa na to odvolať.

VII. OBSAH ZÁLOŽNOPRÁVNEHO VZŤAHU

1. Všeobecne

Ako je známe, obsahom záložného právneho vzťahu sú rôzne práva a povinnosti jeho subjektov. Zásadne možno tieto práva a povinnosti triediť jednak podľa toho, či ich posudzujeme pred splatnosťou, alebo po splatnosti pohľadávky zabezpečenej záložným právom, a jednak z hľadiska, či sa založené veci odovzdávajú záložnému veriteľovi či tretej osobe do úschovy alebo zostanú naďalej v užívaní záložcu (posesórne a neposesórne záložné právo). Vo svetle novej právnej úpravy sa žiada venovať zvýšenú pozornosť práve druhému kritériu delenia práv a povinností, a to v čase pred splatnosťou pohľadávky, kým práva a povinnosti subjektov po splatnosti zabezpečenej pohľadávky sú podriadené a usposobené mechanizmu výkonu záložného práva, ktorému bude venovaná osobitná časť tejto štúdie, a v tomto kontexte bude vhodnejšie hovoriť aj o právach a povinnostiach subjektov.

2. Neposesórne záložné právo

Ako už bolo naznačené, k závažným cieľom reformy záložného práva patrí vytvorenie všeobecnej právnej možnosti, aby založené hnutelné veci naďalej mohli zostať v užívaní záložcu.⁴⁸ Prevažne na tento účel bol aj zriadený Notársky centrálny register záložných práv fungujúci na princípe formálnej publicity. S realizáciou tejto možnosti sa spájajú ďalekosiahle pozitívne účinky spojené osobitne s obchodopodnikateľskými činnosťami drobných a stredných podnikateľov, ktorí spravidla nevlastnia vhodné nehnuteľnosti, ku ktorým by mohli zriadiť záložné právo na účely zabezpečenia úverových pohľadávok. Týmto spôsobom môžu záložcovia naďalej bez prerušenia užívať vo výrobnom procese a v inej podnikateľskej činnosti také založené hnutelné veci, akými sú stroje, zariadenia, inventár, zásoby, nákladné automobily atď.

V prípade, ak záloh nebol odovzdaný záložnému veriteľovi alebo inej osobe do úschovy, a teda zostane záložcovi na ďalšie hospodárske využívanie, ako najdôležitejšia sa vynára otázka, aké povinnosti musí záložca pri užívaní zálohu dodržiavať, aby základná hodnota založenej veci bola zachovaná. Zákon ponecháva

⁴⁸ K osobitným právnym úpravám, ktoré umožňovali aj do reformy záložného práva ponechanie určitých hnutelných vecí tiež po vzniku záložného práva k nim v užívaní záložcu, patrili napr. prv platný zákon č. 61/1952 Zb. o námornej plavbe v znení zákona č. 42/1980 Zb. a zákona č. 144/1998 Z. z. o skladiskovom záložnom liste, tovarovom záložnom liste.

predovšetkým účastníkom zmluvy o zriadení záložného práva možnosť, aby podľa svojej úvahy určili konkrétne podmienky, kritériá a pravidlá, ktoré musí záložca pri užívaní dodržiavať, aby sa v nijakom smere neprimerane nezmenšovala hodnota zálohu, čím by sa mohol zoslabiť alebo aj celkom zmažiť účel zriadenia záložného práva a v konečnom dôsledku ohroziť alebo znemožniť návratnosť poskytnutých úverov pre prípad nesplnenia zabezpečenej pohľadávky, kedy by teda malo dôjsť k predpokladanému speňaženiu zálohu.

Ak záložná zmluva neurčuje inak, platí dispozitívne ustanovenie zákona, že záložca môže záloh užívať „obvyklým spôsobom“, pričom sa však musí zdržať všetkého, čím sa hodnota zálohu znižuje, do ktorého sa nepočíta bežné opotrebovanie zálohu (§ 151i ods. 1 OZ).

Právna možnosť, podľa ktorej môže vec naďalej zostať v užívaní záložcu, je zrejme jedným z neurčitých bodov realizácie už spomenutého ďalekosiahleho zámeru novej úpravy záložného práva, lebo práve tu môže odôvodnene vzniknúť obava zo strany záložných veriteľov (bánk), že záložcovia by mohli zneužiť toto svoje užívacie právo v najrôznejších smeroch, čo by mohlo viesť k nežiaducemu znehodnoteniu zálohu. Z týchto dôvodov by sa žiadala podrobnejšia úprava práv, ale najmä povinností záložcu, ktorá by osobitne riešila otázku straty zálohu na cene v dôsledku jeho užívania.

Záložcovi pred splatnosťou zabezpečenej pohľadávky zásadne patrí aj právo disponovania zálohom, vrátane jeho scudzenia.

Záložca je povinný poistiť záloh len vtedy, ak tak určuje záložná zmluva (§ 151mc ods. 1 OZ).

3. Posesórne záložné právo

Záložný veriteľ, ktorému bola ako záloh odovzdaná hmotná vec, je jej oprávneným detentorom. V tomto právnom postavení je povinný zveriť záloh chrániť pred poškodením, stratou a zničením. Primerane tomu záložnému veriteľovi prislúchajú všetky obdobné právne prostriedky ochrany proti neoprávneným zásahom, ako keby bol vlastníkom (porovnaj § 126 ods. 2 OZ). Či je záložný veriteľ oprávnený užívať záloh, závisí od udelenia súhlasu záložcom.

Ak záložnému veriteľovi v súvislosti s jeho činnosťou smerujúcou k ochrane pred poškodením, stratou a zničením vzniknú náklady, je oprávnený požadovať od záložcu, aby mu uhradil nevyhnutne a účelne vynaložené náklady (§ 151i ods. 2 a 3 OZ).

VIII. VÝKON ZÁLOŽNÉHO PRÁVA

Zásadné zmeny nastali, tak ako už bolo naznačené na začiatku tejto state, vo výkone záložného práva, pričom sa dôsledne prejavuje uhradzovacia funkcia zá-

ložného práva. Záložný veriteľ môže začať výkon záložného práva za predpokladu, že nastala splatnosť zabezpečenej pohľadávky a táto nie je riadne a včas splnená. Záložnému veriteľovi sa v zákone ponúkajú tieto možnosti: buď sa uspokojí spôsobom určeným v zmluve, alebo predajom na dražbe, alebo sa môže domáhať núteného výkonu záložného práva prostredníctvom súdu v konaní o výkone rozhodnutia podľa Občianskeho súdneho poriadku, alebo prostredníctvom súdneho exekútora podľa ustanovení Exekučného poriadku.

Ak nastanú uvedené predpoklady, záložný veriteľ sa môže uspokojiť alebo domáhať uspokojenia, aj keď je zabezpečená pohľadávka premlčaná.

1. Priamy výkon záložným veriteľom

Nová právna úprava venuje zvýšenú pozornosť spôsobu priameho uspokojenia samým záložným veriteľom speňažením zálohu, t.j. najmä predajom zálohu, pričom namiesto zrušeného § 299 ods. 2 OBZ sa vytvára mechanizmus, ktorý by mal odstrániť, resp. doplniť všetky chýbajúce nedostatky doterajšej právnej úpravy. K nim na prvom mieste patrí zákonné splnomocnenie záložného veriteľa predať záloh v mene záložcu (§ 151m ods. 6 OZ). Tým sa dá úplne, bez problémov a teoreticky čistým spôsobom a tiež úplne v súlade s právnou úpravou katastra nehnuteľností dosiahnuť nadobudnutie vlastníckeho práva k zálohu, ak je ním aj nehnuteľnosť. Zákonné splnomocnenie na jednej strane v porovnaní so zmluvným plnomocenstvom zabraňuje tomu, aby záložca plnomocenstvo odvolal, a na strane druhej, mimo akýchkoľvek pochybností vytvára ďalší zákonný dôvod pre nadobudnutie veci od nevlastníka. To znamená, že záložný veriteľ ako nevlastník má oprávnenie udelené zákonom, aby vec predal s tým, že nadobúdateľ nadobúda plnohodnotné vlastnícke právo k tejto veci tak, ako keby ju nadobudol od vlastníka (pozri k tomu dôvodovú správu k tomuto ustanoveniu).

Samozrejme, toto zákonné splnomocnenie záložného veriteľa obsiahnuté v ustanovení § 151m ods. 6 OZ ho oprávňuje podať aj návrh na vykonanie dobrovoľnej dražby.

Výkon záložného práva priamo záložným veriteľom sa zásadne uskutočňuje predajom zálohu, pričom záložný veriteľ sa uspokojuje z výťažku predaja zálohu.⁴⁹ Nedovolenosť uzavrieť dohodu, podľa ktorej by sa záložný veriteľ uspokojil priamo tým, že nadobudne vec do vlastníctva, prípadne nadobudne právo či inú majetkovú hodnotu, je podľa právnej úpravy časovo obmedzená v tom zmysle, že dohoda medzi záložným veriteľom a záložcom vyjadrujúca takéto právne následky je neplatná len vtedy, ak bola uzavretá pred splatnosťou pohľadávky zabezpečenej záložným právom. Z dikcie zákona (§ 151j ods. 3 OZ) nepochybne vyplýva,

⁴⁹ Pozri: ŽITŇANSKÁ, L.: Nová právna úprava záložného práva. In: Ars Notaria č. 3/2002, s. 19.

že sa nevyklučuje, aby dohoda s takýmto obsahom a následkami bola uzavretá po splatnosti pohľadávky. V takomto prípade by sa výkon záložného práva, a teda uspokojenie záložného veriteľa uskutočnilo inak, než priamym speňažením, a to ponechaním si zálohu.

K modifikovanej podobe priameho uspokojenia dochádza aj v prípade záložného práva k peňažnej pohľadávke. Za predpokladu, že vznik záložného práva bol poddlžníkovi oznámený záložcom alebo preukázaný záložným veriteľom a poddlžník splnil svoj peňažný dlh záložnému veriteľovi, záložný veriteľ je oprávnený prijať plnenie u seba držať. Ak zabezpečená pohľadávka nie je ani potom riadne a včas splnená, záložný veriteľ je oprávnený uspokojiť sa z peňažného plnenia poddlžníka, ak zmluva o zriadení záložného práva neurčuje inak (pozri § 151mb ods. 3 a 4 OZ).

Iné priame uspokojenie záložným veriteľom, než je speňaženie zálohu, môže nastať vtedy, ak bol záloh poistený a nastala poisťovná udalosť. V prípade poisťovnej udalosti poskytne poisťiteľ plnenie záložnému veriteľovi alebo inej osobe určenej záložným veriteľom za predpokladu, že záložca písomne oznámi alebo záložný veriteľ poisťiteľovi preukáže, a to najneskôr do výplaty plnenia z poisťovnej zmluvy, vznik záložného práva. Záložný veriteľ je oprávnený prijať plnenie držať u seba. Len čo zabezpečená pohľadávka nie je splnená riadne a včas, záložný veriteľ je oprávnený uspokojiť sa z peňažného plnenia, ktoré mu poskytol poisťiteľ, ak zmluva o zriadení záložného práva neurčuje inak (§ 151mc ods. 2 a 3 OZ).

Zákon zásadným spôsobom rieši aj otázku poradia rozhodujúceho pre uspokojenie záložných práv upínajúcich sa k jednému zálohu, v ktorej doterajšia úprava narúšala istotu záložných veriteľov v tom, že v rozpore s časovou postupnosťou vzniku záložných práv na zálohu bolo v prípadoch ustanovených zákonom uprednostnené určité záložné právo, hoci vzniklo neskoršie. Nová občianskoprávna úprava na rozdiel od predchádzajúcej úpravy jednoznačne hlása zásadu „prior tempore potior iure“. Pritom pre uspokojenie záložných práv zo zálohu je rozhodujúce poradie ich registrácie buď v notárskom registri záložných práv, alebo ich registrácie v osobitnom registri. Pokiaľ by vznikla konkurencia viacerých záložných práv na hnutelnej veci a niektoré z nich vznikli odovzdaním, majú prednosť záložné práva registrované pred neregistrovanými v registre záložných práv (§ 151k ods. 1 a 2 OZ).

Právnym základom, ktorý umožňuje modifikovať uvedené poradie v uspokojovaní záložných práv na zálohu, je dohoda záložných veriteľov. Dohoda nadobúda účinnosť registráciou dohodnutého poradia v registri záložných práv, alebo registráciou v osobitnom registri, pričom žiadosť o registráciu dohody o poradí podávajú všetci záložní veritelia zúčastnení na dohode. Ten zo záložných veriteľov, ktorý neparticipuje na tejto dohode, je zákonom chránený v tom zmysle, že možnosti vymáhania jeho pohľadávky pri výkone záložného práva sa takouto dohodou nesmú zhoršiť. Ak by taká možnosť v dôsledku dohody nastala, dohoda

záložných veriteľov o poradí ich záložných práv rozhodujúcom pre ich uspokojenie voči záložnému veriteľovi je neúčinná (§ 151k ods. 3 OZ).

V novoformulovaných ustanoveniach § 151l až 151ma zákon upravuje postup pri výkone záložného práva s osobitným zreteľom na postup určený v zmluve o zriadení záložného práva a spočívajúci v predaji zálohu iným spôsobom ako na dražbe, pričom sa veľmi podrobne riešia vzťahy záložného veriteľa vykonávajúceho záložné právo k ostatným záložným veriteľom, ak sa ich záložné právo upína k tomu istému zálohu. V rámci toho osobitnú pozornosť si zasluhuje rozlišovanie medzi výkonom záložného práva prednostným záložným veriteľom na jednej strane a záložným veriteľom, ktorý nemá postavenie prednostného záložného veriteľa, na strane druhej.

V tejto súvislosti je žiaduce osobitne skúmať, či sa pri výkone záložného práva v právnej úprave tomu zodpovedajúcich postupov záložného veriteľa rešpektuje rovnováha záujmov všetkých strán záložnoprávneho vzťahu, t.j. vzťahu medzi záložným veriteľom a záložcom, resp. záložným dlžníkom.

Z tohto hľadiska je relevantné, že záložný veriteľ vykonávajúci záložné právo je povinný oznámiť záložcovi, resp. aj záložnému dlžníkovi začatie výkonu záložného práva a zaregistrovať toto začatie v registri záložných práv, ak ide o záložné práva v ňom registrované. Od okamihu doručenia oznámenia záložca nesmie previesť na iného záloh bez súhlasu záložného veriteľa. V prípade, ak záložca poruší tento zákaz pri bežnom obchodnom styku a v rámci predmetu podnikania záložcu, nadobúdateľ nadobudne záloh nezaťažený záložným právom za predpokladu, že nevedel a vzhľadom na všetky okolnosti ani vedieť nemohol, že sa začal výkon záložného práva.

Oznámenie o začatí výkonu záložného práva má ešte ten význam, že po uplynutí 30 dní od oznámenia záložný veriteľ môže predať záloh buď priamo, alebo na verejnej dražbe. Môže tak však urobiť aj skôr, ak sa na tom po oznámení dohodne záložný veriteľ so záložcom.

Zákon záložcovi a záložnému veriteľovi pri výkone záložného práva ukladá celý rad závažných povinností. Záložca je povinný:

a) strpieť výkon záložného práva a

b) poskytnúť záložnému veriteľovi súčinnosť potrebnú na výkon záložného práva (vydanie zálohu a potrebných dokladov).

Naproti tomu záložný veriteľ je povinný informovať záložcu o priebehu výkonu záložného práva, najmä vo vzťahu k cene zálohu, ktorá je kľúčovou otázkou speňaženia zálohu najmä vtedy, keď záložný veriteľ predáva záloh iným spôsobom ako na verejnej dražbe; záložný veriteľ totiž predáva cudziu vec a nemusí mať vždy a priori záujem na predaji zálohu za najvyššiu možnú cenu a v daných podmienkach mu môže napríklad stačiť, aby uspokojil iba svoju pohľadávku, prípadne tu môžu mať vplyv aj ďalšie negatívne okolnosti (predaj zálohu vyhladnutým osobám, s ktorými je záložný veriteľ v priateľských alebo príbuzenských

2. Dobrovoľné dražby

zvážkoch, a pod.). Zákon, vychádzajúc z konkrétnych daností, celkom všeobecne ukladá záložnému veriteľovi povinnosť, aby pri predaji zálohu postupoval s náležitou starostlivosťou s tým, aby predal záloh za cenu, za ktorú sa zvyčajne predáva rovnaký, alebo podobný predmet za porovnateľných podmienok v čase a mieste predaja (§ 151m ods. 8 OZ). Povinnosti záložného veriteľa sa tým však nekončia. Po predaji musí záložcovi bez zbytočného odkladu podať komplexnú správu o výkone záložného práva.

Ak výťažok z predaja prevyšuje zabezpečenú pohľadávku, záložný veriteľ je povinný vydať záložcovi bez zbytočného odkladu sumu prevyšujúcu výšku zabezpečenej pohľadávky po tom, čo si odpočítal náklady nevyhnutne a účelne vynaložené v súvislosti s výkonom záložného práva.

Je odôvodnené sa nazdávať, že práve výkon záložného práva záložným veriteľom uskutočneným predajom vytvára priestor pre možné zneužitie predaja zo strany záložného veriteľa, pričom možno mať pochybnosti, či prijatá úprava dostatočne chráni záujmy vlastníka (záložcu).

Platforma pre narušenie rovnováhy záujmov medzi záložným veriteľom a záložcom sa vytvára najmä tým, že na priamy výkon záložného práva záložným veriteľom podľa záložnej zmluvy sa nevyžaduje exekučný titul a predpoklad pre začatie výkonu záložného práva, t.j. nesplnenie zabezpečenej pohľadávky včas a riadne nie je objektívne zistené a potvrdené, ale vlastne závisí od úvahy záložného veriteľa, pričom záložca podľa novej právnej úpravy nemá k dispozícii adekvátne prostriedky ochrany voči postupu záložného veriteľa.⁵⁰

Uvedené povinnosti ukladané zákonom záložnému veriteľovi pri dosahovaní optimálnej ceny zálohu majú len deklaratívnu povahu bez právnych následkov v prípade ich porušenia a navyše predaj sa v podstate môže v daných podmienkach uskutočniť nielen bez náležitej spoločenskej kontroly, ale aj bez záväzných objektívnych kritérií. To všetko vyvoláva oprávnené pochybnosti o tom, či práve v uvedenom smere nemôže dôjsť k narušeniu rovnováhy záujmov záložného veriteľa (najčastejšie je ním poskytovateľ úveru) a záložcu, podnikateľa v takom stále ešte neštandardnom podnikateľskom prostredí, aké v Slovenskej republike stále pretrváva, a či teda uvedené riešenie, inak zrejme vecne zamerané správne, predsa len nepredbieha vývoj.

⁵⁰ Napr. riešenie prijaté v Českej republike umožňuje speňažiť záloh na návrh záložného veriteľa buď vo verejnej dražbe, alebo súdnym (exekútorským) predajom zálohu. Priamy výkon záložného práva predajom zálohu záložným veriteľom česká právna úprava nepozná a neupravuje. Pozri § 165a a nasl. českého Občianskeho zákonníka, v znení zákona č. 317/2001 Sb.

Predaj zálohu na dražbe uvádza Občiansky zákonník v ustavení § 151j ods. 2 ako v poradí druhý spôsob, prostredníctvom ktorého sa môže záložný veriteľ uspokojiť, ak pohľadávka zabezpečená záložným právom nie je riadne a včas uspokojená. Samotná dražba sa uskutočňuje podľa osobitného zákona, ktorým je zákon č. 527/2002 Z.z. o dobrovoľných dražbách a o doplnení zákona SNR č. 323/1992 Zb. o notároch a notárskej činnosti (Notársky poriadok) v znení neskorších predpisov.

Úprava o dobrovoľných dražbách je svojím koncepčným ponímaním úplne novou právnou reguláciou v slovenskom práve. Zákon bol prijatý v súvislosti s reformou záložného práva a má nahradiť zo všetkých stránok nedokonalý a zastaralý zákon č. 174/1950 Zb. o dražbách mimo exekúcie v znení zákona č. 513/1991 Zb. a z obsahovej stránky má odstrániť ďalšie prekážky pri presadzovaní záujmov záložných veriteľov. Navyše sa vzťahuje aj na nehnuteľnosti a na ďalšie predmety.

Na rozdiel od českej právnej úpravy verejných dražieb, nezahŕňa úpravu tzv. nedobrovoľných dražieb, pričom aj ponímanie dobrovoľných dražieb je v českom a slovenskom práve rozdielne.⁵¹

Podstata dobrovoľnej dražby podľa citovaného zákona spočíva v tom, že dražba sa uskutočňuje na návrh vlastníka predmetu dražby alebo osoby oprávnenej podľa osobitného zákona konať v mene vlastníka, ktorým je záložný veriteľ. Týmto osobitným zákonom je Občiansky zákonník, ktorý v § 151m ods. 6 záložnému veriteľovi udeľuje zákonné oprávnenie konať v mene záložcu pri predaji zálohu. Pravda, v ustanovení § 7 ods. 1 zákona o dobrovoľných dražbách sa za navrhovateľa predovšetkým označuje vlastník predmetu, čo nie je celkom presné, pretože potom by mohlo ísť len o veci, a to by nezodpovedalo oveľa širšiemu vymedzeniu predmetu dražby podľa ustanovenia § 3 cit. zákona. To znamená, že v súlade s vymedzením predmetu dražby, navrhovateľom dražby môže byť nielen vlastník, ale aj ten, komu patrí právo a iná prevoditeľná majetková hodnota, a to tak jednotlivý, ako aj ako ich súbor a, samozrejme, podnik alebo časť podniku.

Zákon z dražby vylučuje celý rad vecí, práv a iných majetkových hodnôt, a to z najrôznejších dôvodov. Sú to najmä veci, práva a iné majetkové hodnoty, s ktorými nemožno nakladať, či už na základe zmluvy, vykonateľného rozhodnutia súdu alebo orgánu štátnej správy, alebo to vylučuje osobitný predpis (napr. zákon NR SR č. 278/1993 Z.z. o správe majetku štátu v znení neskorších predpisov). So zreteľom na ústavnoprávnu ochranu tzv. výlučného vlastníctva štátu, obce alebo určených právnických osôb, z dražby je vylúčený aj takýto majetok.

⁵¹ Porovnaj slovenský zákon s českým zákonom č. 26/2000 Sb. o verejných dražbách, ktorý nadobudol účinnosť dňa 1. mája 2000. K výkladu o základných otázkach tohto zákona pozri napr. PRUDILOVÁ, M.: Verejné dražby a exekuce. Praha, Linde 2001, s. 24 a n.

Z dražby podľa citovaného zákona sú vylúčené cenné papiere, ako aj veci, voči ktorým by bolo uplatnené zádržné právo.

Z dražby sú vylúčené tiež tie nehnuteľnosti, ktoré sú obmedzené predkupným právom vecnoprávneho charakteru, a hnuteľné veci s tým istým obmedzením, ak je predkupné právo zapísané v listinách osvedčujúcich vlastníctvo a nevyhnutných na nakladanie s vecou. Rovnako nemožno dražiť spoluvlastnícky podiel k veci. Je zaujímavé, že v oboch týchto skupinách prípadov sa neuplatňuje vylúčenie z predmetu dražby, ak je navrhovateľom záložný veriteľ. Dôsledná ochrana záujmov záložného veriteľa sa ďalej prejavuje v tom, že zákon bezpodmienečne vyžaduje súhlas záložného veriteľa k návrhu na dražbu takého predmetu, ku ktorému bolo zriadené záložné právo, a navrhovateľom nie je sám záložný veriteľ (pozri § 3 ods. 8 cit. zákona o dražbách).

Dobrovoľnú dražbu možno uskutočniť len na základe písomnej zmluvy o vykonaní dražby, ktorú uzavrie navrhovateľ dražby s dražobníkom. Uzavretie zmluvy o dražbe sa nevyžaduje v prípadoch, ak je predmetom dražby majetok štátu a dražobníkom orgán štátnej správy, alebo ak ide o majetok územného správneho celku a dražobníkom je sám územný samosprávny celok, alebo ak je dražobník a navrhovateľ tou istou osobou, pretože nemôže uzavrieť zmluvu sám so sebou.

Každá zmluva o dražbe musí obsahovať všeobecné esenciálne náležitosti, ktorými podľa zákona sú: označenie navrhovateľa dražby, dražobníka, premet dražby, najnižšie podanie, predpokladané náhrady dražby a výška odmeny dražobníka alebo spôsob jej určenia alebo dohoda o tom, že dražba je bezplatná. Imanentnou súčasťou zmluvy je aj príloha obsahujúca písomné vyhlásenie navrhovateľa dražby, že predmet dražby možno dražiť (§ 16 ods. 2 cit. zákona). Okrem toho určité zmluvy o dražbe, najmä ak je navrhovateľom záložný veriteľ alebo ak je navrhovateľom štát, obec alebo samospráva, musia povinne obsahovať aj špeciálne esenciálne náležitosti podľa § 16 ods. 3 a 5. Ak by v konkrétnom prípade niektorá zo zákonom ustanovených všeobecných alebo špeciálnych náležitostí chýbala, zmluva je neplatná, pričom ide o absolútnu neplatnosť.

Ustanovenia o publicite a o organizačno-technickom zabezpečení dobrovoľných dražieb určujú pravidlá, ktoré sú štandardné pre tento druh verejných dražieb (pozri § 17 až 23 cit. zákona).

V tejto súvislosti za zavádza nový inštitút do slovenského právneho poriadku Centrálny register dražieb obsahujúci zoznam vyhlásených dražieb, ktorý má zabezpečiť publicitu dražieb, a tým vlastne zvýšenie istoty v právnych vzťahoch, ktorých sa dražba týka.⁵² O vykonaní dražby musí dražobník vyhotoviť zápisnicu

⁵² Pozri: OPATOVSKÝ, J.: Úlohy notára v procese výkonu dobrovoľných dražieb. In: dielo cit. v pozn. 8, s. 523 a nasl.

alebo sa priebeh dražby osvedčuje notárskou zápisnicou, ktorá musí byť vyhotovená vždy vtedy, ak ide o dražbu nehnuteľností, podniku alebo jeho častí, alebo aj o dražbu hnuteľných vecí, práv a iných majetkových hodnôt presahujúcich sumu 1 000 000 Sk.

Vlastnícke právo k veci alebo iné právo k predmetu dražby nadobúda vydražiteľ udelením príklepu za predpokladu, že je splnená podmienka, že vydražiteľ v určenej lehote zaplatil cenu dosiahnutú vydražením. Udelenie príklepu je tak jedinou právotvornou skutočnosťou spôsobujúcou nadobudnutie vlastníckeho práva alebo iného práva k predmetu dražby. V dôsledku toho, ak ide o nehnuteľnosť, príslušná správa katastra po tom, čo obdržala osvedčený odpis notárskej zápisnice o priebehu dražby, zapíše formou záznamu vlastnícke právo v prospech vydražiteľa.

Pokiaľ ide o typické vecné práva k cudzej veci, s prechodom vlastníckeho práva k predmetu dražby na nového vlastníka nezanikajú práva vyplývajúce z vecných bremien, ako aj záložné práva, ale prechádzajú na vydražiteľa. Naproti tomu predkupné právo viazané na predmete udelením príklepu zaniká, ak bola cena vydraženého predmetu uhradená, s výnimkou zákonného predkupného práva spoluvlastníkov veci k spoluvlastníckemu podielu podľa § 142 OZ.

Zákon upravuje aj osobitnú zodpovednosť za vady, za škodu a za omeškanie týkajúce sa všetkých osôb zúčastnených na dražbe (§ 33).

Keďže zákon o dobrovoľných dražbách rieši početné kľúčové súkromnoprávne vzťahy hmotnoprávnej povahy, a tak nadväzuje na základnú občianskoprávnu úpravu, najmä na novokoncipované ustanovenia o záložnom práve, je len logické a plne odôvodnené, že je zákonom zakotvená úzka prepojenosť v podobe subsidiarity ustanovení Občianskeho zákonníka, ktoré sa použijú v prípade, keď sa v rámci dražieb vyskytnú právne vzťahy alebo ich niektoré stránky zákonom o dobrovoľných dražbách neupravené.

Napriek určitým nedostatkom zákon o dobrovoľných dražbách zaiste zásadným spôsobom pozitívne ovplyvní postup pri realizácii zabezpečených pohľadávok najmä záložným právom.

3. Predaj zálohu súdom alebo exekútorom

Na rozdiel od uspokojenia zo zálohu spôsobom určeným v zmluve alebo predajom na dražbe, výkon záložného práva predajom zálohu súdom alebo exekútorom predstavuje nedobrovoľný, vynútený spôsob, ktorý sa uskutočňuje proti vôli záložcu, resp. obligačného dlžníka, ak je tento osobou odlišnou od záložcu. Deje sa tak formami a prostriedkami civilného exekučného práva, t.j. prostredníctvom výkonu súdnych a iných rozhodnutí jednak súdom podľa šiestej časti Občianskeho súdneho poriadku a jednak súdnym exekútorom podľa Exekučného poriadku. Preto základným predpokladom tohto núteného výkonu záložného

práva predajom zálohu súdom či súdnym exekútorom je existencia exekučného titulu. To znamená, že oprávnenému, t.j. záložnému veriteľovi, bola zabezpečená pohľadávka priznaná vykonateľným rozhodnutím súdu alebo iného orgánu, resp. vyplýva z notárskych zápisníc obsahujúcich právny záväzok (pozri § 274 OSP a § 41 EP).

Ako už bolo v inej súvislosti povedané, v prípade, keď bolo zriadené sudcovské alebo exekučné záložné právo, výkon rozhodnutia predajom nehnuteľnosti možno viesť priamo aj proti neskoršiemu nadobúdateľovi nehnuteľnosti (pozri § 338a ods. 2 OSP, prípadne § 174 EP).

IX. ZÁNİK ZÁLOŽNÉHO PRÁVA

Právne skutočnosti spôsobujúce zánik záložného práva možno zásadne triediť podľa toho, či zánik záložného práva nastáva ako dôsledok zániku zabezpečovanej pohľadávky, alebo právne skutočnosti spôsobujú len zánik záložného práva bez toho, aby sa dotkli existencie zabezpečenej pohľadávky. Z uvedeného rozlišovania vychádza aj právna úprava dôvodov zániku záložného práva obsiahnutá v ustanovení § 151md ods. 1 OZ.

Vznik a trvanie záložného práva je nerozlučne spojené s pohľadávkou, ktorú zabezpečuje, a preto záložné právo zaniká predovšetkým spolu so zánikom pohľadávky. Nezáleží na tom, akým spôsobom pohľadávka zanikne, aj keď je zrejmé, že najčastejším spôsobom jej zániku je splnenie, pričom nie sú vylúčené ani ostatné spôsoby zániku (započítanie, dohoda strán, splnutie postavenia veriteľa a dlžníka zo záväzkového právneho vzťahu, následná nemožnosť plnenia).

Ďalším častým spôsobom zániku záložného práva je jeho výkon (tento spôsob sa medzi dôvodmi zániku záložného práva v cit. ustanovení Občianskeho zákonníka výslovne nespomína). Výkon záložného práva smeruje k speňaženiu zálohu. Len čo bolo záložné právo vykonané, zaniká aj vtedy, keď zabezpečovaná pohľadávka nebola v celom rozsahu uspokojená.

Záložné právo môže zaniknúť aj v dôsledku iných právnych skutočností, a to:

- zánikom zálohu, t.j. jeho zničením, spotrebovaním a pod.,
- vzdaním sa záložného práva záložným veriteľom, pričom sa už nevyžaduje forma notárskej zápisnice,
- uplynutím času, na ktorý bolo záložné právo zriadené,
- vrátením veci záložcovi, ak záložné právo vzniklo odovzdaním veci,
- prevodom zálohu záložcom v bežnom obchodnom styku v rámci výkonu predmetu podnikania alebo ak bol v čase prevodu alebo prechodu zálohu nadobúdateľ dobromyseľný,
- prevodom zálohu, ak je záložca podľa záložnej zmluvy oprávnený ho previesť bez zafarbenia záložným právom,

- inými skutočnosťami vyplývajúcimi zo záložnej zmluvy alebo osobitného predpisu.

Po zániku záložných práv sa vykoná ich výmaz z registra záložných práv alebo z osobitného registra, ak sa vyžaduje registrácia v tomto osobitnom registri. Ak ide o zánik posesórneho záložného práva, záložný veriteľ je povinný vrátiť záložcovi záloh bez zbytočného odkladu.

XI. ZÁVER

Výsledkom reformy záložného práva v Slovenskej republike je nový model tohto základného občianskoprávneho zabezpečovacieho prostriedku, ktorý prináša početné novoty a odlišnosti nielen v porovnaní s našou predchádzajúcou úpravou, prípadne so staršími klasickými európskymi občianskoprávnymi úpravami, ale aj v porovnaní s úpravami prijatými súbežne v niektorých okolitých transformujúcich sa krajinách približne v tých istých spoločensko-ekonomických podmienkach, s tými istými zámermi a funkčným zacielením (Maďarsko, Česká republika).

Z týchto dôvodov nová právna úprava záložného práva v Slovenskej republike vyvoláva zvýšenú pozornosť domácej i zahraničnej odbornej verejnosti a v tejto súvislosti sa dostávajú celkom prirodzene do popredia také otázky, akými sú vhodnosť, primeranosť novej úpravy, ako sa táto v praxi osvedčuje, či sa naplňujú s ňou spojené očakávania a celý rad ďalších otázok, pričom nechýbajú ani pochybnosti o odôvodnenosti určitých jej stránok či prvkov. Napriek tomu, že celkové hodnotenie kvalít novej slovenskej právnej úpravy záložného práva opierajúce sa o analýzu jej efektívnosti a pôsobení v praxi by bolo azda predčasné, pretože úprava je účinná iba od 1. januára 2003 a na zhromažďovanie skúseností a poznatkov o jej pôsobení treba nepochybne oveľa väčší časový priestor, žiada sa už teraz venovať pozornosť aj viacerým pochybnostiam, pripomienkam i námietkam, ktoré boli vyjadrené ešte počas legislatívneho procesu, alebo aj po prijatí právnej úpravy.⁵⁸ Je to potrebné nielen v záujme riešenia, odstránenia, či zmierňovania konkrétnych interpretačných a aplikačných problémov a ťažkostí, ktoré napokon sprevádzajú viac-menej každú novú právnu úpravu, ale treba si ich v zovšeobecnenej podobe všimnúť ako podnety *de lege ferenda*, najmä aj v súvislosti s pripravovanou rekonštrukciou Občianskeho zákonníka, ktorá je zaiste celkom vhodnou príležitosťou aj pre zhodnotenie efektívnosti platnej právnej úpravy záložného práva a pre jej prípadné zdokonalenie.

⁵⁸ Pozri napr. LAZAR, J.: Prostriedky zabezpečenia pohľadávok a možnosti ich uspokojenia v slovenskom práve. In: dielo cit. v pozn. 8, s. 51 a n.

V konkrétnosti ide najmä o tieto úvahy a podnety:

a) V súlade s výkladmi uvedenými v sub V./1 tejto štúdie treba uvažovať o odstránení formulačných nejasností, pokiaľ ide o vznik záložného práva na základe rozhodnutia súdu alebo správneho orgánu tak, že v týchto prípadoch by sa malo jednoznačne vyjadriť, že záložné právo vzniká jedinou právnou skutočnosťou, a tou je právoplatné rozhodnutie príslušného orgánu a primerane tomu vykonať zmenu úpravy formy zápisu.

b) Právnu úpravu záložného práva by bolo treba doplniť o chýbajúcu úpravu podzáložného práva. Pre jej deficit nie sú nijaké dôvody.

c) Uvažovať o dosiahnutí optimálnej rovnováhy záujmov zúčastnených subjektov, najmä sa vysporiadať s pochybnosťami, či platná právna úprava osobitne v rámci tzv. priameho výkonu záložného práva záložným veriteľom spôsobom určeným v zmluve nenarúša túto rovnováhu v neprospech záložcu, ktorému v určitých štádiách tohto výkonu chýbajú náležité prostriedky ochrany. Tento stav je spôsobený najmä tým, že pre tento druh výkonu sa nevyžaduje exekučný titul a pri optimalizácii kúpnej ceny nie sú dostatočné záruky z hľadiska vlastníka záložu.

d) Treba uvažovať tiež o zdokonalení právnej úpravy v prípade tzv. neposešného záložného práva k hnuteľným veciam, či by sa nemala posilniť istota záložného veriteľa pred zneužívaním užívacieho práva záložcu.

e) Napokon sa žiada uvažovať o možnostiach zavedenia princípu materiálnej publicity do Notárskeho centrálného registra záložných práv, pretože nedostatok hodnovernosti a záväznosti výnimočne iba tejto registrácie sa dá sotva odvodniť. Naopak, ak by sa tento princíp zaviedol, prispelo by to k istote a stabilite vzťahov.

Prof. JUDr. Peter Blaho, CSc.

Katedra rímskeho a cirkevného práva

Právnická fakulta TU Trnava

RÍMSKE PRÁVO A SÚČASNÁ EURÓPA

Motto:

„... vždy, keď sa začneme zaoberať

Európou a jej právom, dostaneme sa k Rímu.“

Hans Hattenhauer

Tri mohutné ideové prúdy antiky zásadným spôsobom ovplyvnili európsku kultúru: grécka filozofia, katolícke náboženstvo a rímske právo. Týmto slovami zvyčajne začínajú právni romanisti na právnických fakultách univerzity prednášky z rímskeho práva. Rímske právo je podľa tohto vyjadrenia antickým kultúrnym dedičstvom vysokej hodnoty. Ale nie iba v tejto historickej hodnote tkvie jeho význam pre súčasnosť. Staroveké rímske právo je totiž neodmysliteľne späté s dnes platným právom. Hoci vypracovaním a prijatím veľkých občianskych zákonníkov v 19. a 20. storočí prestalo rímske právo v Európe pôsobiť ako *ius positivum*, napriek tomu v týchto zákonníkoch prežívajú pojmy a rímskoprávne myslenie a kategórie ďalej.

Ako vysvetliť, že dávno po zániku rímskeho impéria vzbudzuje rímske právo ešte záujem právnikov? Ako je možné, že od konca staroveku v nepretržitom vedeckom spracúvaní rímskeho práva ešte vždy v ňom možno nájsť nové impulzy? Tieto otázky si položil v sedemdesiatych rokoch významný nemecký romanista Max Kaser a pokúsil sa dať na ne uspokojivú odpoveď.¹ V dvoch smeroch treba podľa neho hľadať odôvodnenie položených otázok: v histórii stredovekých štátov Európy, v ktorých pokračovala platnosť (hoci aj subsidiárna) rímskeho práva aspoň pre veľké časti európskeho obyvateľstva, a v duchovných hodnotách právnej vedy, ktorá obnovila záujem o rímsku jurisprudenciu a vo vrcholnom stredoveku vytvorila pevný základ pre každé vedecké spracúvanie praktických právnych otázok a každodenných právnych problémov. Na tomto dvojakom „podhubí“, na

¹ KASER, M.: Gegenwartsbedeutung des roemischen Rechts. *Labco*, Napoli 18 (1972), 147.

historizujúcom prístupe a na duchovnom (odbornom) základe vyrástol podiel rímskeho práva na dnešnom modernom právnom poriadku.

1. Pád Západorímskej ríše v roku 467 neznamenal úplný zánik rímskeho práva. Na Východe zostalo naďalej v platnosti a najmä zásluhou rímskoprávných škôl v Konštantínopoli a Beryte (dnešný Bejrút) sa vyučovalo a vedecky pestovalo ďalej. Vyvrcholením romanizácie východorímskej (Byzantskej) ríše bolo úsilie cisára Justiniána, ktorý v snahe zjednotiť bývalú ríšu vojensky, nábožensky a právne, pristúpil k rozsiahlej kodifikácii práva (rímskeho). V rokoch 528–533 boli postupne pod priamym vedením Justiniána povereného Triboniána vypracované a prijaté kodifikačné zbierky *Codex*, *Digesta*, *Institutiones*, ktoré v 15. storočí dostali súhrnný názov *Corpus Iuris Civilis* (Zbierka občianskeho práva). *Corpus Iuris* je v poradí druhou kodifikáciou práva rímskeho, obsahuje cisárske konštitúcie od Hadriána po Justiniána (*Codex*), excerpty zo spisov klasických rímskych právnikov (*Digesta*) a učebnicu rímskeho práva (*Institutiones*). Počas svojej vlády vydal Justinián ešte jednu kodifikačnú zbierku zameranú na ním prijaté konštitúcie (*Novellae*).²

Na Západe sa situácia s rímskym právom vyvíjala celkom inak. Predovšetkým si treba uvedomiť, že zánik západnej časti rímskej ríše vyvolal mnohé problémy, ktoré absentovali vo východnej časti ríše. Na prvom mieste na Západe došlo k nevyhnutnému a ostrému stretu dvoch právnych svetov – rímskeho a germánskeho. Vytvorená situácia a najmä jej politický rámec nastolili pre obdobie medzi antikou a stredovekom otázku právnej kontinuity. Najprv v ranom stredoveku 5. až 6. storočia sa prvé germánske zákonníky „hlásili“ k rímskemu právu a k rímskoprávnej tradícii. V bývalých rímskych provinciách začali vznikať národné kodifikácie práva obsahujúce buď právo rímske, lebo boli určené pre pôvodné rímske obyvateľstvo (*Edictum Theodorici*, *Lex Romana Visigothorum*, *Lex Romana Burgundiorum*), alebo zákonníky germánskeho práva prijaté pod silným vplyvom rímskeho práva.³ Tak bol položený základ romanizácie Európy v oblasti práva a zachovaná právna kontinuita v rozhodujúcom časovom období prechodu od staroveku k stredoveku.

Hoci rímske a germánske ranostredoveké zákonníky zohrali veľký význam pre európske dejiny práva v rozhodujúcom prechodnom období bohatom na revolučné a evolučné spoločenské zvraty, justiniánska kodifikácia práva na Západe po-

² K justiniánskej kodifikácii pozri literatúru v DULCKEIT, G. – SCHWARZ, F. – WALDSTEIN, W.: *Römische Rechtsgeschichte*. 6. Aufl. München (1975), 263 a nasl.; KUNKEL, W.: *Römische Rechtsgeschichte*. 12. Aufl. Köln-Wien 1990, 195 a nasl.

³ KINCL, J.: *Stát a právo v germánsko-rímské Burgundii V.-VI. storočí*. Praha (1959); ten istý, *Leges barbarorum*, in: *Dzieje kodyfikacji prawa*, k tomu P. BLAHO, *Právny obzor*, Bratislava 58 (1975), 280-281; CONRAD, H.: *Deutsche Rechtsgeschichte I: Frühzeit und Mittelalter*, 2. Aufl., Karlsruhe (1962), 53 a nasl.; EBEL, F. – THIELMANN, G.: *Rechtsgeschichte I: Antike und Mittelalter*. Heidelberg (1989), 101 a nasl.

stupne upadla do zabudnutia. Ak boli známe Codex, Institutiones alebo Novellae, o Digestách – najdôležitejšej časti justiniánskej kodifikácie – sa nevedelo nič.

2. Až v 12. storočí, v čase veľkého ekonomického rozmachu, keď sa vytvorila nová mestská kultúra a rozvinulo sa staré antické myslenie, obnovilo sa aj na západe štúdium rímskeho práva. Oživenie záujmu o klasické rímske právo nastalo najprv v severnej Itálii, konkrétne v Bologni, kde vznikla prvá európska univerzita zameraná predovšetkým na štúdium práva. Tu okolo roku 1100 učiteľ gramatiky Irnerius začal veľmi úspešne vyučovať rímske právo na podklade dovtedy neznámych justiniánskych Digest, v ktorých bolo zachytené najväčšie bohatstvo inštitúcií rímskeho verejného, ale najmä súkromného práva. V polovici 11. storočia sa totiž v Pise vynoril exemplár Digest, ktorý sa do Itálie dostal z Byzancie.⁴ Jedna kópia sa dostala k Irneriovi do Bologne a podľa nej začal s výučbou rímskeho práva. Na tom by nemuselo byť nič zvláštne, nebyť skutočnosti, že s Irneriovým vystúpením sa všeobecne spája začiatok moderného európskeho práva. Bolonská škola a jej predstavitelia spracievajúci podrobne Corpus Iuris položili základy európskej právnej kultúry a ďalšieho európskeho právneho vývoja.

Irnerius a jeho nástupcovia, nazývaní spolu s Irneriom „glosátori“, dosiahli rýchlo výborné výsledky. Už v roku 1200 študovalo v Bologni práva 1200 študentov a polovicu z toho tvorili študenti z krajín mimo Itálie.⁵ Zeurópsenie bolonskej univerzity prinieslo svoje ovocie. Študenti po návrate do svojej vlasti zastávali dôležité miesta v štátnej správe a vo svojej práci, prirodzene, používali teoretické poznatky získané štúdiom rímskeho práva. Keďže spolu s Irneriom začal na bolonskej univerzite pôsobiť ďalší významný učenc konštruktívny svoj záujem na právo cirkevné, Gratianus, absolventi univerzity prinášali so sebou aj právo cirkevné a jeho právne princípy, čím napomohli aplikácii tzv. obojakého práva (*ius utriusque*) a vytvoreniu samostatného, dovtedy v Európe neznámeho stavu, právnického povolania. Namiesto *iuris consultus*, či ako v starovekom Ríme nazývali právnikov *iuris peritus*, začalo sa právnikom hovoriť *iurista*. Bologna sa stala stredom právnického sveta a vo všetkých oblastiach zaznamenala posun k racionalite. Kládli sa otázky doteraz neznáme, spása sa hľadala v ceste vlastného premýšľania.⁶ Vedecká aktivita zameraná na rímske *iuris civilis*, ktorá sa začala v Bologni a šírila sa ďalej na univerzitách v severnej Itálii a aj na sever od Álp, stala v súdobej právnickej spisbe Európy evidentne na čele právnického do-

⁴ Obsirnejšie k tomu WENGER, L.: Die Quellen des römischen Rechts. Wien (1953), 592.

⁵ WESEL, U.: Geschichte des Rechts. Von den Frühformen bis zum Vertrag von Maastricht. München (1997), 312.

⁶ HATTENHAUER, H.: Europäische Rechtsgeschichte. 2. Aufl. Heidelberg (1994), 239.

ktinializmu ovplyvňujúceho aj právnu prax. Všetci veľkí glosátori, a nebolo ich málo, študovali v Bologni, takmer všetci tam aj vyučovali.⁷

11. až 13. storočie bolo v Európe poznamenané romanizáciou právnej vedy a právnej praxe, rímskemu právu patrila nielen funkcia práva učného, ale aj práva cisárskeho. Preto sa aj glosátori z Bologne politicky postavili na stranu cisára a je známe, že veľkí *quattuor doctores* (Bulgarus, Martinus, Hugo a Jacobus) podporovali cisára Fridricha I. Barbarossu.⁸ Nečudo, že pôsobenie glosátorov prinieslo posun a priam revolučné zmeny v chápaní práva a jeho poslanie v teoretickej i praktickej rovine, pričom právo svetské (rímske) začalo viac ako predtým klásť dôraz na presné používanie práva a viac-menej obyčajový charakter a pôvod európskych národných práv začal byť zatláčaný vedeckými metódami do pozadia. Tým sa v čase raného stredoveku na základe rímskych prameňov práva a interpretácie ich textov vytvorili prvé predpoklady na univerzálne poňatie práva, čiže aj inak vyjadrené, k europeizácii práva.

Ukázalo sa teda, že v čase pôsobenia glosátorov v Bologni a na univerzitách vznikajúcich v tom čase v Itálii, Francúzsku, Španielsku a na severe Európy (Padova, Pavia, Perugia, Cambridge, Neapol, Orléans, Montpellier, Lisabon/Coimbra, Lédira), mohlo byť a aj bolo rímske právo vhodným a použiteľným právnym arzenálom pre stredovekú ríšu stelesnenú v osobách pápeža a cisára, lebo obidve moci, duchovná (cirkev) a svetská (štát) hľadali a našli v ňom právno-politické riešenia.

Vystúpením posledného veľkého glosátora Accursia v 13. storočí (asi 1185–1263), ktorý je odbornou literatúrou priradený k právnikom prvej veľko-

⁷ LANGE, H.: Römisches Recht im Mittelalter I.: Die Glossatoren, München (1997), 36. K jednotlivým Glosátorom a ich dielu – Irnerius, Bulgarus, Martinus, Jacobus, Hugo, Rogerius, Albericus, Aldricus, Wilhelmus de Cabriano, Placentinus, Henricus de Baila, J. Bassianus, Pilius, Cyprianus, Otto Papiensis, Lotharius, Burgundio z Pisi, Vacarius, Azo, Hugolinus, Jacobus de Ardizzone, Jacobus Columbi, Jacobus Balduini, Tancredus, Bagarotus, Bernardus Dorna, Pondius de Ilerda, Karolus de Tocco, Symon Vicentinus, Roffredus, Odofredus, Accursius – podrobne 151–385; ku Glosátorom aj KRŠKOVÁ, A.: Štát a právo v európskom myslení. Bratislava (2002), 136 a nasl.

⁸ HATTENHAUER, H.: pozn. 6, 241. Ten istý autor ďalej píše: „Skôr než na starú rétoriku sa v Bologni radšej spoliehali na silu novej rímskej racionality, a tým dosahovali prenikavé úspechy. V procesoch, v ktorých sa predtým pred pápežom a cisárom nešetřilo bohatstvo slov a citov, rozhodovala teraz chladná bolognská vecnosť“ (241–242).

sti,⁹ bez jeho monumentálneho diela „*Glossa ordinaria*“ (používaného až do 18. storočia) by nebolo možné prijatie rímskeho práva v Európe v takej rýchlosti a v takom rozsahu ako sa prevzatie skutočne uskutočnilo,¹⁰ sa v Európe pôsobenie rímskeho práva neskončilo. V začatej práci pokračovali generácie právnikov v 14. a 15. storočí ďalej, aby tak Európe zabezpečili kontinuitu rímskeho práva. Tí, ktorí nadviazali na školu glosátorskú a vzhľadom na metódu svojej práce dostali názov „komentátori“ (výklad práva uskutočňovali rozsiahlymi komentármi ku *Corpus Iuris*) alebo aj „konsiliátori“ (poskytovali dobrovzdania, *consilia*), opätovne nachádzali vhodné východiská v justiniánskych textoch. Prínos komentátorov bol v tom, že ich novátorské pôsobenie sa zameriavalo viac na právnu prax, než tak činili ich predchodcovia. V teoretickej oblasti priniesli výraznú zmenu, od prevažne scholastickej metódy prešli k metóde vytvárania všeobecných pojmov zasadených do právneho systému.¹¹ Vedeckoracionálnou metódou použitou v textoch *Corpus Iuris* vytvorili právo, ktoré sa označovalo výstižným výrazom *ius commune* (všeobecné právo),¹² keďže interpretáciou rímskych textov, práva stredovekých severoitalských miest a práva cirkevného sa mohla vytvoriť jednota, ktorú vyjadroval onen pojem všeobecne platného práva. V ponímaní tohto všeobecne platného práva osobitná úloha pripadla rímskemu *ius civilis*, na ktoré sa hľadelo ako na práva „stojace akosi v pozadí každého pozitívneho miestneho práva“ (V. Urfus), a preto všade tam, kde domáce právo buď nebolo možné použiť, alebo tam, kde jednoducho domáca úprava chýbala, sa aplikovalo rímske právo.

Stupeň najvyššej dokonalosti a najväčšej vedeckej popularity vo vtedajšej Európe dosiahli dvaja profesori rímskeho práva z Perugie, Bartolus de Saxoferrato a jeho žiak Baldus de Ubaldis. Najmä Bartolus je považovaný za excelentného predstaviteľa komentátorskej školy. Jeho autorita siahala ďaleko za hranice Itálie, s jeho menom je spojená okrídlená veta: „*nemo iurista nisi bartolista*“ (nie je práv-

⁹ KANTOROWICZ, H.: *Accursio e la sua biblioteca*. Rivista di storia del diritto italiano 2 (1929), 35 a nasl.; 193 a nasl.; GENZMER, E.: Zur Lebensgeschichte des Accursius. Festschrift L. Wenger II, München (1945), 223-241; FIORELLI, P.: Minima de Accursiis, Annali di storia del diritto 2 (1958), 345-359; príspevky v zborníku Atti del convegno internazionale di studi Accursiani (Bologna 21.-26.10.1963) I-II-III, Milano (1968); WEIMAR, P.: s.v. Accursius (um 1185-1263), in: STOLLEIS, M. (ed.): Juristen. Ein biographisches Lexikon. Von der Antike bis zum 20. Jahrhundert, München (2001), 18-19.

¹⁰ LANGE, H.: pozn. 7, 342.

¹¹ URFUS, V.: Historické základy novodobého práva súkromného. Rímsko-právni dedičtvi a súkromné právo kontinentálnej Evropy. Praha (1994), s. 29.

¹² BLAHO, P. - HARAMIA, I. - ŽIDLICKÁ, M.: Základy rímskeho práva. Bratislava (1997), 71; URFUS, V.: dielo cit. v pozn. 11, 32; WESEL, U.: pozn. 5, 313.

nikom, kto nie je bartolistom).¹³ Na význam a prínos komentátorskej školy klasickej ukazuje jeden príklad za všetky ostatné, a to inštitút vlastníckeho práva. Stredoveké právne myslenie nepoznalo abstraktný pojem vlastnícke právo ako absolútne vecné právo, ba nestretáme sa ani s definíciou vlastníckeho práva. Až Bartolus v polovici 14. storočia v komentári k rímskemu právníkovi Ulpiánovi D 41,2,17,1 v poznámke 4 reagoval takto: „*Quid ergo est dominium? Respondere est ius de re corporali perfecte disponendi, nisi lex prohibeat*.“¹⁴ Podľa toho vlastnícke právo je úplná, ale nie neobmedzená moc nad vecou. Táto Bartolova definícia našla ohlas vo všeobecnom práve, v ktorom sa za stredoveku postupne rozšírila. Vyvrcholenie či ukončenie tohto vývoja predstavujú kodifikácie občianskeho práva z 18. a 19. storočia, v ktorých prinajmenej rezultoval Bartolov postulát zákonného ohraničenia vlastníckeho práva. Nachádza sa napríklad v ustanovení § 903 BGB: „Der Eigentümer einer Sache kann, soweit das Gesetz oder Rechte Dritter entgegenstehen, mit der Sache nach Belieben verfahren und andere von jeder Einwirkung ausschließen.“¹⁵

Glosátori a komentátori, napriek kritike, ktorá sa zmiesla na ich hlavy, pripravili pôdu pre vybudovanie základov európskeho práva. Celý stredovek zohral ich zásluhou v európskych dejinách práva zásadnú úlohu. Európska právna veda a jej jednotliví predstavitelia si zástož stredovekých rímskoprávných škôl jasne uvedomili a ich prínos sa snažili fruktifikovať aj konkrétnymi vedeckými projektmi. Štúdium práva stredovekej Európy, rímske právo nevynímajúc, sa zintenzívnelo najmä v druhej polovici 20. storočia. Právni historici západnej a strednej Európy zjednotili duchovné sily v medzinárodnom projekte, ktorý vznikol v šesťdesiatych rokoch v Miláne.¹⁶ Na výskum stredovekého európskeho práva zamerl po-

¹³ WEIMAR, P.: s.v. Bartolus de Saxoferrato (1313/14-1357), in: STOLLEIS, M. (ed.): Juristen, 67-68. Bartolovo meno a priezvisko prešlo do svetového kultúrneho povedomia aj vďaka Mozartovej opere „Figarova svadba“ či Rossiniho opery „Barbier zo Sevilie“. Protagonistom jednej z hlavných postáv tejto slávnej komickéj opery je „doktor Bartolo“, lebo nie je nikto iný ako profesor rímskeho práva – Bartolus de Saxoferrato. Talamanca, M. (ed.). Lineamenti di storia del diritto romano. 2. ed. Milano (1989), 636 a nasl.; ARANGIO-RUIZ, V.: Storia del diritto romano. 7. ed. Napoli (1998), 376 a nasl. Literatúra o Bartolovi ako právníkovi je rozsiahla. V šesťdesiatych rokoch minulého storočia vyšiel v Miláne zborník príspevkov na jeho počesť Bartolo de Saxoferrato. Studi e documenti per il VI centenario I-II, Milano (1961-1962). Lit. aj WESEL, U.: pozn. 5, 342 (216). K tomu ešte ŽIDLICKÁ, M.: Rímske právo a jeho vliv na formování kontinentálního právního systému. Brno (1993), 19 s.

¹⁴ „Čo je vlastnícke právo? Odpoveď je to právo s hmotnou vecou rozsiahlo nakladať, pokiaľ to zákon nezakazuje.“

¹⁵ „Vlastník veci môže, pokiaľ zákon alebo práva tretích tomu neodporujú, s vecou ľubovoľne nakladať a ostatných z každého zákazu vyľúčiť.“

¹⁶ Projekt nesie názov „Ius Romanum Medii Aevi“ (IRMAE). Milano 1961.

zornosť napríklad Max-Planck-Institut für europäische Rechtsgeschichte vo Frankfurte n.M. Helmut Coing ako jeho direktor začal v uvedenom ústave vydávať časopis pre otázky dejín všeobecného práva,¹⁷ a zameral sa na široko koncipovaný celoeurópsky výskum vývoja súkromného práva.¹⁸

3. Na školy glosátorov a komentátorov nadviazal v 15. a 16. storočí v Európe právny humanizmus. Tak ako vo všeobecnosti humanizmus znamenal kultúrne hnutie zamerané na renesanciu antických štúdií a ich očistenie, takisto aj v sfére práva sa právnici zamerali na odstránenie nánosov v rímskom práve, ktoré glosátori a komentátori spôsobili svojou pracovnou metódou. Pre humanistických právnikov nebolo už cieľom vybrať správnu normu pre aktuálny problém, ale zdôrazniť pôvodný význam textu *Corpus Iuris*.¹⁹ Teraz *mos gallicus* (galský, t. j. francúzsky štýl) vystriedal doterajší *mos italicus* (italský štýl)²⁰, a tým sa, samozrejme, prenieslo centrum právnej vedy z Itálie do Francúzska.

Aby sa tak mohlo stať, musel ešte najprv právnický humanizmus nastúpiť svoju cestu predsa len v Itálii, v kolíske glosátorov a komentátorov. K prvým humanistom v Európe patrili v Miláne Alciatus (Andrea Alciato), potom vynikol jeho

¹⁷ Jus commune. Veröffentlichungen des Max-Planck-Institutes für europäische Rechtsgeschichte. Frankfurt a. M. (1967-).

¹⁸ Vo vydavateľstve C. H. Beck v Mníchove postupne vyšlo štandardné dielo medzinárodného významu pod redakciou H. Coinga s nasledovným názvom a v časovom slede: Handbuch der Quellen und Literatur der neueren europäischen Privatrechtsgeschichte. Band I: Mittelalter (1100-1500). Die gelehrten Rechte und die Gesetzgebung (1973) 911 s.; Band II: Neuere Zeit (1500-1800). Das Zeitalter des Gemeinen Rechts. 1. Teilband: Wissenschaft (1977), 1033 s.; 2. Teilband: Gesetzgebung und Rechtsprechung (1976), 1477 s.; 3. Teilband: Die Institutionen der Staaten und der Kirchen, Einflüsse des gemeinen Rechts in Rechtsgebieten anderer Tradition sowie die Rechtsentwicklung unter dem Einfluß der Aufklärung (pripravuje sa); Band III: Das 19. Jahrhundert. 1. Teilband: Gesetzgebung zum allgemeinen Privatrecht. Einführung, Süd- und Westeuropa, Abschnitte 1-7 (1982), 1401 s.; 2. Teilband: Gesetzgebung zum allgemeinen Privatrecht und zum Verfahrensrecht. Allgemeines Privatrecht: Mitteleuropa (Abschnitte 8-14), Länderberichte: England, Rußland (Abschnitte 15,16), Verfahrensrecht (1982), 1439 s. 3. Teilband: Gesetzgebung zu den privatrechtlichen Sondergebieten (1986), 1469 s.; 4. Teilband: Die Nordischen Länder (1987), 681 s. 5. Teilband: Südosteuropa (1988), 566 s. Podobne Coing, H.: Europäisches Privatrecht. Band I: Älteres Gemeines Recht (1500-1800) (1985), 665 s., Band II: 19. Jahrhundert (1800-1914). Überblick über die Entwicklung des Privatrechts in den ehemals gemeinrechtlichen Ländern (1989), 678 s.

¹⁹ STEIN, P. G.: Römisches Recht und Europa. Die Geschichte einer Rechtskultur (z angl. orig. prel. K. Luig) Frankfurt a. M. (1996), 126.

²⁰ Podrobnosti k *mos gallicus* pozri napríklad Bukowska, K.: Z historii nauki prawa rzymskiego we Włoszech i we Francji („mos italicus“ i „mos gallicus“). Czasopismo Prawno-Historyczne, Poznań 12 (1960), z.2, 177 a nasl.; KRZYŃÓWEK, J. - WOŁODKIEWICZ, W.: „Mos italicus, mos gallicus iura docendi“ - uwagi wprowadzające, in: Przez tysiąclecia: państwo-prawo-jednostka III. Katowice (2001), 191 a nasl.

žiak Francúz Budaeus (Guillame Budé) a Nemeč Zasius (Ulrich Zasý). Centrom humanistickej jurisprudencie sa stala univerzita v Bourges (Francúzsko), ktorej spoluzakladateľom bol aj Alciatus. Tu pôsobili okrem Alciata najväčší európski právní humanisti, a to Franciscus Duarenus, Jacobus Cuiacius (Cujas), Hugo Donnellus (Hughes Doneau), veľký kritik rímskeho práva Franciscus Hotomanus (François Hotman), Dionysius Gothofredus a Jacobus Gothofredus. Humanisti nastúpili cestu vedeckej kritiky justiniánskych prameňov, ktorým vytýkali, že na mnohých miestach obsahujú kontroverzné názory a že ich opisovači ľubovoľne korigovali. Keď potom v prvej polovici 16. storočia vydal tlačou Cosimo I. rukopis Digest podľa Florentiny, začalo sa intenzívne pracovať na rekonštrukcii autentického znenia. Práce sa skončili v roku 1583, v ktorom Dionysius Gothofredus vydal v Ženeve celú justiniánsku kodifikáciu prvý raz pod názvom *Corpus Iuris Civilis*.²¹

Veda európskych právnych humanistov priniesla bohaté ovocie v podobe viac než desaťtisícových zbraných spisov dvoch najväčších humanistov a zároveň dvoch súperov - Cuiacia a Donella (Opera), ktoré sa používajú pri interpretácii rímskeho práva až dodnes.

Pôsobenie humanistov sa rozšírilo do viacerých štátov západnej Európy (Itália, Francúzsko, Nemecko, Holandsko a inde) a znamenalo definitívne víťazstvo nad Bartolovou školou.²²

4. Ak sa od 11. do 13. storočia právo študovalo predovšetkým na univerzitách v Itálii a vo Francúzsku, kam prichádzali študenti takmer z celej Európy, situácia sa od 14. storočia zmenila. Aj v nemecky hovoriacich krajinách sa začali zakladáť univerzity: Praha (1348), Viedeň (1365), Heidelberg (1385), Kolín n. Rýnom (1388), Basel (1460), Tübingen (1477), ktoré postupne pripravili pôdu pre väčší rozvoj nemeckej právnej vedy, a tým aj pre ojedinelý jav v právnych dejinách - recepciu rímskeho (cudzieho) práva. Na tomto mieste treba pripomenúť výraznú okolnosť: nemeckí humanisti sa menej odklňali od právnej praxe než napríklad

²¹ HATTENHAUER, H.: pozn. 6, 344. S humanistickou školou je spojené i meno francúzskeho právnika Antona Fabera, ktorý podobne ako Cuiacius, pracoval metódou interpolačnej kritiky. K jeho osobe OTTO, J.: s. v. Favre (Faber), Antoine (1557-1624), in: STOLLEIS, M. (ed.): Juristen, 207-208.

²² Ozvali sa aj hlasy proti humanisticky orientovaným právníkom, ale tie nemohli zastaviť vplyv a pôsobenie humanistov. Napríklad Alberico Gentili, ktorý vyštudoval právo v tradícii Bartola v Perugii, po svojom nútenom odchode do Anglicka ako protestant, vydal spis „De iuris interpretibus dialogi sex“ na obranu Bartola proti Alciatovi a jeho nasledovníkom. Podobne ako Bartolus aj on videl zmysel výučby rímskeho práva v príprave študentov pre praktický život. A sám si beznádejne položil otázku: kam pôjdu študenti podľa očakávania humanisticky orientovaných profesorov po skončení svojho štúdia, do Platónovho štátu alebo do Utopie? K tomu STEIN, P. G.: dielo cit. v pozn. 19, 137.

ich francúzski kolegovia, a tak v nemeckých krajinách recepcia znamenala omnoho viac prevzatie *mos italicus* než *mos gallicus*.²³

Konkrétny popud k recepcii rímskeho práva dala reforma ríšskeho komorného súdu v roku 1495. Šesťnásť sudcov tohto najvyššieho súdu Svätej ríše rímskej národa nemeckého príslušných pre rozporné záujmy medzi cisárom a najvýznamnejšími kniežacimi rodmi museli odteraz tvoriť sudcovský zbor tak, že jedna polovica mala mať šľachtický pôvod, druhá polovica právnické vzdelanie. V dôsledku tejto reformy súd prevzal rímskokánonický proces a rozhodoval podľa *iuris commune* (lebo mal vo svojom strede právnikov, ktorí vyštudovali rímske právo) a domáceho partikulárneho práva.

V celej Európe sa počas recepcie začalo prepájať domáce právo (štáty) s právom rímskym, pričom domáce právo malo prednosť, ale čoraz väčšmi sa interpretovalo v duchu zásad práva rímskeho, až rímske právo napokon získalo prevahu. Pre takto vytváraný proces tvorby práva sa ujal pojem „staršie všeobecné právo“, alebo *usus modernus Pandectarum*. Tento výraz však nemožno chápať doslovne, nedával by zmysel. Je označením titulu knihy, ktorej prvý zväzok publikoval známy právnik Samuel Stryk pod názvom „*Specimen usus modernus pandectarum*“²⁴ a posledný v roku 1709. Celá epocha podľa tejto knihy dostala názov, v ktorom rozhodujúcim je slovo „usus“ a má znamenať, ako už pred Strykom dokázal Hermann Conring, že ide o novú, modernú metódu používania rímskeho práva, nie však na podklade zákona, ale „*usu receptum*“, t. j. rímske právo sa neprevzalo jednorazovým zákonodarným aktom, ale postupne silou obyčajového práva.²⁵ Najdôležitejšími predstaviteľmi *usu modernu* v Nemecku boli Benedikt Carpzov, Johann Brunnemann, David Mevius, Wolfgang Adam Lauterbach, Georg Adam Struve, Samuel Stryk, Justus Hennrich Böhrmer, Johann Gottlieb Heineccius,²⁶ Augustin Leyser a Christian Friedrich Glück.

5. 16. storočie „odštartovalo“ nástup neznámych problémov, s ktorými sa právna prax i právna veda mali vyrovnávať. S rozmachom obchodu, remesiel a začínajúcou sa industrializáciou v západnej Európe, sa stala naliehavou otázka práv-

²³ STEIN, P. G.: pozn. 19, 141.

²⁴ EBEL, F.: *Rechtsgeschichte II: Neuzeit*, Heidelberg (1993), 35.

²⁵ Usus je starý pojem rímskeho práva a predstavuje dlhodobé používanie jakéhokoľvek pravidla, následkom čoho z tohto nepretržitého užívania povstane právo. Tento pojem poznal už Zákon XII tabúl z roku 450 pred Kr. (tab. VI, 3) v spojitosti s inštitútom vydržania: *usus auctoritas*, užívanie pozemku alebo hnutelnej veci po istý čas viedlo k nadobudnutiu vlastníckeho práva. Myšlienka nepretržitého užívania bola nemeckou právnou vedou prenosená z „užívania vecí“ na „užívanie práva“.

²⁶ Jeho učebnica rímskeho práva „*Elementa iuris civilis secundum ordinem institutionum*“ (1725, naposledy 1815) sa stala známa v celej Európe, poznali ju aj v Uhorsku (Trnavská univerzita).

neho postavenia domorodého obyvateľstva v Amerike, obsadenej Španielskom. Pápež Alexander VI. zastával názor, že mu patrí právo rozdeliť novoobjavené územie medzi Španielsko a Portugalsko. Dominikánsky mních Franciscus de Vitoria, profesor teológie v Salamanke, bol iného názoru. Tvrdil, že cisárovi nepatrí suverenita nad celým svetom a svetská moc pápeža sa nevzťahuje na pohánov. Odmietol aj argument, že tieto krajiny boli doteraz *res nullius* a patria tomu, kto sa ich ako prvý zmocní (*occupatio* ako spôsob nadobudnutia práva). Tvrdil ďalej, že Indiáni sú podľa prirodzeného práva, hoci pohania, neobmedzenými vlastníckymi svojou krajinou.²⁷ Svoju jusnaturalistickú teóriu Vitoria opieral o spravodlivosť a etiku, najdôležitejšie argumenty našiel v myšlienkach rímskeho práva.

Aj ďalší právnici pokračovali v tejto ceste, pričom svoje teoretické východiská odôvodňovali stanoviskom rímskeho práva. Všeobecné právne poučky postavili do jedného radu s prirodzeným právom a prirodzeným rozumom. V jusnaturalistickom ponímaní práva vychádzali z generálne použiteľných noriem, ktoré neboli len právnymi pravidlami, ale aj princípmi osobnej morálky.

Rímske právo v tomto chápaní dostalo nový význam. A nielen to, jasne sa ukázalo, že môže slúžiť ako základ pre nové právne myslenie, ktoré na dlhý čas ovládlo Európu. Ako vhodný príklad môžu poslúžiť známe rímske *regulae iuris*, publikované v poslednom titule 50. knihy justiniánskych Digest (50,17): „nikto nemôže na iného preniesť viac práva, ako má sám“,²⁸ „kto využíva svoje právo, nedopúšťa sa zlého úmyslu.“²⁹ „za rovnakých okolností je ten vo výhodnejšej pozícii, kto je držiteľom spornej veci.“³⁰ „ten, kto z vlastnej viny utrpí škodu, má sa na neho hľadiť, ako keby žiadnu škodu neutrpel.“³¹ „nikto nesmie na škodu druhého získať majetkový prospech“³² atď., atď. Mnohé tieto princípy boli nastolené klasickými právnymi k odôvodneniu konkrétnych rozhodnutí³³ a neskôr sa

²⁷ de VITORIA, F.: *Relectiones de Indis* (= *Prednášky o Indiánoch*), (1532), *passim*.

²⁸ ULPIANUS lib. 46 ad ed. D 50,17,54: *nemo plus iuris ad alium transferre potest, quam ipse habet*.

²⁹ GAIVS lib. 2 de testam. ad ed. urb. D 50,17,55: *Nullus videtur dolo facere, qui suo iure utitur*.

³⁰ PAULUS lib. 19 ad ed. D 50,17,128: *In pari causa possessor potior haberi debet*.

³¹ POMPONIUS lib. 8 ad Quint. Muc. D 50,17,203: *Quod quis ex culpa sua damnum sentit, non intellegitur damnum sentire*.

³² POMPONIUS lib. 9 ex var.lect. D 50,17,206: *Iure naturae aequum est neminem cum alterius detrimento et iniuria fieri locupletioem*.

³³ Napríklad keď v konkrétnom prípade rozliční vlastníci založili tú istú vec (*idem*) na zaistenie veriteľovej pohľadávky, rozhodol právnik Paulus tak, že treba uplatniť pravidlo „kto je držiteľom (založenej veci), má výhodnejšie postavenie“ (*melior est causa possidentis*). Tento prípad je uvedený v justiniánskych Digestách 20,4,14: *... si a diversis non dominis pignus accipiamus, possessor melior sit*. K tomu APATHY, P.: *Die actio Publiciana beim Doppelkauf vom Nichteigentümer*, ZSS 99 (1982), 174 a nasl.

stali všeobecnými právnymi pravidlami. Jusnaturalisti si tieto rímske maximy vysoko cenili, z nich mohli logickými myšlienkovými postupmi odvodzovať špeciálne právne pravidlá.³⁴

Aj v prvej polovici 18. storočia, v predvečer veľkých civilistických kodifikácií západnej Európy, bolo rímske právo ešte stále ideovým východiskom, hoci prirodzené právo sa stávalo viac abstraktným, od konkrétneho právneho poriadku nezávislým súborom právnych noriem. Očividne sa tieto tendencie prejavili v diele Christiana Thomasia a Christiana Wolffa, ktorí mali pre rímske právo menej pochopenia.

6. V právnohistorickej vede je nesporné, že prirodzené právo vychádzajúce z rímskoprávných náuk sa stalo hnacou silou pre realizáciu myšlienky kodifikovať právo súkromné (občianske), a tak ukončiť vývoj domáceho obyčajového práva podporovaného z veľkej miery (aspoň v krajinách západnej a južnej Európy) inštitútmi rímskeho práva. V priebehu 18. a 19. storočia sa naozaj uskutočnil kodifikačný pohyb, ktorý vychádzal z myšlienok prirodzeného práva a sprostredkované tiež z pravidiel práva rímskeho, definitívne vytvoril v Európe zákonné predpoklady pre vládu písaného práva súkromného.³⁵

a) S kodifikáciami začali najskôr v nemecky hovoriacich krajinách. Prvá kodifikácia vznikla v kniežatstve Bavorsko a bola dielom W. X. A. von Kreittmayra,³⁶ kancelára bavorského kurfirsta Maxa Josepha III. Zákoník bol prijatý v roku 1756 ako „*Codex Maximilianeus Bavaricus Civilis*“. Codex podliehal malému vplyvu prirodzeného práva, z obsahového hľadiska predstavoval bavorský variant všeobecného rímskeho práva. Codex sa považuje za predstupeň

³⁴ Anglický právnik Arthur Duck v polovici 17. stor. na adresu rímskeho práva vyslovil názor o tom, že ak sa má dbať na slušnosť a spravodlivosť, potom nemá žiaden národ lepšie právo ako Rimanovia. Rímske právo obsahuje najlepšie pravidlá pre zmluvy, testamenty, delikty a pre všetky druhy ľudského správania. Porov. DUCK, A.: De usu et autoritate iuris civilis Romanorum in dominiis principum Christianorum, Lipsiae (1668), dodáč a úvod od F. T. Hinrichs, Köln-Wien (1990). Nemecký preklad F. T. Hinrichs: Über Gebrauch und Geltung des ius civile der Römer, Göttingen (1993). HORN, N.: Römisches Recht als gemeineuropäisches Recht bei Arthur Duck, Wilhelm, W. (ed.): Studien zur europäischen Rechtsgeschichte, Frankfurt a. M. (1972), 170 a nasl.

³⁵ WESENER, G.: Römisches Recht und Naturrecht, Graz (1978), XII, 151 s.

³⁶ K nemu BAUER, B. -SCHLOSSER, H. (ed.): W. X. A. Frhr. von Kreittmayr 1705-1790. Ein Leben für Recht, Staat und Politik, München (1991); STOLLEIS, M.: s. v. Kreittmayr, Wigulaeus Xaverius Aloysius von (1705-1790), in: M. STOLLEIS (ed.): Juristen, 371-372.

prírodzenoprávnych zákoníkov stojaci ešte pod plným vplyvom *usus modernus pandectarum*.³⁷

b) Ďalší kodifikačný program sa uskutočnil v Prusku. Celý proces jeho realizácie komplikovane trval 80 rokov. Začal sa za panovania pruského kráľa Friedricha Wilhelma I., ktorý v roku 1714 poveril právnickú fakultu v Halle na čele s Christianom Thomasiom vypracovaním návrhu, z ktorého nebolo nič. Neskôr poveril redakciou ministra spravodlivosti Samuela Coccejijho, veľkého zástancu rímskeho práva. Ten sa dopracoval iba k skoncipovaniu návrhu, ale pred ukončením vlastných prác zomrel (1755). Napokon následník na tróne Friedrich Veľký, syn Friedricha Wilhelma I., rozhodol vypracovať zákoník, ktorý by sa opieral o prirodzený rozum a zemské právo a rímske právo by zohľadňoval iba, ak by bolo v súlade s národným právom zemským a prirodzeným. Najdôležitejším redaktorom sa stal Carl Gottlieb Svarez,³⁸ ktorý zákoník Das allgemeine Landrechts für die Preußischen Staaten („Všeobecné zemské právo pre pruské štáty“, skrátené ALR), prijatý v roku 1749, adresoval jednoduchým občanom, a preto ho zostavil jednoznačne a rozsiahlo. Nečudo, že ALR so svojimi 20 000 paragrafmi neobsahoval len občianske právo, ale aj právo obchodné, zmenkové, námorné, štátne, cirkevné, trestné, šľachtické a zemské. Odrzkadľovali sa v ňom do istej miery pravidlá rímskeho práva a v oblasti majetkového práva rímske všeobecné právo.³⁹

c) Vypracovanie občianskeho zákoníka vo Francúzsku sa stalo cieľom Francúzskej revolúcie. Zákoník mal uskutočniť postuláty revolúcie, predovšetkým slobodu, ktorá sa mala prejavíť v koncipovaní vlastníckeho práva a v zmluvnom systéme, a tak pripraviť cestu k industrializácii a k rozvoju hospodárskeho libera-

³⁷ KOCHER, G. - LUSCHIN, M.: Grundzüge der Privatrechtsentwicklung und der Geschichte der Rechtswissenschaft in Österreich, Wien-Köln (1989), 62-63; WIEACKER, F.: Privatrechtsgeschichte der Neuzeit unter besonderer Berücksichtigung der deutschen Entwicklung, 2. Aufl., Göttingen (1967), 326-327; SCHLOSSER, H.: Grundzüge der Neueren Privatrechtsgeschichte, 4. Aufl., Heidelberg (1982), 63-64; GAGNER, S.: Die Wissenschaft vom gemeinen Recht und der Codex Maximilianeus Bavaricus Civilis, COING, H. - WILHELM, W. (ed.): Wissenschaft und Kodifikation des Privatrechts im 19. Jahrhunderts I, Frankfurt a. M. (1974), 1 a nasl.

³⁸ AHL, I. K.: s. v. Svarez, Carl Gottlieb (1746-1798), in: STOLLEIS, M. (ed.): Juristen, 613-615; K.: Carl Gottlieb Svarez (1746-1798), in: KLEINHEYER, G. - SCHRÖDER, J.: Deutsche Juristen, 289-293 a tam uv. jeho lit a lit. o ňom.

³⁹ V súvislosti s ALR napríklad táto romanistická literatúra: WESENER, G.: Ein früher Beitrag zum Thema „Preußische Allgemeine Landrecht und römisches Recht“, ZSS 68 (1951), 526 a nasl.; WAGNER, W.: Die Wissenschaft des gemeinen römischen Rechts und das Allgemeine Landrecht für die Preußischen Staaten, COING, H. - WILHELM, W. (ed.): Wissenschaft und Kodifikation des Privatrechts im 19. Jahrhundert I, Frankfurt a. M. (1974), 119 a nasl.

lizmu.⁴⁰ Nielen sloboda, aj ostatné dva princípy – rovnosť a bratstvo – dostali v zákonníku miesto a právne vyjadrenie. Keď v roku 1799 prišiel k moci Napoleon, ustanovil štvorčlennú komisiu, ktorej zloženie kopírovalo teritoriálnu štruktúru dvoch veľkých právnych oblastí Francúzska – na juhu oblasť práva písaného (*droit écrit*), na severe oblasť práva obyčajového (*droit coutumier*). Komisia mala najlepšie časti oboch systémov zjednotiť do nového zákonníka.⁴¹ Dvaja veľkí právnici zo starého režimu Jean Domat a Robert Joseph Pothier položili ideové základy pre prácu komisie. Domat vydal dielo „*Les lois civiles dans leur ordre naturel*“, v ktorom sa orientoval na rímske právo,⁴² Pothier publikoval práce z najdôležitejších oblastí súkromného práva na historickom podklade. On sa rozhodujúcou mierou pričinil o obsahové zameranie budúceho Code civil. Najprv ako sudca v Orléans, potom ako kráľovský profesor pre francúzske právo, spracúval inštitúty rímskeho práva a francúzskeho obyčajového práva do racionálneho systému. Zoradil všeobecne platné princípy antického rímskeho práva v poradí všeobecné pravidlá, pravidlá týkajúce sa osôb, vecí, žalôb a napokon pravidlá verejného práva. Potom venoval pozornosť právu obyčajovému v nadväznosti opäť na elementy rímskeho práva a v konečnom dôsledku vypracoval vlastný úvod do francúzskeho práva obyčají (*coutumes*). Najznámejší sa stal jeho traktát „*Traité des Obligations*“, ktorý v tom čase predstavoval v Európe vzor pre štúdium obyčajového práva.⁴³

Code civil,⁴⁴ sankcionovaný 5. marca 1803, promulgovaný 15. marca 1803 a účinný od 21. marca 1804 pozostáva z 2 281 článkov a obsahuje súkromné právo v rozsahu a systematike justiniánskych Inštitúcií. Zohľadňuje inštitúty obyčajového

⁴⁰ HALPÉRIN, J.-L.: Histoire du droit privé français depuis 1804, Paris (1996); BÜRGE, A.: Austrahlungen der historischen Rechtsschule in Frankreich. Zeitschrift für Europäisches Privatrecht (ZEuP), München 3 (1997), 643.

⁴¹ STEIN, P. G.: pozn. 19, 187.

⁴² BÜRGE, A.: Europa, das römische Recht und wir, in: MARTI, R. (ed.): Europa. Tradition-Werte-Perspektiven. Beiträge zu einer Ringsvorlesung der philosophischen Fakultät der Universität des Saarlandes im Sommersemester 1999, St. Ingbert (2000), 57; HOLTHÖFER, E.: s. v. Domat, Jean (1625-1696), in: STOLLEIS, M. (ed.): Juristen, 180-181.

⁴³ STEIN, P. G.: pozn. 19, 187-189; BERGFELD, Ch.: s. v. Pothier, Robert-Joseph, in: STOLLEIS, M. (ed.): Juristen, 513-514; KÖNIG, H. J.: Pothier und das römische Recht, Diss., Frankfurt a. M. (1976).

⁴⁴ Sám názov francúzskeho občianskeho zákonníka má pestrú históriu. Pôvodný názov kodifikácie znel „Code civil des Français“. V roku 1807 prišlo k premenovaniu na „Code Napoléon“, v roku 1816 bol obnovený pôvodný názov, v roku 1852 znovu „Code Napoléon“ a napokon od roku 1870 platí dodnes „Code civil“. K tomu SÓJKA-ZIELIŇSKA, K.: Wielkie kodyfikacje cywilne XIX wieku, Warszawa (1973), 91 a nasl.; BALÍK, S. a kol.: Dějiny státu a práva za kapitalismu do roku 1945. Praha (1976), 110.

vého práva a v mnohých častiach zákonníka vidieť vplyv tradície všeobecného rímskeho práva (*ius commune*).⁴⁵

d) Vlastný kodifikačný proces začal v Rakúsku buď podnetom za cisára Leopolda I. (1658-1705), keď Gottfried Wilhelm Leibniz vyvolal problém vypracovať Codex Leopoldinus,⁴⁶ alebo sa začal až za cisára Karola VI., ktorý nariadil pre Horné a Dolné Rakúsko úpravu zákonného dedenia spočívajúcu na justiniánskom práve (vstúpila do platnosti medzi rokmi 1727 a 1747).⁴⁷ Nástupkyňa Karola VI. na tróne, Mária Terézia, rozhodne a energicky nariadila začať práce na vypracovaní občianskeho zákonníka (s výnimkou talianskych území a Uhorska). V roku 1753 zriadila komisiu s cieľom pripraviť *Codex Theresianum*. Zdôraznila, že týmto zákonníkom má byť nahradené rímske právo, hoci sa v komisii nikto netajil prizeraním aj na rímske právo.⁴⁸ Hlavným referentom sa stal pražský advokát a profesor praktickej právnej vedy Joseph Azzoni. Po jeho smrti pokračoval v príprave dvorný radca Johann von Zencker, ktorý v roku 1767 predložil návrh zákona viac-menej v učebnicovej podobe. Na to predložil nový návrh dvorný radca Johann Bernhard Horten pre osobné a rodinné právo. Ten vstúpil za Jozefa II. ako čiastková kodifikácia práva 1. januára 1787 do platnosti ako Jozefínsky zákonník pre nemecké dedičné krajiny.⁴⁹ V roku 1790 Leopold II. zriadil novú komisiu pod vedením profesora prirodzeného práva a rímskeho práva na viedenskej univerzite a dvorného radcu, neskôr viceprezidenta najvyššieho súdu,⁵⁰ Antona von Martiniho. Jeho návrh vstúpil do platnosti pokusne 1. januára 1789 ako Západohaličský zákonník v anektovanej Západnej Haliči. Medzitým komisia ďalej pracovala na všeobecnom občianskom zákonníku. Po smrti Martiniho sa predsedom komisie stal jeho žiak a nástupca na viedenskej univerzite, Franz von Zeiller,⁵¹ takisto profesor prirodzeného a rímskeho práva. Tým sa uro-

⁴⁵ BÜRGE, A.: Das französische Privatrecht im 19. Jahrhundert. Zwischen Tradition und Pandektenwissenschaft, Liberalismus und Etatismus, 2. Aufl., Frankfurt a. M. (1995), passim; BÜRGE, A.: Vom Beitrag des römischen Rechts zur Entwicklung des französischen und europäischen Privatrechts im 19. Jahrhundert, in: BURKHARDT, L. (ed.): Recht und Gesetz im deutsch-französischen Dialog/Loi et Droit dans le dialogue franco-allemand. Köln-Berlin-Bonn-München, sine datis, 40.

⁴⁶ KOCHER, G. – LUSCHIN, M.: pozn. 36, 60.

⁴⁷ STEIN, P. G.: pozn. 19, 184.

⁴⁸ BAXA, B.: K dejinám kodifikácie práva súkromného v zemích českých, in: ROUČEK, F. – SEDLÁČEK, J. (red.): Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku v Podkarpatské Rusi I. Praha (1935), 49.

⁴⁹ SCHLOSSER, H.: pozn. 36, 79.

⁵⁰ BAXA, B.: pozn. 47, 52.

⁵¹ KOHL, G.: s. v. Zeiller, Franz von (1751-1828), in: M. STOLLEIS (ed.): Juristen, 687-689; H.: Franz von Zeiller (1751-1828), in: KLEINBERGER, G. – SCHRÖDER, J. (ed.): Deutsche Juristen, 327-330.

bil veľký krok dopredu, a konečne aj posledný, k záverečnej redakcii rakúskeho občianskeho zákonníka. Ako referent dvorskej komisie určil Zeiller filozofickú orientáciu zákonníka, jeho systematiku a množstvo detailov, ako napríklad prítomnosť noriem nemajúcich súkromnoprávny charakter, ba napísal aj prvý komentár k zákonníku.⁵² Zákonník vstúpil do platnosti 1. júna 1811 ako „Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch für die gesamten Deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie“ („Všeobecný občiansky zákonník pre všetky nemecké dedičné krajiny rakúskej monarchie“, ďalej len „ABGB“) a po polročnej legisvakačnej lehote nadobudol účinnosť 1. januára 1812.⁵³ Hoci bol ABGB vypracovaný pod vplyvom prirodzeného práva a Kantovej filozofie, jeho obsahové vyjadrenie prostredníctvom rímskeho práva je už tým jasné, že systém zákonníka sleduje svoj vzor v justiniánskych Inštitúciách.⁵⁴

e) Posledná významná kodifikácia občianskeho práva 19. storočia bola prijatá v Nemecku. Predchádzala jej široká a takmer jedno storočie trvajúca odborná právnická diskusia s dôkladnosťou typickou pre precízne a pedantné nemecké myslenie. Začiatok patril Thibautovi, profesorovi rímskeho práva v Heidelbergu. Ten publikoval v roku 1814 spis, ktorým požadoval vypracovanie jednotného zá-

konníka pre celé Nemecko.⁵⁵ Svoje stanovisko odôvodňoval tým, aby sa zákonníkom zabránilo ľubovôli štátnych orgánov a zabezpečila sa právna istota, keďže nemecký právnik sa nemohol vyznať v nemeckom práve, popri ktorom stále platilo rímske všeobecné právo, kánonické právo a na niektorých nemeckých územiach aj francúzsky Code Civil.⁵⁶ Thibaut síce vysoko oceňoval rímske právo platné v Nemecku, ale predsa len ho považoval za právo málo zrozumiteľné a texty rímskych prameňov za takmer neprístupné. Jeho praktické názory nenašli však uplatnenie; narážali jednak na politickú roztrieštenosť, jednak na formujúcu sa právnu náuku historickoprávnej školy, pre ktorú bola myšlienka kodifikácie občianskeho práva neprijateľná. V tomto smere sa ukázala prevaha autority berlínskeho profesora rímskeho práva Savignyho, ktorý odpovedal na Thibautove úsilie kritikou kodifikačnej idey.⁵⁷ Na pozadí sporu s Thibautom vypracoval Savigny nielen stanovisko k otázke kodifikácie, ale aj vedecký program historickoprávnej školy, ktorej zakladateľom sa stal. Hoci tvorca novej školy, mal svojho predchodcu – Gustáva Huga,⁵⁸ profesora na univerzite v Göttingene. Hugo porovnával právo s fenoménom jazyka a v odmietaní kodifikácie práva vychádzal zo skutočnosti, že občianske právo je v podstate právom právnikov, nie právom prameňom v zákonoch.

Savigny využil vo svojej antikodifikačnej teórii názory Huga. Podľa neho „právo vzniká spolu s národom, spolu s ním sa vyvíja a napokon zomiera, ak národ stratí svoj charakter.“ Právo, podobne ako reč, morálku a ústavu považoval za „organickú časť národa“. Prameňom občianskeho práva bola pre neho právna veda: „Pokiaľ je právo v tomto čase špeciálnou disciplínou v rukách právnického stavu, nie je potrebný zákonník“, lebo každé právo vzniká ako obyčajové právo prostredníctvom morálky a prostredníctvom jurisprudencie.⁵⁹ V zmysle tejto te-

⁵² OGRIS, W.: 175 Jahre ABGB. Eine Bilderfolge in fünfzehn „Hauptstücken“, Wien (1986/1987), 29. Na svoju obranu voči kritikom Zeiller okrem iného uvádzal, že ABGB je odvodený od zásad a pravidiel rímskeho *iuris commune*, s ktorými tvorí domáce právo „krátky, každému vzdelanému občanovi zrozumiteľný zákonník“. K tomu BRAUNEDER, W. (ed.): Abhandlung über die Principien des allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuches für die deutschen Erbländer der österreichischen Monarchie von Hofrath von Zeiller. Wien 1816-1820, Wien (1986), 16-17.

⁵³ K dejinám ABGB ešte stále najzrozumiteľšie Harras von HARRASOWSKY, Ph.: Geschichte der Codification des österreichischen Civilrecht. Wien (1868), nové vyd. Frankfurt a. M. (1968).

⁵⁴ SCHWARZ, A. B.: Zur Entstehung des modernenn Pandektensystems (=Schwarz, A. B.: Rechtsgeschichte und Gegenwart, Karlsruhe (1960), 1-25. K romanistickej tradícii v ABGB aj STEINWENTER, A.: Der Einfluss des römischen Rechtes auf die Kodifikation des bürgerlichen Rechtes in Österreich, in: L'Europa e il diritto romano. Studi P. Koschaker I, Milano (1954), 403-426; OGRIS, W.: Die Wissenschaft des gemeinen römischen Rechts und das österreichische ABGB, in: COING, H. – WILHELM, W.: Wissenschaft und Kodifikation des Privatrechts im 19. Jahrhundert I, Frankfurt a. M. (1974), 153-172; KOSCHEMBAR-LYSKOWSKI, J. von: Zur Stellung des römischen Rechtes im ABGB für das Kaisertum Österreich, Festschrift zur Jahrhundertfeier des Allgemeinen Bürgerlichen Gesetzbuches I. Juni 1911 I, Wien (1911), 209 a nasl.; URFUS, V.: K inštitucionálnemu dedičtvu právni vedy usus modernu v príprave rakúskej kodifikácie občianskeho práva. Acta Univ. Brunensis-Iuridica No 18, Brno 5 (1975), 157-173, Zs. K jednotlivým inštitútom: WESENER, G.: Naturrechtliche und römisch-gemeinrechtliche Elemente im Vertragsrecht des ABGB, Zeitschrift für Neuere Rechtsgeschichte, Wien 6 (1984), 111 a nasl.; APATHY, P.: Die publizianische Klage. Das relative dingliche Recht des rechtmäßigen Besitzers, Wien (1981); BLAŽO, P.: Obsah štátnomocenského riadenia spoločnosti na príklade právnych inštitútov držby a vlastníckeho práva, in: BLAŽO, P. – HOLLÄNDER, P.: Postavenie práva v systéme metód štátneho riadenia spoločností. Bratislava, Univerzita Komenského (1989), 208-213.

⁵⁵ THIBAUT, A. F. J.: Über die Notwendigkeit eines allgemeinen bürgerlichen Recht für Deutschland, Heidelberg (1814).

⁵⁶ STERN, J.: Thibaut und Savigny, Berlin (1914), 41-42. K osobnosti Thibauta pozri RÜCKERT, J.: s. v. Thibaut, Anton Friedrich Justus (1772-1840), in: STOLLEIS, M. (ed.): Juristen, 624-626; S.: Anton Friedrich Justus Thibaut (1772-1840), in: KLEINHEYER, G. – SCHRÖDER, J.: Deutsche Juristen, 297-300.

⁵⁷ SAVIGNY, F. C. v.: Vom Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft, Heidelberg (1814). K sporu medzi oboma právnikmi pozri WROBEL, H.: Die Kontroverse Thibaut-Savigny im Jahre 1814 und ihre Deutung in der Gegenwart, Diss., Bremen (1975); KIEFNER, H.: Thibaut und Savigny. Bemerkungen zum Kodifikationsstreit, Festschrift R. Gmür (1983), 53-85.

⁵⁸ PÓLAY, E.: Ursprung, Entwicklung und Untergang der Pandektistik, Acta Univ. Szegediensis de Attila József nominatae. Acta Juridica et Politica, T. XXVIII, fasc. 10, Szeged (1981), 92; URFUS, V.: pozn. 11, 116; S.: Gustav Hugo (1764-1844), in: KLEINHEYER, G. – SCHRÖDER, J.: Deutsche Juristen, 133.

⁵⁹ STERN, J.: pozn. 55, 76-78, 86.

orie o vzniku práva, resp. teórie o prameňoch práva, rozšíril svoje stanovisko v roku 1840 o pojem „národné právo“ (Volksrecht).⁶⁰

Uskutočnenie svojho programu v hľadani základných princípov rímskeho práva začal Savigny knihou o držbe⁶¹ a rozšíril ho postupne na všetky oblasti rímskeho práva. Od roku 1815 pokračoval v historickom spracúvaní platnej právnej matérie, sprostredkovávajúc duševný odkaz antického rímskeho práva.⁶² Jeho úsilie vrcholilo od roku 1840 najdôležitejším civilistickým dielom o systéme, o metodológii a o otázkach prameňov práva.⁶³

Celkom paradoxne dnes vyznieva tvrdenie, že napriek vynaloženému úsiliu na udržanie nepísaného práva, Savignyho názory ovplyvnili neskorších tvorcov nemeckého občianskeho zákonníka. Stalo sa tak napríklad v náuке o tzv. „abstraktnej vecnej zmluve“, podľa ktorej vlastnícke právo k predanej veci prechádza na kupujúceho za predpokladu, že bola uzavretá kúpna zmluva, že došlo k odovzdaniu predanej veci a že sa zmluvné strany dohodli na prevode vlastníckeho práva z predávajúceho na kupujúceho. V literatúre sa tieto predpoklady prevodu nazývajú „abstraktný princíp“ a vypracoval ho Savigny.⁶⁴ Hoci tento princíp bol dobe *usus modernus* neznámy,⁶⁵ ba čo viac, Savignyho stanovisko o „abstraktnej zmluve“, prevzaté do ustanovenia § 929 BGB, sa považuje za najdôležitejší a najúspešnejší dogmatický úspech vytvárajúci vlastne typický štylistický znak („stiltypisches Merkmal“) nemeckého právneho okruhu.⁶⁶ Aj z toh-

60 SAVIGNY, F. C. v.: *System des heutigen römischen Recht* I. Berlin (1840), 14.

61 SAVIGNY, F. C. v.: *Das recht des Besitzes* (1803); za Savignyho života sedem vydaní (posledné Berlin 1864), najnovšie Darmstadt (1967).

62 SAVIGNY, F. C. v.: *Geschichte des römischen Recht im Mittelalter I-VII*. Heidelberg (1815-1831).

63 SAVIGNY, F. C. v.: *System des heutigen römischen Recht I-IX*. Berlin (1840-1851). Dielo bolo preložené do francúzštiny, taliančiny, španielčiny. GUENOUX, Ch.: *Traité de droit romain*. Paris (1840-1850), SCIALOJA, V.: *Sistema del diritto romano attuale*. Torino (1886-1898); MESSIA, J. - POLEY, M.: Madrid (1878-1879).

64 SAVIGNY, F. C. v.: pozn. 62 (III, 1840), 312 a nasl.

65 FERARRI, F.: *Vom Abstraktionsprinzip und Konsensualprinzip zum Traditionsprinzip*. ZEuP, München I (1993), 56.

66 ZWEIGERT, K. - KÖTZ, H.: *Einführung in die Rechtsvergleichung auf dem Gebiete des Privatrechts I*, Tübingen (1971), 213-233. K Savignyho teórii ešte BÉYERLE, F.: *Der dingliche Vertrag*, Festschrift G. Boehmer, Bonn (1954), 164-176; BRANDT, H.: *Eigentumserwerb und Austauschgeschäft. Der abstrakte dingliche Vertrag und das System des deutschen Umsatzrecht im Licht der Rechtswirklichkeit* (Leipziger Rechtswissenschaftliche Studien, 120), Leipzig (1940); FELGENTRAEGER, W.: *Friedrich Carl von Savignys Einfluß auf die Überreignungslehre*, Leipzig (1927); RANIERI, F.: *Die Lehre der abstrakten Übereignung in der deutschen Zivilrechtswissenschaft des 19. Jh.*, in: COING, H. - WILHELM, W. (ed.): *Wissenschaft und Kodifikation des Privatrechts im 19. Jahrhundert II*. Frankfurt a. M. (1977), 90 a nasl.

to nie náhodne vybraného príkladu vyplýva Savignyho vplyv na nemeckú právnu dogmatiku a zákonodarstvo.⁶⁷

V druhej polovici 19. storočia ďalší dvaja romanisti podstatným spôsobom ovplyvnili prípravu občianskeho zákonníka vytváraním potrebného ideového zázemia - Rudolf von Jhering a Bernhard Windscheid. Jhering vo svojom vynikajúcom diele o duchu rímskeho práva⁶⁸ rozvinul teóriu v intenciách historickoprávnej školy o nepominuteľnosti a všeobecnosti rímskeho práva, ktoré považoval za predobraz rozumného právneho poriadku. Pri vymedzení subjektívneho práva sa odklonil od pandektálnej náuky, ktorá do popredia postavila „moc vôle“ (die Willensmacht) a vymedzil ho ako prejav „chráneného záujmu“. Tento myšlienkový postup ho priviedol k otázke, v čom spočíva účel objektívneho práva.⁶⁹ V roku 1857 založil časopis „*Jahrbücher für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts*“ s cieľom ukázať, do akej miery je rímske právo použiteľné pre riešenie súdobých právnych problémov. Priam symptomaticky a sympaticky pôsobí dnes motto, ktoré použil v prvom čísle: „*Durch das römische Recht über das römische Recht hinaus*“. V ňom vystihol nielen hodnotu rímskeho práva, ale zároveň sa k nemu vyslovil kriticky.

Druhou osobnosťou, ako sme už naznačili, bol Bernhard Windscheid, posledný a najväčší znalec rímskeho všeobecného práva, za života ktorého vrcholili prípravy na prijatie nemeckého občianskeho zákonníka. Windscheid nielen svojím dielom, ale aj ako člen kodifikačnej komisie v rokoch 1880-1883, ovplyvnil práce na občianskom zákonníku. Urobil si najprv veľké meno dnes už klasickým dielom o vzťahu materiálneho a procesného súkromného práva,⁷⁰ ale najmä troj-

67 HAMMEN, H.: *Die Bedeutung Friedrich Carl v. Savignys für die allgemeinen dogmatischen Grundlagen des Deutschen Bürgerlichen Gesetzbuchs* (1983); CARONI, P.: *Savigny und die Kodifikation*, ZSS, Germanistische Abteilung 86 (1969), 97-176; SACHERS, E.: *Die historische Schule Savignys und das römische Recht*, *Atti del Congresso internazionale di diritto romano II*, Bologna (1935), 215 a nasl.; MANIGK, A.: *Savigny und der Modernismus im Recht*, Berlin (1914), Aalen (1974).

68 JHERING, R. v.: *Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung I-III*, Göttingen (1852-1865); päť vydaní, dotlač (1968). Jhering nenapísal dejiny rímskeho práva, ale historicko-filozofické dielo, v ktorom vykreslil právnickú techniku Rimánov vhodnú pre súdobú metodiku práva. K tomu S.: *Rudolf von Jhering (1818-1892)*, in: KLEINHEYER, G. - SCHRÖDER, J.: *Deutsche Juristen*, 136 a tam uv. lit o ňom (139-140).

69 JHERING, R. v.: *Der Zweck im Recht I-II (1877-1883)*, osem vydaní, dotlač (1970).

70 WINDSCHEID, B.: *Die actio des römischen Civilrechts vom Standpunkte des heutigen Rechts* (1856); WINDSCHEID, B.: *Die actio. Abwehr gegen Theodor Muther (1857)*. Dotlač oboch spisov 1969.

zväzková príručka o pandektnom práve⁷¹ zohrala veľký vplyv v rámci prvého návrhu občianskeho zákonníka a potom aj pri záverečnej redakcii celého návrhu.⁷² Je teda okrem iného aj Windscheidovou zásluhou, že hoci nemecký občiansky zákonník, prijatý viac menej v podobe tretieho návrhu a publikovaný 24. augusta 1896 pod číslom 21 v ríšskej zbirke zákonov ako „Bürgerliches Gesetzbuch“ (BGB) s viac ako trojročnou vakačnou lehotou (1. januára 1900), odmietol Windscheidovu pandektnú (rímokoprávnú) koncepciu, napriek tomu majú základné pojmy a mnohé pravidlá BGB jednoznačne rímsky pôvod.⁷³

f) Okrem uvedených krajín ako hlavných reprezentantov rozsiahlych vplyvov rímskeho práva na domáce súkromné právo sa romanizácia vo väčšej či menšej miere dotkla aj ďalších európskych štátov. Podiel rímskeho práva sa výraznejšie

- ⁷¹ WINDSCHEID, B.: Lehrbuch des Pandektenrechts I-II-III (1862, 1865/1866, 1870). Za života autora sedem vydaní. Toto dielo v plnej šírke spracúva výsledky nemeckej pandektálnej vedy a porovnáva sa niekedy k Accursiovej Glossa ordinaria.
- ⁷² RÜMELIN, M.: Bernhard Windscheid und sein Einfluß auf Privatrecht und Privatrechtswissenschaft (1907); SCHUBERT, W.: Windscheid und das Bereicherungsrecht des I. Entwurfs des BGB, ZSS, Germanistische Abteilung 92 (1975), 186-233; SCHUBERT, W.: Windscheids Briefe an Planck und seine für Planck bestimmten Stellungnahmen zum Schuldrechtssystem und zum Besitzrecht, ZSS, Germanistische Abteilung 95 (1978), 283-326.
- ⁷³ HÖLSCHER, E. E.: Durch die Pandekten zum BGB. Eine romanistische Einführung der Versändnis des heutigen bürgerlichen Rechtes, Lausanne (1928); KASER, M.: Der römische Anteil am deutschen bürgerlichen Recht, Juristische Schulung, Zeitschrift für Studium und Ausbildung, München-Berlin 7 (1967), H. 8, 337-344; JAHR, G.: Romanistische Beiträge zur modernen Zivilrechtswissenschaft, Archiv für Civilistische Praxis, Tübingen 168 (1968), 9-26; LUIG, K.: Die Theorie der Gestaltung eines nationalen Privatrechtssystems aus römisch-deutschem Rechtsstoff, in: COING, H. - WILHELM, W. (ed.): Wissenschaft und Kodifikation des Privatrechts im 19. Jahrhundert I, Frankfurt a.M. (1974), 217 a nasl.; WIEACKER, F.: Entwicklungen der altertumswissenschaftlichen Behandlung des römischen Rechts auf die Rechtswissenschaft des 19. Jahrhunderts, in: FLASHAR, H. - GRÜNDER, L. - HORSTMANN, A.: Philologie und Hermeneutik im 19. Jahrhundert, Göttingen (1979).

prejavoval v južnej a západnej Európe (Taliansko, Španielsko, Holandsko, Grécko),⁷⁴ menej v strednej a východnej Európe (s výnimkou Poľska).⁷⁵ Napriek odlišnostiam kontinentálneho právneho systému a common law, nevyšlo sa vplyvom rímskeho práva Anglicko,⁷⁶ jeho tradície a princípy nepoprelo ani právo socialistických štátov v rokoch 1950 až 1990.⁷⁷

7. Historická prítomnosť rímskeho práva v Európe oprávňuje k otázke, či pri vytváraní jednotnej Európy na sklonku 20. a začiatku 21. storočia zohrá rímske právo úlohu činiteľa podieľajúceho sa na tvorbe európskeho súkromného práva.

- ⁷⁴ DI MARZO, S.: Le basi romanistiche del codice civile, Torino (1950); ALVAREZ, S. U.: Horizonte actual del derecho romano, Madrid (1944); FEENSTRA, R.: Verkenningen op het gebied der receptie van het Romeins recht, Zwolle (1950); HERMERSDORF, B. H. D.: Römisches Recht in den Niederlanden, IRMAE, Pars V, 5, Milano (1968); FEENSTRA, R.: Romeinsrechtelijke grondslagen van het Nederlands privaatrecht, 4. ed., Leiden (1984); DIMAKIS, P.: L'introduzione del diritto romano in Grecia nella prima metà del sec. XIX, Studi G. Grosso III, Torino (1970), 543 a nasl.
- ⁷⁵ TAUBENSCHLAG, R.: Einflüsse des römischen Rechts in Polen, IRMAE, Pars V, 8, Milano (1962); SONDEL, J.: Ze studiów nad prawem rzymskim w Polsce piastowskiej, Kraków (1978); KODREBSKI, J.: Prawo rzymskie w Polsce XIX wieku, Łódź (1990); BLAISE, H.: Einflüsse des römischen Rechts in den baltischen Gebieten, IRMAE, Pars V, 9, Milano (1962); REBRO, K.: Prawo cywilne a prawo rzymskie w Slowacji po 1848 roku, Prace Naukowe Univ. Śląskiego, Katowice (1984), Nr.607, 185-196; BÓNIS, G.: Einflüsse des römischen Rechts in Ungarn, IRMAE, Pars V, 10, Milano (1964); PÁZMÁNY, Z.: Il diritto romano in Ungheria, Posonii (1913); Rebro, K.: La penetrazione degli elementi romanistici in Slovacchia, Sodalitas. Scritti A. Guarino, Napoli (1984), 4031-4037; ZLINSZKY, J.: Ein Versuch zur Rezeption des römischen Rechts in Ungarn, Festgabe A. Herdliczka, München-Salzburg (1972), 315-326; BLAHO, P.: O vzťahu občianskeho zákonníka k právu rímskemu, in: SCHELLE, K. a kol. (ed.): Rímske právo a jeho odkaz v súčasnom práve. Sborník z vedecké konferencie venované J. Vážnému, Acta Univ. Brunen.-Iuridica, sv. 112, Brno (1992), 17-25.
- ⁷⁶ BUCKHARD, W. W. - McNAIR, A.D. - LAWSON, F.H.: Roman Law and Common Law, 2. ed., Cambridge (1952); PETER, H.: Römisches Recht und englisches Recht, Sitz.d.Wiss.Gesell.an d.J.W.Goethe-Univ.Frankfurt a.M., Bd.7, Jg.1968, Wiesbaden (1969); STEIN, P.: Roman Law and English Jurisprudence Yesterday and Today, Cambridge (1969).
- ⁷⁷ STANOJEVIĆ, O.: Rimsko pravo danas, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, Beograd 2 (1969), 177-192; BENEDEK, F.: Pflege und Literatur des römischen Rechts in Ungarn seit 1945, Acta Univ. Szeged. Acta Jur.et Pol., T.XVII, fasc. 14, Szeged (1970), 169-180; STOJČEVIĆ, D.: Le droit romain et les droits des pays socialistes, Romanitas 9 (1971), 485 a nasl.; SONDEL, J.: O współczesnych wartościach prawa rzymskiego, Przegląd Humanistyczny Warszawa 8 (1976), 85-93; MÓRA, M.: Nekotorije čerti rímskeho práva i jeho značenie v prepođavanji socialističeskogo vengerskeho práva, Ann.Univ.Sc.Budapest, Sectio Iuridica, Budapest 8 (1967), 63-75; PÓLAY, E.: Das römische Recht in den sozialistischen Ländern Latein, Napoli 13 (1967), 3, 361-376; PÓLAY, E.: L'insegnamento del diritto romano nei paesi socialisti, Index, Napoli 1 (1970), 130-142.

Napriek niektorým skeptickým úvahám⁷⁸ v právnej romanistike dnes prevažuje skôr názor o významnom mieste rímskeho práva pri koncipovaní európskeho súkromného práva. Rímske právo sa považuje za základ európskej právnej kultúry⁷⁹, vďaka ktorému možno viesť dialóg medzi právnikmi rôznych národov⁸⁰ a vytvoriť spoločné myslenie spočívajúce na všeobecnej jurisprudencii záväznej v celej Európe.⁸¹

Podľa rozhodnutia Európskeho parlamentu 26. mája 1989, ktoré oprávňuje členské štáty Európskej únie zjednotiť svoje súkromné právo do občianskeho a obchodného práva platného pre všetkých,⁸² sa vytvorenie jednotného európskeho súkromného práva stalo pre európske štáty prvoradou úlohou. Niekoľko rokov prebieha vecná diskusia nad štruktúrou a obsahom európskeho kódexu a rímskemu právu sa v ňom vyhradilo dôležité miesto. Uskutočnili sa konferencie o postavení rímskeho práva v súčasnej Európe,⁸³ časopis „Revue Internationale des Droits de l'Antiquité“ (RIDA)⁸⁴ uverejnil príspevky o úlohe rímskeho práva v procese európskej integrácie. Právni romanisti a civilisti či komparatisti

78 SIMON, D.: Römischer Europarecht, Rechtshistorisches Journal, Frankfurt a. M. 12 (1993), 315 a nasl.; GIARO, T.: Europa und das Pandektenrecht, Rechtshistorisches Journal, Frankfurt a. M. 12(1993), 326 a nasl.; NÖRR, K. W.: Das römische Recht zwischen Technik und Substanz: Bemerkungen zu seiner Rolle am Ende des 20. Jahrhunderts, ZEuP 2 (1994), 67 a nasl.

79 KURYLOWICZ, M.: Prawo rzymskie jako fundament europejskiej kultury prawnej, Zeszyty Prawnicze Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 1 (2001), 9 a nasl.

80 PUGLSLEY, D.: L'Europe: identité et diversité, RIDA, Bruxelles 41 (1994), 3. ser., 163 a nasl.; na princípy rímskeho práva sa odvoláva v tom istom zväzku uvedeného časopisu STURM, F.: Droit romain et identité européenne, 152 a nasl.; na kazuistický charakter budúceho európskeho civilného kódexu poukazuje zasa CRIFO, G.: Prospective romanistique per l'Europa unité, 131.

81 JONES, H.: Brèves réflexions sur le droit romain et l'identité européenne, RIDA, Bruxelles 41 (1994), 3. ser., 121 a nasl.; SITEK, B.: Integracja Europy a prawo rzymskie, Państwo i prawo, Warszawa 51 (1996), z. 12, 48 a nasl.

82 Dok. A 2-157/89, úradný list EU z 26. 6. 1989, Nr.C 158/400. Cit. podľa KNÜTEL, R.: Rechtseinheit in Europa und römisches Recht, ZEuP 2 (1994), 261.

83 Napríklad medzinárodná konferencia „Rzymskie korzenie prawa w Europie.“ Referujú o nej E. DZIUBAN v Czasopismo Prawno-Historyczne, Poznań 53 (2001), z.1., 411 a S. GODEK v Kwartalnik Prawa Publicznego, Warszawa 1 (2001), nr.1, 303-304.

84 Cit. v pozn. 80 a 81.

sa vyslovili za vhodnosť rímskoprávných inštitútov ako podkladu pre súkromné právo Európskej únie.⁸⁵

ZÁVER

a) Rímske právo a právna romanistika sa viac ráz dostalo na „popravisko“. Príkladov z právnej histórie Európy je dost: v roku 1219 zakázal pápež Honorius III. bulou „Super speculam“ výučbu rímskeho práva na univerzite v Paríži,⁸⁶ Štefan I. v roku 1151 zakázal zase Vacariovi prednášať rímske právo v Oxforde a Henrich III. podobne zakázal prednášky v Londýne,⁸⁷ približne po roku 1499 nastal vo Švajčiarsku relatívne silný odklon v právnej praxi od rímskeho práva rovnajúci sa stagnácii a v znížení kvality v tejto oblasti.⁸⁸ Nemožno zabudnúť na masívnu kritiku rímskeho práva, ktorú pestoval François Hotman v 16. storočí, známe je z tohto hľadiska jeho dielo „Anütribonianus“.⁸⁹ Priam kuriózne a dnes už komicky pôsobí program Hitlerovej NSDAP v Nemecku, ktorého bod 19 žiadal nahradiť rímske právo, slúžiace materialistickému svetovému poriadku, nemeckým všeobecným právom.⁹⁰ Známy je aj postoj socialistických štátov po druhej svetovej vojne k rímskemu právu. Napríklad v bývalom Československu sa

85 ZIMMERMANN, R.: Das römisch-kanonische ius commune als Grundlage europäischer Rechtseinheit, Juristenzeitung 47 (1992), 8 a nasl.; ZIMMERMANN, R.: Heard melodies are sweet, Archiv für civilistische Praxis, Tübingen 193 (1993), 121, 169 a nasl.; ZIMMERMANN, R.: Römisches Recht und europäische Rechtseinheit, in: W. LUDWIG (ed.): Die Antike, 151 a nasl.; SCHULZE, R.: Vom Ius Commune bis zum Gemeinschaftsrecht, in: R. SCHULZE (ed.): Europäische Rechts- und Verfassungsgeschichte, Ergebnisse und Perspektiven der Forschung (1991), 3 a nasl.; KÖTZ, H.: Rechtsvergleichung und gemein-europäisches Privatrecht, in: PETER-CHRISTIAN-MÜLLER-GRAFF (ed.): Gemeinsames Privatrecht in der Europäischen Gemeinschaft (1993), 99 a nasl.

86 KUTTNER, S.: Papst Honorius und das Studium des Zivilrechts, Festschrift M. Wolff (1952), 79 a nasl.

87 Southern, R. W. Master Vacarius and the Beginning of an English Academic Tradition, in: J.J.G. ALEXANDER and M.T.GIBSON (ed.): Medieval Learning and Literature (1976), 257 a nasl.; PETER, H.: Römisches Recht und Englisches Recht, Wiesbaden (1969); KOSCHAKER, P.: Europa und das römische Recht, München-Berlin (1947), 213 a tam cit. lit. v pozn. 2 a 3.

88 ELSENER, F.: Die Schweizer Rechtsschulen vom 16. bis zum 19. Jahrhundert (1975), 20 a nasl.; CARONI, P.: Entwicklungstendenzen im Schweizer Rechtsleben, Zeitschrift für Historische Forschung 2 (1975), 221 a nasl.

89 KELLEY, D. R.: François Hotman – A Revolutionary's Ordeal (1973), 192 a nasl.; VOGEL, W.: François Hotman und die Privatrechtswissenschaft seiner Zeit (1960); P. G. STEIN: pozn. 19, 130.

90 PIELER, P. E.: Das römische Recht im nationalsozialistischen Staat, in: U. DAVY – H. FUCHS – H. HOFMEISTER – J. MARTE – I. REITER: Nationalsozialismus und Recht, 427 a nasl.; Koschaker, P.: pozn. 87, 311 a nasl.

po roku 1950 zrušili katedry rímskeho práva na právnických fakultách, a rímske právo sa „rozplynulo“ v predmete „všeobecné dejiny štátu a práva“. Nepohodlní profesori rímskeho práva boli proti svojej vôli preložení na iné pracoviská alebo predčasne a núteno odišli do dôchodku.⁹¹ Československý občiansky zákonník sa od princípov a inštitúcií rímskeho súkromného práva odklonil minimálne, zato v roku 1964 masívne zreformoval systém a obsah jednotlivých inštitútov rímskeho práva tak, že ich z právneho poriadku buď úplne odstránil (držba, vydržanie, záložné právo a pod.), alebo zmenil ich účel.⁹²

b) Navzdory týmto exemplárnym kataklizmám rímske právo zostalo živým odkazom starovekej právnej kultúry aj v 21. storočí a pôsobí v právnej praxi. Dôkazom toho je formatívny charakter, ktorý rímske právo malo v čase stredovekého a novovekého vývoja súkromného práva v mnohých krajinách Európy. Už glosátori a komentátori ako predstavitelia dvoch významných stredovekých rímskoprávných škôl boli právnikmi európskeho formátu. Podobne hodnotíme právnikov doby právneho humanizmu, práva prirodzeného či veľkých teoretikov nemeckej pandektárnej právnej vedy.

Ak v minulosti platilo rímske právo silou zákona (*ratione imperii*), a nie z dôvodu jeho vnútornej kvality (*imperio rationis*),⁹³ dnes platí presný opak; rímske právo je prítomné v európskom práve vďaka na základe jeho vlastných hodnôt a právnickej prepracovanosti.

c) V tejto štúdii sme sa snažili poukázať na historickosť rímskoprávnej fenomenality v dejinách práva Európy, aby sme „nepripravili Európu o jej dejiny“, ako sa vzletne vyjadril popredný francúzsky historik Jacques Le Goff.⁹⁴ Ani na okamih sme historické hľadisko neopustili, aby sme dokázali, že rímskemu právu nepatrí len propedeutická úloha vo výchove mladých právnikov na právnických fakultách, ako sa o to mnohí autori oprávnene snažia, ak je reč o postavení rímskeho práva v právnickom vzdelávaní,⁹⁵ ale že jeho miesto je aj v interpretačnej a aplikačnej právnej praxi európskych národov. Preto nebudeme ďaleko od prav-

⁹¹ BLAHO, P.: Súčasný stav a ciele právnej romanistiky v Československu, Zprávy Jednoty klasických filológů, Praha 20 (1978), 1-2, 33 a nasl.; STRAŇÁK, D. a kol.: Život a působení profesora Miroslava Boháčka, Memorabilia iuridica sb. 4. Praha, Univ. Karlova (2000), 40 a nasl.

⁹² SACCO, R.: O některých otázkách základu občanského práva socialistických zemí, Právnik, Praha 108 (1969), 801 a nasl.

⁹³ KOSCHAKER, P.: pozn. 87, 88 a nasl., 221 a nasl.

⁹⁴ Le GOFF, J. v predhovore ku knihe Fontana, J.: Evropa před zrcadlem, ze španělského originálu „Europa ante el espejo“ přeložil J. Kasl, Praha (2001), 5.

⁹⁵ Naposledy například URFUS, V.: Právní dějiny na pražské právnické fakultě. Memorabilia iuridica sb. 3. Praha, Univerzita Karlova (2000), 42-61.

dy, ak vyslovíme myšlienku, že europeizácia súkromného práva sa môže uskutočniť aj prostredníctvom jeho romanizácie.